

Rapport

Evaluering af kurser i alkohol, narko og trafik (ANT-kurser)

Iben Emilie Christensen, Susanne Reindahl Rasmussen, Marie Brandhøj Wiuff og Lone Grøn

Evaluering af kurser i alkohol, narko og trafik (ANT-kurser)

© VIVE og forfatterne, 2018

e-ISBN: 978-87-7119-561-3

Forsidefoto: Lars Degnbol

Projekt: 11284

VIVE – Viden til Velfærd

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11, 1052 København K

www.vive.dk

VIVE blev etableret den 1. juli 2017 efter en fusion mellem KORA og SFI. Centeret er en uafhængig statslig institution, som skal levere viden, der bidrager til at udvikle velfærdssamfundet og den offentlige sektor. VIVE beskæftiger sig med de samme emneområder og typer af opgaver som de to hidtidige organisationer.

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Forord

De fem regioner har på baggrund af et ønske fra Styregruppen for ANT-kurser (Alkohol-, Narko- og Trafikkurser) iværksat en evaluering med det formål, at give et solidt grundlag for at iværksætte et arbejde med at revidere ANT-kurserne.

ANT-kurserne i Danmark er obligatoriske for bilister, som ønsker at generhverve eller bevare kørekortet efter en frakendelse grundet spirituskørsel, narkotikakørsel eller kørsel i anden form for svækket tilstand, fx som følge af påvirkning af medicin, træthed eller sygdom. ANT-kurset er en udvidelse af det tidligere Alkohol- og Trafikkursus (AT-kursus).

VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd (tidligere KORA) har haft til opgave at levere viden, der kan danne afsæt for en revidering af undervisningsplanen og dens materiale. Mere specifikt er der formuleret følgende seks delformål af opdragsgiver:

1. At skitsere holdninger og kultur omkring kørsel i påvirket tilstand i dansk kontekst, så kurserne holdes ajour med samfundsudviklingen
2. At beskrive deltagerpopulationen
3. At afdække centrale aktørers forventninger og krav til ANT-kurserne
4. At skitsere pædagogiske metoder fra lignende holdnings- og adfærdsændrende kurser som afsæt for eventuel justering af anvendte metoder i ANT-kurserne
5. At afdække underviser- og kursisterfaringer med kursernes indhold, opbygning og metoder/pædagogik
6. At give en række anbefalinger til relevante områder for revidering af undervisningsplan og -materiale.

Evalueringen omfatter seks delopgaver, der modsvarer ovenstående seks specificerede delformål. Undersøgelsen af 'Kultur og holdninger til kørsel i påvirket og/eller svækket tilstand' (delopgave 1 jf. delformål I) er afrapporteret i en selvstændig delrapport (Rasmussen 2018), og en kort sammenfatning heraf findes i bilag 2. Denne rapport omfatter de øvrige fem delopgaver.

De kvalitative data er indsamlet i perioden april-juni 2017.

Tak til alle interviewpersoner for bidrag ved interview. Tak til styregruppen for ANT-kurser for kommentarer og feedback, og tak til vores eksterne reviewere for konstruktiv kritik af tidlige rapportudkast.

Pia Kürstein Kjellberg
Forsknings- og analysechef
VIVE Sundhed
2018

Indhold

Resumé.....	6
1 Indledning.....	11
1.1 Baggrund for evalueringen.....	11
1.2 Formålet med evalueringen	12
1.3 Rapportens opbygning.....	12
2 ANT-kurser	14
2.1 Det lovgivningsmæssige grundlag for ANT-kurser	14
2.2 Beskrivelse af ANT-kurser	15
2.3 Tidligere evaluering af A/T-kurser og udenlandske erfaringer.....	17
3 Metoder og datagrundlag.....	19
3.1 Delopgave 1	19
3.2 Delopgave 2.....	19
3.3 Delopgave 3.....	20
3.4 Delopgave 4.....	21
3.5 Delopgave 5.....	22
4 Kursushold, kursister og tilfredshed – deskriptivt	25
4.1 Antal kurser.....	25
4.2 Antal kursister på ANT-kurser.....	26
4.3 Data fra ANT-kursernes evalueringsskemaer.....	27
4.4 Data fra ANT-kursernes årsagsskemaer	37
4.5 Opsamling.....	42
5 Krav og forventninger fra udvalgte aktører.....	44
5.1 Krav og forventninger.....	44
5.2 Holdninger til ANT-kursernes fokus, målgruppe og afholdelsestidspunkt	45
5.3 Lovændringer i forhold til THC i blodet og brug af alkoholåse.....	47
5.4 Opsamling.....	48
6 Erfaringer fra holdnings- og adfærdsændrende kurser fra andre områder	49
6.1 Psykoekation som tilgang til adfærdsændringer.....	49
6.2 Erfaringer fra sundhedspædagogik og patientuddannelser.....	50
6.3 Casestudie af seks gruppebaserede patientuddannelser	53
6.4 Erfaringer fra Kriminalforsorgen.....	56
6.5 Modstand mod læring	57
6.6 Opsamling.....	58
7 Undervisernes oplevelser og erfaringer med ANT-kurser	60
7.1 Beskrivelse af undervisere og deres syn på kursister samt udvikling	60
7.2 Undervisning, metoder og tilgange	63
7.3 Undervisningsplan og -materialer	67

7.4	Organisering	70
7.5	Opsamling.....	72
8	Kursisternes oplevelser og erfaringer med ANT-kurser.....	74
8.1	Kursisternes forventninger, oplevelser og udbytte af kurset.....	74
8.2	Kursisternes syn på underviserne, undervisningen og de anvendte metoder.....	79
8.3	Undervisningsplan, materialer og oplevelser af kursets lektioner	86
8.4	Organisering	91
8.5	Opsamling.....	93
9	Diskussion af metoder, data og resultater.....	96
9.1	Diskussion af metoder og data	96
9.2	Diskussion af tematiske resultater	98
10	Konklusion og anbefalinger	103
	Litteratur	105
Bilag 1	Ordliste og forklaring	109
Bilag 2	Kultur og holdninger til kørsel i påvirket og/eller svækket tilstand	110
Bilag 3	Interviewguider	111

Resumé

De fem regioner har på baggrund af et ønske fra Styregruppen for ANT-kurser (Alkohol-, Narko- og Trafikkurser) iværksat en evaluering med det formål at give et solidt grundlag for at iværksætte et arbejde med at revidere ANT-kurserne.

VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd (tidligere KORA) har haft til opgave at levere viden, der kan danne afsæt for en revidering af undervisningsplanen og dets materiale. Mere specifikt er der formuleret følgende seks delformål af opdragsgiver:

1. At skitsere holdninger og kultur omkring kørsel i påvirket tilstand i dansk kontekst, så kurserne holdes ajour med samfundsudviklingen
2. At beskrive deltagerpopulationen
3. At afdække centrale aktørers forventninger og krav til ANT-kurserne
4. At skitsere pædagogiske metoder fra lignede holdnings- og adfærdsændrende kurser som afsæt for eventuel justering af anvendte metoder i ANT-kurserne
5. At afdække underviser- og kursisterfaringer med kursernes indhold, opbygning og metoder/pædagogik
6. At give en række anbefalinger til relevante områder for revidering af undervisningsplan og -materiale.

Evalueringen omfatter seks delopgaver (1-6), der modsvarer de seks specificerede delformål præsenteret ovenfor (I-VI). Undersøgelsen af 'Kultur og holdninger til kørsel i påvirket og/eller svækket tilstand' (delopgave 1 jf. delformål I) er afrapporteret i en selvstændig delrapport (Rasmussen 2018).

Denne rapport omfatter de øvrige fem delopgaver (delopgaverne 2, 3, 4, 5 og 6) jf. delformålene II, III, IV, V og VI).

Resultater

Den litteraturbaserede undersøgelse af kultur og holdninger til kørsel i påvirket tilstand og/eller svækket tilstand (afrapporteret i en selvstændig delrapport: Rasmussen 2018) identificerer et 'spænd' mellem danskernes holdninger og deres faktiske adfærd. Det er i dette spænd, at ANT-kurserne vurderes at have deres berettigelse.

Af de deskriptive opgørelser af kurser, kursister og deres tilfredshed (jf. delformål II) fremgår det, at det samlede antal ANT-kurser varierer fra år til år i og mellem regionerne i opgørelsesperioden 2009-2016. Det højeste antal kursushold forekom i 2011 (441 hold), mens det laveste antal kursushold forekom i 2015 (383 hold). I 2016 var det samlede antal kursister 4.780 versus 5.090 kursister i 2009, hvor der var flest. I alle årene har der været en overvægt af mænd på ANT-kurserne. De 25-44-årige kursister udgør tilsammen mere end 1/3 af alle kursister uanset årstal og region. Langt den overvejende del af kursisterne er frakendt kørekortet/har fået kørselsforbud som følge af spirituskørsel, og ubetinget frakendelse af kørekortet er den hyppigst forekommende frakendelsestype. Det vurderes, at antallet af personer, der deltager på ANT-kurserne på grund af narkotikakørsel, vil stige i de kommende år som følge af en ændring af færdselsloven i 2014, hvor narkotikadømte blev en målgruppe i ANT-kurserne. Hovedparten af kursisterne, der er dømt for spirituskørsel, angiver, at de godt var klar over, at de kørte spirituskørsel. Over halvdelen af dem angiver, at de ikke tidligere har kørt spirituskørsel, og ca. 40 % af dem angiver, at de ved sigtelsen kørte med en promille på 0,5-1,20. Det fremgår af opgørelserne fra 2. halvår af 2016. Det fremgår ligeledes, at en overvejende del af kursisterne, der er dømt for narkotikakørsel, er klar over, at de kørte narkotikakørsel i forbindelse med, at de blev sigtet for overtrædelse af færdselsloven – mere end 60 % angiver, at de kørte

under påvirkning af hash. Procentvis er der færrest kursister i Region Nordjylland (29 %), der angiver, at de tidligere har kørt under påvirkning af stoffer, og flest i Region Midtjylland (55 %). Andelen af kursister, der har deltaget på ANT-kurserne som følge af reduceret føreevne, er så lav, at der ikke kan afrapporteres herfra. Langt den overvejende del af kursisterne har – uanset region – været tilfredse eller meget tilfredse med såvel kursusmaterialet, underviserens evne til at formidle og skabe læring som med det samlede kursusforløb. Afhængigt af item og region er der ca. 70-90 %, der er tilfredse/meget tilfredse. Tilfredsheden med kursusmaterialet er generelt mindre end tilfredsheden med underviserne og kursusforløbet. Det fremgår også, at langt de fleste har fået ny viden på kurserne (afhængigt af region: 82-93 % af kursisterne).

Interview (jf. delformål III) med seks udvalgte aktører fra Færdselsstyrelsen, Havarikommissionen for Vejtrafikulykker (HVU), Rådet for Sikker Trafik, Sydøstjyllands Politi, Midt- og Vestjyllands Politi samt Transport DTU/DTU Management Engineering viser, at der overordnet set er en oplevelse af, at ANT-kurserne er overvejende gode på den måde, at de mindsker tilbagefald til kørsel i påvirket tilstand, og derudover, at underviserne gør et godt stykke arbejde inden for de givne rammer. Aktørerne giver samlet set udtryk for tre overordnede krav og forventninger til kurserne: 1) De skal leve op til krav i lovgivningen, 2) der skal være ensartethed i kurserne på tværs af regionerne, og 3) kurserne skal understøtte færdselssikkerheden og forebygge, at kursisterne kører i påvirket og/eller svækket tilstand igen. Ifølge aktørerne er det afgørende, at ANT-kurset understøtter, at kursisterne får reflekteret over deres holdninger og adfærd, samt at kursisterne føler sig velkomne samt oplever kurset relevant. Derudover peges der på tre fokuspunkter for det fremadrettede arbejde med revidering af undervisningsplanen: 1) En ændring af vægningen mellem færdselslovens bestemmelser/promillegrænser og arbejdet med kursisters holdninger og adfærd, så den er mere ligelig, 2) at få målrettet og dermed differentieret undervisningen i forhold til de forskellige målgrupper, som kurserne rummer, og 3) en vurdering af, hvorvidt tidspunktet for, hvornår kursisterne kan begynde på kurset, er optimalt. Aktørerne peger herudover på, at ANT-kurserne fremadrettet skal adressere den seneste ændring i lovgivningen om tilladte værdier for tetrahydrocannabinol (THC) [red: Det psykoaktive stof i cannabis] i blodet under kørsel samt ændringer i lovgivningen om alkohol-ordningen.

Litteraturgennemgangen af den foreliggende viden om metoder og pædagogik fra gruppebaserede patientuddannelser (jf. delformål IV) viser, at psykoedukation ofte bruges som et bredt og uspecificeret begreb, samt at der er en overordnet skelnen mellem adfærdsmodificerende og behavioristiske tilgange til holdning og adfærdsændringer over for deltagelses- og handlingsorienterede tilgange. Ligeledes fremhæves bredden i de nødvendige sundhedspædagogiske kompetencer i forhold til formidling af viden, træning af praktiske færdigheder, erfaringsudveksling og arbejdet med gruppedynamik i et casestudie af patientuddannelser. Arbejdet med kursisters modstand gennem at skabe trygge og inkluderende rum samt behovet for at kunne tilpasse og omsætte et eventuelt standardiseret koncept i det konkrete møde med kursisterne fremhæves i erfaringer fra Kriminalforsorgen. Samlet set peger undersøgelsen dog på, at selvom der er mange fællestræk mellem ANT-kurserne og de livsstilskurser, der gennemføres inden for sundhedsområdet og patientuddannelser, samt følelshåndterings- og kommunikationskurser inden for Kriminalforsorgen, så er der også afgørende forskelle. Patientuddannelserne minder om ANT-kurserne i forhold til det brede udsnit af befolkningen, der frekventerer kurserne, samt den særlige opgave, der ligger i at formidle viden og information på en måde, der engagerer kursisterne. Imidlertid befinder ANT-kurserne sig inden for en ramme af en tildelt straf og fratagelse/generhvervelse af rettigheder, ligesom den faglige orientering blandt underviserne ikke er medicinfaglig eller sundhedspædagogisk, men socialfaglig – begge er forhold, der genkendes i studier af de adfærdsændrende kurser under Kriminalforsorgen.

Undersøgelsen af undervisernes oplevelser og erfaringer med ANT-kurser (jf. delformål V) viser, at underviserne har meget forskellige uddannelses- og erhvervsmæssige baggrunde; de er dog overvejende socialpædagoger/socialrådgivere og misbrugsbehandlere, og mange af dem har lang erfaring med undervisning på ANT-kurserne. For underviserne er det et grundvilkår at arbejde med den modstand, som de ofte oplever fra kursisterne på ANT-kurserne. Underviserne vurderer, at kursisterne på ANT-kurser overvejende er mænd med frakendelser for kørsel i spirituspåvirket tilstand. De vurderer dog, at der er store lokale forskelle mellem land og by i forhold til sammensætningen, og at ANT-kurserne afspejler specifikke lokalområder. Det er denne kompleksitet, som underviserne finder interessant, og de har derfor ikke ønske om at opdele holdene (fx alkohol/narkotika). Underviserne oplever overordnet set, at der blandt kursisterne i de senere år er sket en ændring i holdningen til kørsel i påvirket tilstand, at de ofte skammer sig over deres handling, der har ført til dom, og dernæst at de generelt får et større udbytte af kurserne, end de forventer. Underviserne anvender en deltagelsesorienteret undervisning/tilgang i deres undervisning, de differentierer mellem holdene, og de anvender forskellige gruppearbejde/øvelser, som er afhængige af gruppedynamikken. Alle undervisere har tilpasset undervisningsstil og kursusmaterialer til undervisningen, således at det efter deres vurdering passer bedst til undervisningsplanen. Underviserne justerer dermed på indholdet i undervisningen efter en konkret vurdering fra hold til hold. De vurderer, at undervisningsmaterialet ikke er tidssvarende, ikke opdateret, for tørt og for detaljeret. Derudover vurderer underviserne, at materialet ikke skal relatere til misbrugsbehandling. Herudover er underviserne af den opfattelse, at ANT-kurset bør ligge seks måneder før generhvervelsen af kørekortet. De efterspørger endvidere, at der generelt er mere ensartede forhold på tværs af regioner og lokalområder, herunder at alle kursister eksempelvis tilbydes sandwich. Endelig gør de opmærksom på, at de har ønske om at kunne differentiere og målrette undervisningen til de enkelte hold, og at de imidlertid mangler tid hertil, ligesom de efterspørger mere kollegial sparring og udvikling.

Den kvalitative undersøgelse af kursisters oplevelser og erfaringer med ANT-kurserne (jf. delformål V) viser, at mange af kursisterne betragter kurset som en del af deres straf, der skal være med til at forebygge, at de kører i påvirket/svækket tilstand igen. Kursisterne er ofte nervøse og betænkelige forud for kurset, og de bliver positivt overraskede, når underviserne tager godt imod dem på kurset, får dem til at føle sig velkomne og ikke peger fingre af dem. Der er overordnet tilfredshed med underviserne blandt de interviewede kursister. Mange af dem er af den opfattelse, at det er forkert og uacceptabelt at køre bil i påvirket og/eller svækket tilstand. For disse kursister er det derfor ikke ANT-kurset, der er med til at ændre deres holdning, da de oplever at have ændret denne i forbindelse med frakendelsen af kørekortet. Derudover har bøden og skammen stor betydning for kursisterne. Dog skal det pointeres, at det er kursisters opfattelse, og at de reelt ikke kan sige, hvorvidt de har ændret adfærd, før de igen er ude i trafikken og står i en konkret situation. Kursisterne tilegner sig viden på kurset i varierende grad. Der er dog overordnet set mange kursister, som tilegner sig ny viden, der handler om forbrændingstider, hvad en genstand er, og promillen 'dagen derpå'. Der er generel tilfredshed med lektion 1 blandt de interviewede kursister, hvor kursisterne lærer hinandens historier at kende gennem en runde og oplever at 'være i samme båd'. Derudover er der stor tilfredshed med lektion 4 med de prøvesagkyndige, da kursisterne får informationer om generhvervelsen. Kursisterne er uenige om, hvorvidt gruppearbejde, øvelser og opgaver fungerer på ANT-kurserne. De vurderer, at opdeling af alkohol og narkotika ikke er nødvendig, men efterspørger, at ANT-kurserne og kursusmaterialet opdateres i forhold til narkotika. Kursister med frakendelse af kørekortet pga. kørsel i svækket tilstand (træthed og medicin) oplever generelt ikke, at de har fået noget ud af kurset. De interviewede kursister er enige om, at ANT-kurset strækker sig over for lang tid, at det er for dyrt, og at kursusmaterialet har for mange gentagelser og til tider er for detaljeret. Kursisterne efterspørger, at kurset også kan afholdes i weekenderne og om formiddagen, og at det kan gennemføres inden for en kortere periode end de nuværende fire lektioner på fire uger. ANT-kurset vurderes at ligge på et tilfredsstillende tidspunkt op til selve generhvervelsen.

Afslutningsvis efterspørger kursisterne, at ansøgningen om generhvervelsen og udfyldelsen af denne bliver en del af ANT-kurser i fremtiden.

Konklusion og anbefalinger

I bekendtgørelsen om ANT-kurserne står der i forhold til undervisningsform, at underviserne selv må vælge undervisningsmetode, men at det er vigtigt, at alle kursister så vidt muligt inddrages, samt at kurset ikke må have karakter af behandling (BEK nr. 236 af 10/03/2015). I forhold til metodebaggrund nævnes specifikt psykoedukation og livsstilssamtaler om alkoholforbrug.

I undervisningsplanen for ANT-kurserne beskrives det overordnede formål og udmøntningen af de fire lektioner med ord som *indsigt, forståelse, kendskab, bevidsthed, orientering* og *information* – ligesom ordet *viden* dominerer. I anbefalingerne fra ANDREA (Bartl et al. 2002) fremhæves derimod tilpasning til målgruppen, samarbejde med modvillige kursister, selvrefleksion frem for undervisning og tilpasning frem for et fast programindhold, ligesom det anbefales, at undervisningen foregår over længere tid for at understøtte arbejdet med holdnings- og adfærdsændringer. Sammenholder man således anbefalinger med undervisningsplanen i dens nuværende form, fremstår der en klar diskrepans mellem undervisningsplanens fokus på formidling af viden og anbefalingernes fokus på differentieret og dialogorienteret undervisning med henblik på adfærdsændringer.

På baggrund af nærværende analyse kan vi konkludere, at det i en revision af undervisningsplanen for ANT-kurserne vil være væsentligt at tage højde for de særlige karakteristika, der kendetegner ANT-kurserne og – på baggrund heraf – de erfaringer, som underviserne på forløbene har med at få den konkrete undervisningssituation til at fungere. Ligeledes er det væsentligt, at undervisningsplanen ikke peger på en enkelt pædagogisk metode, som fx psykoedukation, men derimod understøtter, at underviserne kan anvende de mange forskellige metodiske kompetencer, de medbringer fra deres uddannelses- og arbejdsmæssige baggrunde, i den særlige opgave, som ANT-kursene repræsenterer. Det er dog også væsentligt, at de pædagogiske retningslinjer og refleksioner ikke kun "ligger i rygsækken", men gøres eksplicitte – både i undervisningsplanen og i det løbende arbejde med ANT-kurserne.

Særligt væsentligt er, at ANT-kurserne både kan karakteriseres som adfærdsmodificerende (de indgår som en del af en straf) og som deltagelsesorienterede (underviserne søger i høj grad at engagere deltagerne med henblik på holdnings- og adfærdsændringer). I forlængelse af denne skelnen kan man også karakterisere ANT-kurset som på en gang en standardiseret manualbaseret tilgang og en deltagelsesorienteret tilgang, og den kvalitative undersøgelse viser, at dette er et forhold, som underviserne ønsker at fastholde. I forhold til at kurserne indgår som en del af en straf, viser erfaringerne fra Kriminalforsorgen, at det er særligt vigtigt at arbejde med den modstand, der følger med dette forhold. I forhold til den deltagelsesorienterede undervisning viser casestudiet af patientuddannelser, at der er tale om en bred vifte af pædagogiske kompetencer i forhold til de forskellige dele af et undervisningsforløb: formidling af viden, træning af praktiske færdigheder, deling af erfaringer mellem kursisterne samt arbejde med gruppedynamikken. Sidst hvad angår forholdet mellem standardiserede og deltagelsesorienterede forløb, er det væsentligt, at det standardiserede manualbaserede koncept både giver plads til og understøtter arbejdet med deltagerens involvering og engagement. Den nuværende meget detaljerede undervisningsplan med obligatoriske slides understøtter dermed ikke kursets formål, men optræder nærmere som en hæmsko eller forhindring.

Da ANT-kurserne repræsenterer en særlig undervisningssituation, der på trods af sammenfald ikke umiddelbart er sammenlignelig med de kurser fra sundhedsområdet og fra Kriminalforsorgen, der er inddraget i denne undersøgelse, baseres de mere specifikke anbefalinger hovedsageligt på ud-

sagn fra undervisere og kursister i den kvalitative undersøgelse. Ønsker man at inddrage mere systematiske erfaringer med kurser med adfærdsændrende sigte, inden man går i gang med revideringen af undervisningsplanen, kan man med fordel gennemføre et decideret litteraturreview af de mest relevante metoder, ligesom der kunne inddrages internationale erfaringer med ANT-kurser. Det vil dog stadig være vigtigt at tage udgangspunkt i de erfaringer, undervisere og kursister på ANT-kurserne har bidraget med.

På baggrund af nærværende undersøgelse, og jf. delformål VI, anbefaler VIVE følgende i forbindelse med en eventuel revidering af undervisningsplanen og -materialerne:

- ANT-kursernes metodiske tilgang beskrives som deltagelsesorienteret undervisning, der kan føre til holdnings- og adfærdsændringer for kursisterne.
- Man udvikler et fast undervisningskoncept med tilhørende slides, der især skal understøtte nye undervisere og også kan tages i brug på de hold, hvor den deltagelsesorienterede undervisning ikke lykkes, samt at der udvikles tilvalgsmateriale/emner/øvelser til hver lektion, der kan understøtte deltagelse, refleksion og gruppeprocesser.
- ANT-kursernes materiale opdateres, så det understøtter deltagelsesorienteret undervisning, så det er tidssvarende, og med henblik på at reducere gentagelser, ikke-relevante temaer og detaljeringsgraden på de enkelte slides.
- At man indarbejder og giver tid til en runde, hvor kursisterne fortæller om sig selv til første lektion, da det åbner for gruppeprocesser og deltagelse. Gruppearbejde og praktiske øvelser fungerer på nogle hold, men ikke alle – de skal kunne vælges til og fra. Der bør udvikles mere film og lignende materiale, der engagerer kursisterne.
- Materiale, der handler om misbrugsbehandling bør placeres i tilvalgs materialet, da det ikke er relevant på hovedparten af holdene. Derudover bør der arbejdes med at sikre henvisning til misbrugsbehandling, når det skønnes relevant.
- Mulighed for kollegial sparring og udveksling vil kunne styrke den specifikke ANT-faglighed – den kollegiale sparring kan også sikre, at viden fra fx temadage eller kurser bringes med ind i undervisningen.
- Der bør arbejdes med ensartethed i organisering, form og indhold i ANT-kurser på tværs af regioner.
- Tidspunktet for kurset rykkes til seks måneder før generhvervelsen af kørekortet.
- Det bør overvejes, om der kan være mere fleksible måder at deltage på – fx mere komprimerede forløb i weekender, dagskurser og lignende.

Metoder og datagrundlag

VIVEs undersøgelse er baseret på forskellige datagrundlag og metoder, der afhænger af det enkelte delformål. Undersøgelsen er baseret på følgende metoder:

- Deskriptive opgørelser af undervisningshold, kursister og deres tilfredshed m.m. er baseret på indberetninger til Rigspolitiet, henholdsvis kursisternes spørgeskemabesvarelser (til brug for delformål II)
- Interview med udvalgte aktører, undervisere og kursister (til brug for delformålene III og V)
- Litteraturgennemgang: Udvalgt litteratur om pædagogiske metoder på tilsvarende holdnings- og adfærdsændrende kurser (med henblik på delformål IV)
- Observation af kursister og undervisere på ANT-kurser (til brug for delformål V).

Derudover er der afslutningsvis afholdt en workshop med deltagelse af ANT-styregruppen, undervisere og andre relevante aktører, som har været med til at kvalificere en række anbefalinger til relevante områder for revidering af undervisningsplan og -materiale (til brug for delformål VI).

1 Indledning

VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd (tidligere KORA) har evalueret ANT-kurserne (Alkohol-, Narko- og Trafikkursus) med det formål at give et solidt grundlag for at iværksætte arbejdet med at revidere ANT-kurserne.

1.1 Baggrund for evalueringen

ANT-kurser udbydes af alle landets regioner. Kurserne følger en fast undervisningsplan fordelt over fire lektioner af tre timers varighed (BEK nr. 236 af 10/03/2015).

Førere af et motordrevet køretøj, der grundet kørsel i påvirket eller svækket tilstand har fået en betinget/ubetinget¹ frakendelse af kørekortet eller et kørselsforbud², skal jf. § 60 a stk. 2 henholdsvis § 60 c stk. 2 i Færdselsloven gennemføre et ANT-kursus, før de kan generhverve deres kørekort (LBK nr. 38 af 05/01/2017).

I marts 2002 trådte kravet om A/T-kurser i kraft og omfattede på daværende tidspunkt alene personer med et kørselsforbud³ og personer med en ubetinget frakendelse grundet spirituskørsel⁴ (BEK nr. 100 af 22/02/2002). Pr. 1. september 2005 blev målgruppen udvidet til at omfatte personer med betinget frakendelse⁵ (LOV nr. 363 af 24/05/2005). I 2014 blev målgruppen for deltagelse i kurserne igen udvidet – denne gang til at omfatte personer, som er frakendt kørekortet grundet kørsel under påvirkning af narkotika eller har overtrådt føreevnekriteriet. Samtidig ændrede A/T-kurser navn til ANT-kurser (LOV nr. 457 af 14/05/2014).

Undervisningsplanen for ANT-kurserne er omfattende og skal dække en bred målgruppe både med hensyn til alder, årsag til frakendelse, og de betingelser, kursisterne har fået frakendt førerretten på (betinget frakendelse, ubetinget frakendelse eller kørselsforbud). Kurserne er sidst blevet evalueret i 2009 (Carstensen, Larsen 2009).

Den nationale styregruppe for ANT-kurserne vurderer, at der er behov for en ny evaluering af ANT-kurserne, idet den ønsker en gennemgribende revidering af undervisningsplanen med henblik på at optimere kursusindhold og -materiale i forhold til kursets målgruppe samt kursets holdnings- og adfærdsendrende sigte.

¹ En betinget frakendelse af kørekortet (førerretten) risikeres, hvis færdselsloven overtrædes. Det fremgår af færdselslovens § 125, hvornår betinget frakendelse af førerretten kan komme på tale. Førerretten kan beholdes på betingelse af, at færdselsloven ikke overtrædes i en prøvetid på tre, så førerretten skal frakendes (reference: www.politi.dk).

En ubetinget frakendelse af kørekortet (førerretten) er ensbetydende med, at førerretten er inddraget og kørekortet skal afleveres hos politiet. Det fremgår af færdselslovens § 126, hvornår ubetinget frakendelse af førerretten kan komme på tale. Frakendelsestiden har en varighed på seks måneder til 10 år. Skyldes frakendelsen spirituskørsel og/eller overtrædelse af færdselslovens § 54, stk. 1 og 2 [red: vedrører bevidsthedspåvirkende stoffer henholdsvis føreevne], fastsættes frakendelsestiden altid til minimum tre år. Under særligt skærpende omstændigheder kan førerretten også frakendes for bestandigt (reference: www.politi.dk).

² Et kørselsforbud betyder, at førerretten er inddraget og kørekortet skal afleveres til politiet. Overtrædelse af færdselslovens inden for de første tre år, efter førerretten første gang blev erhvervet, kan medføre et kørselsforbud. Det fremgår af færdselslovens § 127, i hvilke specifikke tilfælde kørselsforbud kan komme på tale (reference: www.politi.dk).

³ Ved en promille på over 0,5, hvis forseelsen er begået inden for de første 3 år efter første erhvervelse af kørekort.

⁴ Ved en promille på over 1,2 samt gentagelsestilfælde.

⁵ Ved en promille på 0,5-1,2.

1.1.1 Kultur og holdninger til kørsel i påvirket og/eller svækket tilstand

Et litteraturstudie af danskernes kultur og holdninger til kørsel i påvirket tilstand og/eller svækket tilstand er afrapporteret i en selvstændig delrapport (Rasmussen, 2018), der danner baggrund for nærværende evaluering.

Af litteraturgennemgangen fremgår det, at det i de senere år er blevet mere uacceptabelt at køre spirituskørsel, og ca. 99 % af danskerne finder det uacceptabelt at køre i påvirket og/eller svækket tilstand. Næsten tre fjerdedele af danskerne angiver i overensstemmelse hermed, at de slet ikke drikker alkohol eller kun tillader sig at indtage en genstand, når de skal ud at køre.

I Rasmussens rapport konkluderes det imidlertid, at danskernes holdning til kørsel i påvirket og/eller svækket tilstand ikke i alle tilfælde er i overensstemmelse med deres oplyste adfærd. Det er således mere end hver tiende, som angiver, at de indimellem eller sjældnere har kørt spirituskørsel henholdsvis har kørt efter indtag af medicin med advarsel om at køre. Mere end halvdelen erkender, at de egentlig har været for trætte til at køre. Læs evt. den korte sammenfatning i bilag 2.

VIVE vurderer, at ANT-kursets formål i forhold til holdnings- og adfærdsbearbejdning ligger i forlængelse af dette spænd mellem danskernes holdning til kørsel i påvirket stand og deres faktiske adfærd.

1.2 Formålet med evalueringen

Det overordnede formål med VIVEs evaluering af ANT-kurser er at levere viden, der kan danne afsæt for en revidering af ANT-kursernes undervisningsplan og -materiale. Mere specifikt er der formuleret følgende seks delformål af opdragsgiver:

1. At skitsere holdninger og kultur omkring kørsel i påvirket tilstand i dansk kontekst, så kurserne holdes ajour med samfundsudviklingen
2. At beskrive deltagerpopulationen
3. At afdække centrale aktørers forventninger og krav til ANT-kurserne
4. At skitsere pædagogiske metoder fra lignede holdnings- og adfærdsendrende kurser som afsæt for eventuel justering af anvendte metoder i ANT-kurserne
5. At afdække underviser- og kursisterfaringer med kursets indhold, opbygning og metoder/pædagogik
6. At give en række anbefalinger til relevante områder for revidering af undervisningsplan og -materiale.

1.3 Rapportens opbygning

Evalueringen omfatter seks delopgaver (1-6), der modsvarer de seks specificerede delformål med evalueringen (I-VI jf. afsnit 1.2).

Rapporten er struktureret i følgende 10 kapitler (i parentes er angivet hvilken delopgave og delformål kapitlet relaterer til):

- Kapitel 2 beskriver ANT-kursernes lovgivningsmæssige grundlag, indhold og form.
- Kapitel 3 præsenterer de anvendte metoder og datagrundlaget for denne rapport.

- Kapitel 4 indeholder en deskriptiv beskrivelse og opgørelse af ANT-kurserne med hensyn til antal kursushold, kursister og deres tilfredshed med ANT-kurserne samt omstændigheder ved sigtelsen for overtrædelse af færdselsloven (delopgave 2 jf. delformål II).
- Kapitel 5 beskriver udvalgte aktørers krav og forventninger til ANT-kurserne nu og i fremtiden (delopgave 3 jf. delformål III).
- Kapitel 6 skitserer pædagogiske metoder fra lignende holdnings- og adfærdsændrende kurser som afsæt for eventuel justering af anvendte metoder i ANT-kurser (delopgave 4 jf. delformål IV)
- Kapitel 7 beskriver undervisernes oplevelser og erfaringer med kurset, mens kursisternes oplevelser og erfaringer med kurset beskrives i kapitel 8 (delopgave 5 jf. delformål V).
- Kapitel 9 indeholder en diskussion af metoder, data og rapportens resultater
- Kapitel 10 består af en konklusion, og der gives en række anbefalinger med henblik på revidering af ANT-kurserne (delopgave 6 jf. delformål VI).

Undersøgelsen af 'Kultur og holdninger til kørsel i påvirket og/eller svækket tilstand' (delopgave 1 jf. delformål I) er afrapporteret i en selvstændig delrapport (Rasmussen 2018), som danner baggrund for nærværende evaluering. En kort sammenfatning heraf kan læses i bilag 2.

2 ANT-kurser

I dette kapitel præsenteres indledningsvis det lovgivningsmæssige grundlag for ANT-kurserne (afsnit 2.1). Dette er en viden af lidt teknisk karakter, der kan være nyttig at have forud for læsning og forståelse af opgørelserne af kurser og kursister i kapitel 4.

Herefter følger en beskrivelse af ANT-kurserne og deres indhold (afsnit 2.2). I afsnit 2.3 ses en kortfattet sammenfatning af resultater fra en tidligere evaluering af ANT-kurserne. Disse afsnit giver et grundlag for læsning og forståelse af afrapportering af krav, forventninger og oplevelser med kurserne.

2.1 Det lovgivningsmæssige grundlag for ANT-kurser

I dette afsnit gives der indledningsvis en kort, historisk sammenfatning af sanktioner ved alkohol- og narkotikakørsel henholdsvis reduceret føreevne ved sygdom, svækkelse mm. Herefter omtales forsøgsordningen med en 17-års-grænse for erhvervelse af kørekort. Afslutningsvis følger en beskrivelse af lovgivning vedrørende krav om deltagelse i A/T-kurser og de senere ANT-kurser.

Sanktioner ved alkohol- og narkotikakørsel samt sygdom eller svækkelse

I Danmark har det siden 1998 været strafbart at føre et motordrevet køretøj, når alkoholkoncentrationen i blodet overstiger 0,50 promille (LOV nr. 73 af 04/02/1998).

Med en ændring af færdselsloven i juni 2007 blev det også strafbart at føre eller forsøge at føre et motordrevet køretøj i følgende tilfælde: i) såfremt blodet under eller efter kørslen indeholder bevidsthedspåvirkende stoffer (omtales efterfølgende som nulgrænse), eller ii) ved sygdom, svækkelse, overanstrengelse, mangel på søvn, påvirkning af opstemmende eller bedøvende midler, eller hvis vedkommende er i en sådan tilstand, at han/hun er ude af stand til at føre køretøjet på fuldt betryggende måde. Straf og frakendelse af kørekortet for en førstegangsovertrædelse af nulgrænsen medførte – tilsvarende en overtrædelse af promillegrænsen – en betinget frakendelse af kørekortet (LOV nr. 524 af 06/06/2007).

I en lovændring fra marts 2011 (med virkning fra 1. januar 2012) blev lovgivningen imidlertid mere restriktiv ift. bevidsthedspåvirkende stoffer, samtidig med at sanktionerne for kørsel under påvirkning af bevidsthedspåvirkende stoffer blev skærpet. En overtrædelse af nulgrænsen for bevidsthedspåvirkende stoffer blev jf. denne lovgivning sidestillet med spirituskørsel med en promille på over 1,20 og dermed sanktioneret med en ubetinget frakendelse af førerretten (LOV nr. 184 af 08/03/2011). En senere lovændring fra juni 2017 – med virkning fra 15. december 2017 – har imidlertid betydet, at straffen for at føre eller forsøge at føre et motordrevet køretøj efter at have indtaget tetrahydrocannabinol (THC) [red: Det psykoaktive stof i cannabis] fremadrettet gradueres efter indholdet af THC i blodet. Sanktionerne for kørsel med THC i blodet stiger således i takt med det målte indhold af THC i blodet. Det betyder, at der nu sanktioneres efter en tretrins trappemodell: 1 Bøde, 2) betinget frakendelse og 3) ubetinget frakendelse af førerretten. Med lovændringens fastsættelse af tre kvantitative grænseværdier udmåles sanktionerne for hashkørsel (THC) således efter samme principper, som det er tilfældet med straffen for at have spiritus i blodet (Lov nr. 695 af 08/06/2017).

Forsøgsordning med kørekort til 17-årige

Den 1. januar 2017 trådte en treårig forsøgsordning i kraft, hvor 17-årige kan tage kørekort og må køre bil, hvis der er en erfaren bilist som ledsager. På baggrund af resultaterne i forsøgsperioden

bliver det besluttet, hvorvidt ordningen skal gøres permanent eller ændres (BEK nr. 1594 af 15/12/2016).

Krav om deltagelse i ANT-kurser

Siden 2002 har personer, som har fået en ubetinget frakendelse af kørekortet eller har fået et kørselsforbud på grund af spirituskørsel, skullet deltage i et kursus i alkohol og trafik (A/T-kursus) som led i generhvervelse af kørekortet (BEK nr. 100 af 22/02/2002). Fra 1. september 2005 kom det også til at gælde ved betingede frakendelser (Lov nr. 363 af 24/05/2005).

En lovændring fra maj 2014 – med virkning fra 1. juli 2014 – bevirkede imidlertid, at der efterfølgende også har været krav om deltagelse i et kursus (herefter ANT-kursus), såfremt førerretten ønskes generhvervet efter betinget eller ubetinget frakendelse henholdsvis kørselsforbud (under givne omstændigheder) på grund af:

- Bevidsthedsudvidende stoffer i blodet under eller efter kørsel af et motordrevet køretøj
- Sygdom, svækkelse, overanstrengelse, mangel på søvn, påvirkning af opstemmende eller bedøvende midler eller befinder sig i en sådan tilstand, at vedkommende er ude af stand til at føre køretøjet på fuldt betryggende vis (LOV nr. 457 af 14/05/2014).

Den 31. august 2016 satte Rigsadvokaten – via et brev til samtlige politikredse – imidlertid alle sager om kørsel under påvirkning af hash i bero og tilbagekaldte igangværende sager fra anklagemyndigheden (Rigsadvokaten, 2016). Rigsadvokaten ville afvente, at en politisk aftale fra 30. juni 2016 (jf. beskrivelse i (2016/1 LF 142)) om sanktionering af THC i blodet efter den omtalte trappetrinsmodel blev udmøntet og dermed erstattede den gældende lovgivning, hvor påvirkning af bevidsthedspåvirkende stoffer – under eller efter kørsel af et motordrevet køretøj – betød ubetinget frakendelse af førerretten (Waage 2017). Som følge af at sagerne blev sat i bero, er antallet af kursister på ANT-kurser som følge af narkotikakørsel derfor påvirket i 2. halvår af 2016 og ind i 2017 (loven blev vedtaget i juni 2017 (Lov nr. 695 af 08/06/2017)).

Ændringen af aldersgrænser for erhvervelse af kørekort (med virkning fra 1. januar 2017) betyder, at der fremadrettet kan deltage kursister på ANT-kurserne, som er under 18 år.

2.2 Beskrivelse af ANT-kurser

Personer, som har fået en ubetinget frakendelse af kørekortet (førerretten), kan tidligst begynde på ANT-kurset, tre måneder før frakendelsen udløber. For personer med betinget frakendelse af kørekortet (førerretten) gælder, at de kan begynde på første ledige ANT-kursus. Kursisterne skal have gennemført ANT-kurset og bestået kontrollerende køreprøve inden seks måneder efter en betinget frakendelse. Personer, som har fået et kørselsforbud på grund af kørsel i påvirket eller svækket tilstand, kan begynde på første ledige kursus, når afgørelsen om kørselsforbud er endelig (Rigspolitiet).

Det er op til de enkelte regioner at beslutte, hvor mange ANT-kurser de udbyder, og hvor hyppigt de udbyder dem. Der er dermed ikke nogle overordnede regler, der betinger starten for et ANT-kursus, det er i stedet styret efter efterspørgsel.

Det tidligere A/T-kursus kostede 2.000 kr., som den enkelte kursist skulle betale, og undervisningen foregik over fire lektioner i løbet af fire uger med undervisning i 2,5 time pr. undervisningsgang (Carstensen, Larsen 2009). I de første år, hvor A/T-kurserne blev gennemført, var det amterne, som stod for selve kurserne. I 2007 da amterne blev nedlagt, overgik opgaven til landets fem regioner

(Carstensen, Larsen 2009). ANT-kurset bliver prismæssigt fastsat af kursusudbyder, som er Danske Regioner. Kursisterne skal som hidtil selv betale for omkostningerne forbundet med et ANT-kursus, og prisen er i dag steget til 3200 kr.

I februar 2002 udkom en bekendtgørelse, hvoraf det fremgår, at undervisning af kursister med henblik på gennemførelse af kursus i alkohol og trafik (A/T-kursus) skal foregå i overensstemmelse med Rigspolitiets undervisningsplan for A/T-kurser (BEK nr. 101 af 22/02/2002). Rigspolitechefen udgav i samme år en undervisningsplan som grundlag for undervisningen på A/T-kurserne. I den forbindelse blev der udsendt en række slides, der er obligatorisk undervisningsmateriale (BEK nr. 236 af 10/03/2015). Undervisningsmaterialet justeres løbende. Undervisningsplanen er efterfølgende revideret i mindre grad i 2012 (BEK nr. 520 af 01/06/2012) samt igen i 2015 (BEK nr. 236 af 10/03/2015). Sidstnævnte er sket på baggrund af lovændringen fra 2014, hvor det blev besluttet at udvide målgruppen for A/T-kurser til ANT-kurser (LOV nr. 457 af 14/05/2014).

Gennemførelsen af ANT-kurser sker på nuværende tidspunkt på baggrund af bekendtgørelsen om undervisningsplan for kursus i alkohol, narko og trafik (ANT-kursus) fra 2015. Den beskriver detaljeret kursets indhold, og hvordan kurset skal forløbe (BEK nr. 236 af 10/03/2015). Der står anført i bekendtgørelsen om undervisningsplanen, at det overordnede formål med uddannelsen i forbindelse med generhvervelse af førerretten er:

1. *"at give kursisterne indsigt i og forståelse for de fysiske, psykiske og sociale forhold omkring alkohol, narkotika og trafik,*
2. *at give kursisterne et større og udbygget kendskab til grænserne for indtagelse af alkohol og narkotika i forbindelse med kørsel,*
3. *at give kursisterne et større og udbygget kendskab til, hvornår man på grund af sygdom, svækkelse, overanstrengelse, mangel på søvn, påvirkning af opstemmende eller bedøvende midler eller af lignende årsager ikke er i stand til at føre et køretøj på fuldt betryggende måde, og*
4. *at give kursisterne bevidsthed om risikoforhold i færdslen, så de kan føre et køretøj under fornødent hensyn til andre"* (BEK nr. 236 af 10/03/2015).

Undervisningens indhold er opdelt i kursets fire lektioner, som afholdes over en periode på fire uger og hver har en varighed på tre timer. Hver lektion har sine egne hovedmål og delmål. Hovedmålene for lektion 1-4 ser ud som følger i bekendtgørelsen om undervisningsplanen:

Lektion 1	Kursisten skal oplyses om betingelserne for på tilfredsstillende vis at kunne gennemføre et kursusforløb. Kursisten skal have den fornødne viden om generelle forhold vedrørende kørsel i påvirket tilstand.
Lektion 2	Kursisten skal have viden om rusmidlers indvirkning på personen selv, personens omgivelser og på evnen til på betryggende måde at færdes i trafikken. Kursisten skal have viden om de fysiske, psykiske og sociale konsekvenser af et forbrug af rusmidler. Kursisten skal have viden om beregning af alkoholpromillier og forbrænding af alkohol. Kursisten skal have viden om rusvirkningstid og påvisningstid for narkotika i blodet over bagatelgrænsen. Kursisten skal have viden om rusvirkningstid og påvisningstider for opstemmende og bedøvende midler. Kursisten skal have viden om forskellen mellem et forbrug og et skadeligt forbrug af rusmidler. Kursisten skal kende til strategier i forhold til alkoholforbrug og skadeligt forbrug af alkohol, dvs. hvordan man kontrollerer sit alkoholforbrug. Kursisten skal vide, at rusmidler, sygdom, svækkelse, overanstrengelse, mangel på søvn, påvirkning af opstemmende eller bedøvende midler påvirker sanserne, således at færdsel i trafikken bliver til fare for personen selv og omgivelserne.
Lektion 3	Kursisten skal informeres om historiske, kulturelle, fysiske, psykiske og sociale årsager til et forbrug af rusmidler/skadeligt forbrug af rusmidler, om håndtering af stress og behandling af et skadeligt forbrug af rusmidler.

	<p>Kursisten skal kende til de trafikale problemer i forbindelse med indtagelse af rusmidler. Kursisten skal endvidere have viden om de situationer, der giver større risiko for kørsel i forbindelse med indtagelse af rusmidler og for kørsel under påvirkning af sygdom, svækkelse, overanstrengelse, mangel på søvn, på virkning af opstemmende eller bedøvende midler eller af lignende årsager og inspireres til at anvende trafikantens fem gyldne regler.</p> <p>Kursisten skal kende til de strategier og forholdsregler, man kan træffe for at imødegå dilemmaet om kørsel i påvirket tilstand, kendskab til trafikantens 5 gyldne regler og herved opfordres til ikke på ny at køre i påvirket tilstand.</p> <p>Kursisten skal informeres om strategier, der kan modvirke faktorer som stress og følelser, der kan medføre et skadeligt forbrug af rusmidler.</p> <p>Kursisten skal informeres om de forskellige muligheder, der findes, for råd, vejledning, støtte og behandling, når man har et alkohol-, narkotika-, eller medicinmisbrug</p>
Lektion 4	<p>Kursisten skal orienteres om de vigtigste lovbestemmelser vedrørende generhvervelse af førerretten, ansøgning om kørekort med de fornødne attester mv.</p> <p>Kursisten skal orienteres om de gældende retningslinjer for køreprøvens indhold og gennemførelse.</p> <p>Kursisten skal orienteres om de vigtigste lovbestemmelser vedrørende kørekort.</p> <p>Kursisten skal orienteres om fordelene ved at modtage almindelig køreundervisning inden den kontrollerende køreprøve.</p> <p>Kursisten skal orienteres om nogle af de forhold, der er gennemgået på kurset.</p> <p>Kursusindholdet skal søges optimeret mest muligt ved at inddrage kursisternes opfattelse af kursusforløbet. Herudover skal kurset afsluttes (Bekendtgørelse om undervisningsplan for kursus i alkohol, narko og trafik (ANT-kursus)).</p>

Om undervisningsformen står det anført, at underviserne selv må vælge undervisningsmetode. Det pointeres, at alle kursister så vidt muligt skal inddrages – samt at kurset ikke må have karakter af behandling. I forhold til metodebaggrund nævnes specifikt psykoedukation og livsstilssamtaler om alkoholforbrug. Derudover beskriver bekendtgørelsen også undervisningskræfter, holdstørrelse, lovregler, mødereglene, særligt tilrettelagte forløb, samt hvordan kurset skal tilrettelægges for fremmedsprogede og døve (BEK nr. 236 af 10/03/2015).

Ved kursets afslutning får kursisterne udstedt et kursusbevis, som skal afleveres i kommunens borgerservice ved tilmelding til den teoretiske og praktiske prøve i forbindelse med generhvervelsen af kørekortet. Kursusbeviset har en gyldighed på et år fra udstedelsesdatoen.

2.3 Tidligere evaluering af A/T-kurser og udenlandske erfaringer

Ifølge en evaluering fra DTU er der flere steder i udlandet oprettet rehabiliteringskurser for bilister, der har kørt i påvirket tilstand, og kurserne varierer i form og indhold. De udenlandske kurser ligger i spændingsfeltet mellem ren undervisning og egentlig behandling (Carstensen B Larsen 2009). Det danske A/T-kursus blev omkring år 2000 udviklet på baggrund af de udenlandske resultater.

EU-projektet ANDREA (Analysis of Driver Rehabilitation Programmes) fra 2002 har, efter igangsættelsen af det danske A/T-kursus, opsummeret resultaterne fra en række udenlandske kurser. De har i den forbindelse undersøgt, hvilke forhold ved kurserne der har vist sig mest effektive. ANDREA-projektet giver på baggrund heraf en række anbefalinger (Bartl et al. 2002), som er beskrevet i DTU's evaluering:

- *"At programmet tilpasses målgruppen. I det mindste bør der skelnes mellem alkohol og ikke alkoholrelaterede lovovertrædelser og mellem begynderbilister og erfarne bilister*
- *At underviserne er uddannet tilstrækkeligt til at få etableret et samarbejde med problematiske og modvillige kursister, som ikke har spekuleret over deres problemer*
- *Metoderne skal være selv-refleksion snarere end undervisning. Tilpasset intervention er bedre end et fast programindhold*

- *Sessionerne skal forløbe over flere uger for også at gøre brug af tiden mellem sessionerne, fordi en ændring i holdning og adfærd tager tid*
- *Gruppestørrelsen skal være omkring 10 personer*
- *Programmet skal godkendes af en officiel institution, som blåstempler indholdet af programmet og sikrer at følgende forudsætninger er opfyldt:*
 - *programmet skal beskrives i en manual*
 - *basal, speciel og videre uddannelse af undervisere skal defineres*
 - *der skal udføres evalueringer af programmet". (DTU Transport 2009)*

I 2009 gennemførte DTU Transport en evaluering af de daværende kurser i alkohol og trafik (A/T-kurser). Rapporten konkluderede, at personer, som har fået en ubetinget frakendelse af kørekortet på grund af spirituskørsel og har gennemført A/T-kurset, overordnet set har mindre risiko for tilbagefald (dvs. endnu engang får en afgørelse for spirituskørsel) sammenlignet med personer, som også har fået en ubetinget frakendelse, men som ikke har gået på kurset (Carstensen, Larsen 2009).

I undervisningsplanen for ANT-kurserne beskrives det overordnede formål og udmøntningen af de fire lektioner med ord som *indsigt, forståelse, kendskab, bevidsthed, orientering* og *information* – ligesom ordet *viden* dominerer. I anbefalingerne fra ANDREA fremhæves derimod tilpasning til målgruppen, samarbejde med modvillige kursister, selv-refleksion frem for undervisning, tilpasning frem for et fast programindhold, ligesom det anbefales, at undervisningen foregår over længere tid for at understøtte arbejdet med holdnings- og adfærdsændringer. Sammenholder man således anbefalingerne med undervisningsplanen i dens nuværende form, fremstår der en klar diskrepans mellem undervisningsplanens fokus på formidling af viden og anbefalingernes fokus på differentieret og dialogorienteret undervisning med henblik på adfærdsændringer.

3 Metoder og datagrundlag

I dette kapitel redegøres der for de metoder og det datagrundlag, som hver delopgave i rapporten baserer sig på (delopgaverne 1-6 jf. delformålene I-VI)⁶.

3.1 Delopgave 1

Delopgave 1 om kultur og holdninger til kørsel i påvirket og/eller svækket tilstand (jf. delformål 1) er baseret på en litteraturgennemgang af publicerede studier (1. januar 2006 til primo marts 2017), som belyser kultur og holdninger til kørsel i påvirket og/eller svækket tilstand i Danmark. For at læse mere om metoder og datagrundlag henvises til den selvstændige delrapport (Rasmussen 2018).

3.2 Delopgave 2

Delopgave 2 omfatter en række deskriptive opgørelser af kursushold og kursister og deres tilfredshed mm. (jf. delformål II). For at få et afsæt for evalueringen af ANT-kurserne er antallet af undervisningshold og antallet af kursister blevet opgjort. Herudover er populationen af kursister beskrevet deskriptivt på basis af ANT-kursernes surveys med hensyn til køn, alder, frakendelsesårsag (spirituskørsel, narkotikakørsel eller reduceret køreevne), frakendelsestype (kørselsforbud, betinget dom eller ubetinget dom), samt i hvilken situation de kørte (i forbindelse med fest, hyggetur, dagen derpå, til/fra/på arbejde, hverdagssituation eller andet). Der er endvidere foretaget opgørelser af omstændighederne ved sigtelsen for overtrædelse af færdselsloven, samt hvorvidt de tidligere har kørt spirituskørsel, narkotikakørsel henholdsvis ikke har overholdt føreevnekriteriet. Endelig er der foretaget opgørelser af kursisternes tilfredshed med kursusmaterialet, undervisernes evne til at formidle og skabe læring og kursusforløbet – foruden en opgørelse af, hvorvidt kursisterne har opnået ny viden.

Datagrundlag

Antal undervisningshold og antal kursister er opgjort for en 7½-årig periode (2009-2016 samt det første halvår af 2017). Antallet af etablerede hold er baseret på de regionale ANT-koordinators opgørelser til brug for nærværende kortlægning. Antallet af kursister er baseret på de regionale ANT-koordinators underretning af Rigspolitiet henholdsvis Færdselsstyrelsen⁷

Beskrivelsen af kursisterne med hensyn til køn, alder, frakendelsesårsag og frakendelsestype er baseret på regionale databaser med kursisternes spørgeskemabesvarelser af et evalueringsskema, som de har udfyldt i forbindelse med den sidste lektion i kursusforløbet. VIVE har modtaget aggregerede data for køn, alder, frakendelsesårsag og frakendelsestype fordelt på regioner og år (2009-2016 samt første halvår af 2017). Data fra de regionale databaser er imidlertid ufuldstændige, idet der i nogle år mangler data for det, der svarer til flere kursushold. Hvorvidt der er tale om hele kursushold, der ikke er indtastet besvarelser for, eller en meget lav besvarelsesprocent i nogle af årene især Region Sjælland og Region Hovedstaden, vides ikke. I afsnit 4.3 præsenteres data for årene 2009-2017 som figurer. Omtalen i teksten medtager dog kun 2009-2016, idet 2017 kun omfatter data for første halvår. På basis af oplysninger om antal kursister og regionernes afrapporterede data for køn, som fremgår af spørgeskemabesvarelserne, har VIVE beregnet, hvor stor en andel af kursisterne i hver af de fem regioner, der er indtastet oplysninger på i databaserne.

⁶ Delopgave 1 er afrapporteret i en særskilt delrapport (Rasmussen 2018).

⁷ Der har lige fra starten af ANT-kurserne været krav om, at antallet af kursister skulle indberettes til de relevante myndigheder, siden februar 2016 til Færdselsstyrelsen (personlig kommunikation med ansat i Færdselsstyrelsen).

Opgørelserne af kursisternes tilfredshed med kursusmaterialet, undervisernes evne til at formidle og skabe læring og kursusforløbet – foruden en opgørelse af, hvorvidt kursisterne har opnået ny viden – er ligeledes baseret på ANT-kursernes evalueringsskema. Opgørelserne omfatter kursister, der har deltaget i 2. halvår af 2016. Denne tidsmæssige afgrænsning er foretaget, idet der ved indgangen til 2. halvår af 2016 blev ændret i nogle af formuleringerne i det tidligere anvendte evalueringsskema. Det er fortsat versionen fra juli 2016 (version 07.16)), der bruges i 2017/2018). VIVE har også her modtaget aggregerede data. Det vurderes, at antallet af besvarelser er tilstrækkeligt for nærværende evalueringsformål.

Beskrivelser af omstændighederne ved sigtelserne for overtrædelse af færdselsloven og tilhørende spørgsmål om tidligere forseelser er alle baseret på ANT-kursernes spørgeskema om årsag til deltagelse i ANT-kursus (version 07.16). Spørgsmålene kan sammenfattes til, hvilken situation kursisterne kørte i, hvorvidt de kendte til deres overtrædelse, om de tidligere har kørt spirituskørsel, narkotikakørsel henholdsvis overskredet føreevnekriteriet, hvad promillen i givet fald var – alternativt hvilket stof(fer) de kørte under påvirkning af, eller hvilke(t) af føreevnekriterie(rne) de ikke havde overholdt. VIVE har også her modtaget aggregerede data, og det vurderes ligeledes, at antallet af besvarelser er tilstrækkeligt for nærværende formål – om end det ikke er alle kursister, der indgår i de regionale databaser i 2016.

3.3 Delopgave 3

Delopgave 3 omhandler udvalgte aktørers krav og forventninger til ANT-kurser (jf. delformål III). VIVE har afdækket centrale aktørers krav og forventninger til kurserne. Aktørerne er udpeget i samarbejde med den nationale styregruppe for ANT-kurserne og omfatter seks aktører. Disse aktører er udvalgt med henblik på, at de har en viden om ANT-kurserne, som kan være relevant at inddrage i forbindelse med at give et solidt grundlag for at iværksætte arbejdet med at revidere undervisningsplanen for ANT-kurserne. Aktørerne er derfor udvalgt strategisk for at afdække de krav og forventninger, som måtte være til ANT-kurserne.

Datagrundlag

De seks udvalgte aktører er fra følgende organisationer:

- Færdselsstyrelsen
- Havarikommissionen for Vejtrafikulykker (HVU)
- Rådet for Sikker Trafik
- Sydøstjyllands Politi
- Midt- og Vestjyllands Politi
- Transport DTU/DTU Management Engineering.

De organisationer, som de seks udvalgte aktører repræsenterer, har alle forskellige snitflader til ANT-kurserne. Det er disse snitflader, som er relevante i denne forbindelse, da det har betydning for de krav og forventninger, der måtte være til ANT-kurserne nu og i fremtiden.

Organisation	Organisationens fokus	Snitflade til ANT-kurserne
Færdselsstyrelsen	Styrelsen er del af Trafik-, Bygge- og Boligstyrelsen. Styrelsen udarbejder biltekniske regler, udsteder typegodkendelser og behandler sager om produktsikkerhed. Herudover regulerer den bilsynsmarkedet og kørekortsområdet og fører virksomhedskontrol med tunge køretøjer.	Fra februar 2016 overtog Færdselsstyrelsen ANT-området fra Rigspolitiet. Fører tilsyn med kurserne og modtager statistik om antal kurser og ventetider.

Organisation	Organisationens fokus	Snitflade til ANT-kurserne
	Endvidere varetager Færdselsstyrelsen regulering af miljøpåvirkninger fra tunge og lette køretøjer.	Mødes hver 3. måned med koordinatorene for ANT-kurserne
Havarikommisionen for Vejtrafikulykker (HVU)	Kommissionens hovedformål er at erhverve ny viden, der kan anvendes til forbedring af trafikikkerheden og i forebyggelse af vejtrafikulykker. Kommissionen laver tværfaglige dybdeanalyser af hyppigt forekommende alvorlige ulykkestyper (temaer).	Har ikke direkte berøring med kurserne
Rådet for Sikker Trafik	Rådet arbejder for at fremme færdselssikkerheden ved at udbrede kendskab til og forståelse for de farer og vanskeligheder, trafikanterne møder i færdslen, og give trafikanterne viden om færdselsregler og sikkerhedsfremmende udstyr, samt arbejde for, at trafikanterne aktivt bidrager til opnåelse af større færdselssikkerhed.	Har samarbejde med ANT-koordinatorene, som sidder i styregruppe for rådets kampagner
Sydøstjyllands Politi	Sydøstjyllands Politi skal virke for tryghed, sikkerhed, fred og orden i samfundet gennem forebyggende, hjælpende og håndhævende virksomhed. Politikredsen omfatter / kommuner; Fredericia, Kolding, Vejle, Billund, Hedensted, Horsens og Skanderborg.	Har ikke direkte samarbejde med kurserne. Politiet stopper borgere, der kører i påvirket tilstand og ser dem igen, når de har været på ANT-kursus og ønsker at generhverve deres kørekort.
Midt- og Vestjyllands Politi	Midt- og Vestjyllands Politi skal virke for tryghed, sikkerhed, fred og orden i samfundet gennem forebyggende, hjælpende og håndhævende virksomhed. Politikredsen omfatter 11 kommuner: Ikast-Brande, Silkeborg, Ringkøbing-Skjern, Herning, Holstebro, Viborg, Skive, Lemvig, Struer, Thisted og Morsø kommuner.	Har prøvesagkyndige, som underviser på kurserne. Færdselspolitiet stopper de borgere, som kører i påvirket tilstand, og ser dem igen, når de har været på ANT-kursus og ønsker at generhverve deres kørekort
Transport DTU/DTU Management Engineering	Centeret skaber et større vidensgrundlag for de transportpolitiske beslutninger. Centeret driver såvel grundforskning som anvendelsesorienteret forskning	Var med til at ændre undervisningsplanen, da A/T-kurser blev til ANT-kurser.

Interviewene med de seks aktører er gennemført som individuelle interview over telefonen af 1/2-3/4 times varighed. Der er efterfølgende skrevet tematiske referater af interviewene på baggrund af noter og lydfil.

Fokus i interviewene har været følgende:

- Krav og forventninger til ANT-kurserne
- Holdninger til vægtningen i undervisningen og undervisningsform
- Nye tendenser som ANT-kurserne skal tage højde for i fremtiden.

Vi har ligeledes spurgt ind til aktørernes vurdering af ændringer i målgruppen for ANT-kurserne (dem der kører i påvirket tilstand) og ændringer i kultur og holdning til kørsel i påvirket tilstand og undersøgelser, der belyser dette.

3.4 Delopgave 4

Delopgave 4 skitserer pædagogiske metoder fra lignede holdnings- og adfærsændrende kurser (jf. delformål IV) med henblik på at få inspiration til metoder til at arbejde med holdnings- og adfærsændringer på ANT-kurserne.

Derfor gennemgås udvalgt litteratur, der kan være med til at belyse de særlige metodiske udfordringer, overvejelser og tilgange, der har vist sig i den kvalitative undersøgelse af ANT-kurserne. Det drejer sig dels om begrebet psykoedukation, der i undervisningsplanen for ANT-kurserne fremhæves som kursernes metodisk/teoretiske fundament, dels om erfaringer fra et større casestudie af

forskellige patientuddannelser i Danmark, der på samme måde som ANT-kurserne har en ambition om både at formidle viden og igangsætte holdnings- og adfærdsændringer.

3.5 Delopgave 5

Delopgave 5 afdækker undervisernes og kursisters erfaringer med ANT-kurser (jf. delformål V), som baserer sig på kvalitative data. Indledningsvis beskrives den anvendte metode, som er brugt til at afdække undervisernes oplevelser og erfaringer med kurset, og efterfølgende beskrives de metoder, som er anvendt til at afdække kursisters oplevelser og erfaringer. Afsnittet afrundet med en beskrivelse af analysemetode og bearbejdning af interviewdata.

3.5.1 Undervisernes oplevelser og erfaringer med ANT-kurser

Der er foretaget gruppeinterview med undervisere på ANT-kurser. Interviewene har haft til formål at belyse og afdække undervisernes oplevelser og erfaringer med kurset. Indledningsvis blev underviserne præsenteret for interviewets formål, varighed, anonymitet m.v.

Der er gennemført i alt tre gruppeinterview med undervisere på ANT-kurserne. To af interviewene er foretaget med undervisere, der underviser i lektion 1-3. I alt deltog 15 undervisere i de to interview, og i begge interview var alle fem regioner repræsenteret. Det tredje interview er gennemført med prøvesagkyndige, der underviser på kursets lektion 4. I alt deltog 10 prøvesagkyndige i gruppeinterviewet og alle fem regioner blev repræsenteret.

Der er udarbejdet to semistrukturerede interviewguider til henholdsvis undervisere og prøvesagkyndige. De to guider indeholder de samme tematikker, men spørgsmålene er tilrettet efter de pågældende informanter (se bilag 3). De gennemgående temaer i gruppeinterviewene har været:

- Kursets overordnede formål
- Kursets indhold
- Undervisningsform og metoder
- Kursets opbygning og organisering
- Holdundervisning og gruppedynamik
- Kursets indflydelse på adfærd, holdninger og ny viden
- Forslag til forbedringer.

Alle interview er optaget på diktafon, og der er efterfølgende skrevet udførlige referater på baggrund af lydfileerne. Der er ikke tale om fuldstændige transskriberinger, men derimod om referater, som gengiver undervisernes udsagn med deres egne ord, men hvor vi i referaterne har fravalgt udtryk som "øh", "åh" m.v. Alle undervisere er anonymiseret i afrapporteringen. De kvalitative data er indsamlet i perioden april-juni 2017.

3.5.2 Kursisters oplevelser og erfaringer med ANT-kurser

Indledningsvist har VIVE gennemgået den foreliggende undervisningsplan for ANT-kurser og det materiale (slides), som anvendes i undervisningen. Dernæst er der foretaget observation af et udvalgt kursusforløb i en region (fire lektioner) med henblik på at undersøge, hvordan undervisningsplanen udfoldes og fungerer i praksis. Dernæst er der gennemført tre gruppeinterview med undervisere og seks gruppeinterview med kursister på kurserne. Styregruppen for ANT-kurser har udvalgt de konkrete ANT-kurser, som observation og interview skulle foregå i. Dette er sket på baggrund af

et ønske om geografisk spredning og variation i bystørrelser. Derudover har der været praktiske hensyn til, hvornår det tidsmæssigt passede de involverede bedst. I det følgende uddybes de anvendte metoder.

Observation

Der er gennemført observation af et udvalgt kursusforløb i en større dansk by. En medarbejder fra VIVE har deltaget i undervisningen i alle fire lektioner.

Observation af undervisningsforløbet har haft til formål at undersøge, hvordan undervisningsplanen udfoldes og fungerer i praksis. Særligt har observationen af de fire lektioner haft fokus på:

- Hvordan underviserne formidler den viden, som undervisningsplanen foreskriver, og hvordan kursisterne responderer på undervisningen
- Hvordan kursisterne aktiveres i undervisningen
- Hvordan gruppedynamikken på holdet er og eventuelt understøttes.

I det omfang det har været muligt, har VIVE-medarbejderen udført on-spot-interview og haft uformelle samtaler med både underviserne på holdet samt kursisterne.

Observationsstudiet begyndte åbent, hvor VIVE-medarbejderen deltog i lektion 1 uden en observationsguide. For hver lektion blev observationsstudiet mere fokuseret og fulgte en mere præcis guide for, hvad der skulle lægges mærke til. Eksempelvis var kursisternes spørgsmål, det sociale fællesskab samt underviserens brug af gruppearbejde i fokus. Der er skrevet udførlige feltnoter fra alle observationsgangene. Disse feltnoter beskriver bl.a. holddynamik, stemning, uformelle samtaler i pauserne, gruppearbejdet, typen af spørgsmål til underviserne m.v.

Ud over observation af ovenstående ANT-kursus er der også foretaget observation af fem ANT-kursers lektion 4. Dette har været i forbindelse med afholdelse af gruppeinterview, som foregik i forlængelse af lektion 4 på seks forskellige ANT-kurser rundt om i landet. Dette gav mulighed for at opleve, hvordan holdene fungerede i praksis for herefter at kunne spørge kursisterne om, hvad der blev observeret.

Gruppeinterview

Der er foretaget interview med kursister på ANT-kurser, som har haft til formål at belyse og afdække deres oplevelser og erfaringer med kurset. Der er gennemført i alt seks gruppeinterview med kursister på seks forskellige ANT-kurser. Der er udvalgt et kursushold fra hver region, som er blevet interviewet i forlængelse af kursets lektion 4. I én region er der dog to kursushold, der er blevet interviewet, da det ene gruppeinterview er gennemført med de kursister, hvor observationsstudiet foregik. De resterende fem gruppeinterview er gennemført med kursister fra både by og land (store og små byer) for at opnå en vis variation.

Formålet med kursistinterviewene har været at lade kursisterne komme til orde med deres oplevelser og erfaringer med kurset. Gruppeinterview giver mulighed for at lade informanterne inspirere hinanden i forhold til deres forskellige erfaringer, værdier og holdninger. Gruppeinterview er en metode, som er velegnet til at belyse et bestemt emne eller problemfelt på en grundig og nuanceret måde (Morgan 1997).

Gennemgang af undervisningsplanen for ANT-kurser, de slides, som anvendes på kurset, samt observationsstudie er indgået som forberedelse til samtlige interview. Dette er sket for at opnå en forståelse for ANT-kurset mere generelt og for at opnå viden om, hvad kursisterne skal gennemgå på kurset.

Der er udarbejdet en semistruktureret interviewguide, som indeholder de samme tematikker som i interviewene med undervisere, men spørgsmålene er tilrettet efter de pågældende informanter (se bilag 3). De gennemgående temaer i gruppeinterviewene har været:

- Kursisternes viden om ANT-kurset inden kursets opstart
- Kursisternes forventninger
- Kursets overordnede formål
- Kursets indhold
- Undervisningsform og metoder
- Kursets opbygning og organisering
- Holdundervisning og gruppedynamik
- Kursets indflydelse på adfærd, holdninger og ny viden
- Forslag til forbedringer

De seks gruppeinterview har været gennemført med 10 til 16 kursister på hvert hold. Samlet set er der tale om 76 kursister, som har deltaget i interview, hvoraf 71 er mænd og 5 er kvinder, som er i alderen 18-75 år. Årsagen til kursisternes frakendelse er i overvejende grad spirituskørsel, som 64 er kursisterne er taget for, mens 10 er frakendt kørekortet grundet narkotikakørsel. Et par enkelte kursister er frakendt både pga. alkohol og narkotika. De resterende to kursister er frakendt kørekortet grundet føreevnekriteriet på grund af henholdsvis træthed og sygdom. I alt har 63 kursister fået en ubetinget frakendelse, 12 kursister der har fået en betinget frakendelse, og én har fået et kørselsforbud. I alt har fem kursister haft tolke med til at oversætte for dem. Samtlige kursister på de seks forskellige ANT-kurser deltog i fokusgruppeinterviewene. Det var frivilligt for kursisterne, om de ville deltage i interviewet. Ønskede de ikke at deltage, skulle de i stedet have undervisning i den tid, hvor interviewet foregik.

Alle interview er optaget på diktafon, og der er efterfølgende skrevet udførlige referater på baggrund af lydfileerne. Der er ikke tale om fuldstændige transskriberinger, men derimod om referater, som gengiver kursisternes udsagn med deres egne ord, men hvor vi i referaterne har fravalgt at udtrykke som "øh", "åh" m.v. Alle undervisere og kursister er anonymiseret i afrapporteringen. De kvalitative data er indsamlet i perioden april-juni 2017.

3.5.3 Analysemetode og bearbejdning af interviewdata

Analysen af data fra både interview med undervisere og kursister er baseret på udførlige referater af alle interview, som er kvalificeret via lydoptagelserne. Herefter er der foretaget en indledningsvis gennemlæsning af interviewdata, som har givet mulighed for opdeling af materialet i forhold til viden, der kan være med til at danne afsæt for en eventuel revidering af undervisningsplanen og -materialet. Eksempelvis er alle interviewreferater inddelt i de temaer, som også interviewguiderne er inddelt efter. Det vil sige temaer som oplevelser af holdninger til eller syn på undervisningsplan og kursets opbygning, indhold i lektionerne 1, 2, 3 eller 4, holdstørrelse, gruppedynamik, gruppearbejde og andre undervisningsmetoder, underviserne, udbytte, holdundervisning og inddragelse, undervisningsmaterialer m.v.

Efterfølgende er der foretaget en mere detaljeret analyse af data baseret på meningskondensering. Der er identificeret overensstemmelser og kontraster i informanternes udsagn og deres oplevelse og erfaringer med ANT-kurset (Kvale 1997). Citaterne i rapporten er udvalgt på baggrund af denne meningskondensering og med henblik på at få både kontraster og overensstemmelser tydeliggjort. I rapporten har vi bestræbt os på at redegøre for divergerende udsagn og opfattelser i beskrivelsen af kurset.

4 Kursushold, kursister og tilfredshed – deskriptivt

Dette kapitel indeholder en beskrivelse og opgørelse af ANT-kurserne med hensyn til antal kursushold, kursister og deres tilfredshed med ANT-kurserne samt omstændigheder ved sigtelsen for overtrædelse af færdselsloven (delopgave 2 jf. delformål II).

Indledningsvist præsenteres først antallet af kurser og antallet af kursister, der har været på ANT-kursus i perioden 2009-2016 (afsnit 4.1 og 4.2).

I afsnit 4.3 følger en række opgørelse af data, der er baseret på ANT-kursernes evalueringsskemaer. De omfatter kursisternes oplysninger om deres køn og alder samt årsag til frakendelse af kørekort og typen af frakendelse i perioden 2009-2016. I samme afsnit præsenteres kursisternes vurdering af, om de har opnået ny viden, samt i hvilken grad de er tilfredse med kursusmaterialet, undervisernes evner til at formidle og skabe læring samt med det samlede kursusforløb. Sidstnævnte opgørelser er baseret på besvarelse af evalueringsskemaet for kursisterne, der har været på ANT-kursus i 2. halvår af 2016.

Herefter følger opgørelser af omstændigheder ved frakendelse af førerretten/kørselsforbud samt spørgsmål, der relaterer til, hvorvidt kursisterne var klar over, at de kørte/tidligere havde kørt spirituskørsel/ narkokørsel/med reduceret føreevne. Disse opgørelser er baseret på besvarelser af et spørgeskema (benævnes "årsagsskema") for kursisterne, der har været på ANT-kursus i 2. halvår af 2016 (afsnit 4.4).

Afslutningsvis er der foretaget en opsamling på opgørelserne i dette kapitel (afsnit 2.5).

4.1 Antal kurser

I Tabel 4.1 ses antallet af ANT-kurser i perioden 2009-2017.

Tabel 4.1 Antal ANT-kurser fordelt på årstal og regioner. 2009-2017

Region	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
Region Hovedstaden	83	107	113	98	94	79	75	76	46
Region Midtjylland	75	81	79	85	88	92	96	95	48
Region Sjælland	68	75	75	80	70	70	70	70	33
Region Nordjylland	57	58	58	51	52	50	39	38	20
Region Syddanmark	118	118	116	112	113	113	103	105	58
I alt	401	439	441	426	417	404	383	384	205

Anm.: ANT-kurser: Alkohol-, Narko- og Trafikkursus.

Note: * Omfatter kun første halvår af 2017.

Kilde: Baseret på de regionale ANT-koordinatorers opgørelser. Leveret september 2017.

Det fremgår af Tabel 4.1, at antallet af kurser i perioden 2009-2016 varierer fra år til år i og mellem regionerne.

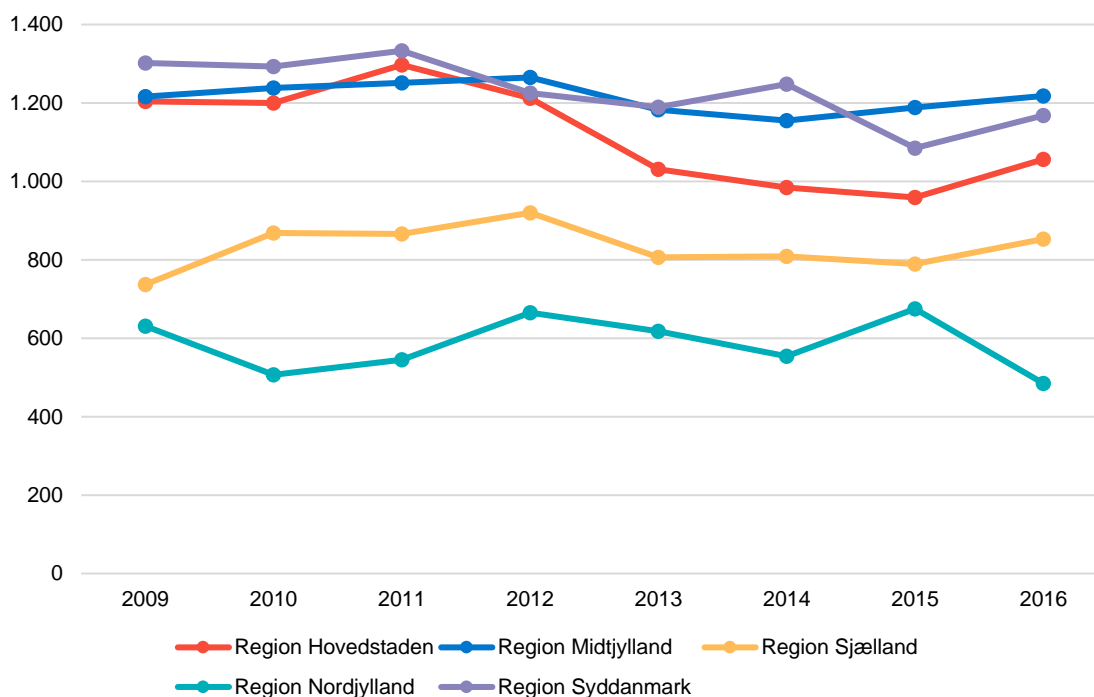
Det fremgår således overordnet set af tabellen, at det samlede antal kurser er reduceret med 17 kurser (fra 401 kurser i 2009 til 384 kurser i 2016), idet det skal erindres, at 2017 kun omfatter en opgørelse af det første halvår. Denne udvikling er betinget af et fald i antal kurser i Region Hovedstaden, Region Nordjylland og Region Syddanmark (samlet set en reduktion på 39 kurser i de tre

regioner), mens der har været en stigning i Region Midtjylland og Region Sjælland (samlet set en forøgelse på 22 kurser i de to regioner, hvoraf de 20 alene kommer fra Region Midtjylland).

4.2 Antal kursister på ANT-kurser

I 2016 var det samlede antal kursister 4.780 versus 5.090 kursister i 2009. I Figur 4.1 ses antallet af kursister, som har gennemført et ANT-kursus i en af de fem regioner i perioden 2009-2016.

Figur 4.1 Antal kursister, som har gennemført et ANT-kursus fordelt på årstal og regioner. 2009-2017

Anm.: ANT-kurser: Alkohol-, Narko- og Trafikkursus.

Kilde: Baseret på ANT-kordinatorernes underretninger af antal kursister til Rigspolitiet/Færdselsstyrelsen. Leveret september 2017.

Det fremgår af Figur 4.1, at Region Nordjylland og Region Sjælland er de to regioner, som har det laveste antal kursister i hele den syvårige periode fra 2009-2016. Samtidig fremgår det, at antallet af kursister⁸ varierer fra år til år uanset region. Det fremgår således af figuren, at:

- **I Region Hovedstaden** stiger antallet af kursister fra ca. 1.200 personer i 2009 til 1.300 personer i 2011, hvorefter det falder til 960 personer i 2015. Dette fald efterfølges af en mindre stigning, idet der i 2016 er 1.060 kursister (et fald på 12 % fra 2009 til 2016).
- **I Region Midtjylland** er der mindre udsving i antallet af kursister i perioden: fra 1.220 kursister i 2009 til 1.270 personer i 2012, hvorefter det falder til 1.160 personer i 2014 for så atter at stige til 1.220 kursister i 2016 (samme antal i 2009 som i 2016).
- **I Region Syddanmark** er der ligeledes mindre udsving i antallet af kursister i perioden: Antallet af kursister stiger således fra 1.300 personer i 2009 til 1.330 i 2011, hvorefter det falder til 1.190

⁸ Antallet af kursister er i teksten afrundet til nærmeste hele tiere.

personer i 2013 for så atter at stige til 1.250 personer i 2014 efterfulgt af et fald i 2015, hvor der er 1.090 personer, og en stigning til 1.170 kursister i 2016 (et fald på 10 % fra 2009 til 2016).

- **I Region Sjælland** stiger antallet af kursister fra 740 personer i 2009 til 920 personer i 2012, hvorefter det falder til 790 personer i 2015 og efterfølgende stiger til 850 personer i 2016 (et fald på 16 % fra 2009 til 2016).
- **I Region Nordjylland** stiger og falder antallet af kursister i hele perioden: fra 630 kursister i 2009 falder antallet til 510 personer i 2010 for så at stige til 670 personer i 2012 og efterfølgende at falde til 550 personer i 2014, hvorefter det atter stiger til 680 personer i 2015 for derefter at falde til 490 kursister i 2016 (et fald på 23 % fra 2009 til 2016).

Bemærkninger

Det skal bemærkes, at en lang række parametre kan være udslagsgivende for antallet af kursister fra år til år i de enkelte regioner. Her skal blot nævnes nogle enkelte forhold, som vedrører: i) ydre omstændigheder (fx politiets indsatser i forhold til kontrol, strafudmåling, sagsbehandlingstider, befolkningstal og aldersfordeling, geografiske afstande sammenholdt med mulighed for at benytte offentlige trafik) henholdsvis ii) personlige forhold (fx holdninger til kørsel i påvirket tilstand og ønsket om generhvervelse af kørekortet).

4.3 Data fra ANT-kursernes evalueringsskemaer

I den efterfølgende Tabel 4.1 ses den procentvise andel af det samlede antal kursister, som indgår i de regionale databasers registreringer af ANT-kursernes evalueringsskemaer. Beregningerne omfatter oplysninger om årstal og regioner.

Tabel 4.2 Andelen af kursister med registreringer fra ANT-kursernes evalueringsskemaer (%). 2009-2017

Region	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Region Hovedstaden	65,4	41,7	57,8	69,2	89,7	87,7	78,7	88,2	84,1
Region Midtjylland	87,7	100,3	93,1	88,5	97,2	96,0	95,5	99,5	98,9
Region Sjælland	4,6	20,2	11,7	56,7	31,9	77,0	94,8	91,7	98,0
Region Nordjylland	74,8	107,3	97,8	86,2	90,8	107,0	74,8	96,3	91,5
Region Syddanmark	92,9	84,5	90,8	98,4	99,9	94,8	96,9	91,3	95,0

Anm.: ANT-kurser: Alkohol-, Narko- og Trafikkursus.

Note: 2017 omfatter kun første halvår.

Kilde: Egne beregninger baseret på regionale ANT-koordinatorers underretninger af antal kursister, der har gennemført et ANT-kursus, og registreringer af køn i ANT-kursernes evalueringsskemaer. Leveret september 2017.

Det fremgår af Tabel 4.1, at der er forholdsvis stor variation både fra år til år og mellem regionerne i forhold til, hvor stor en andel af dem, der har gennemført et ANT-kursus, som indgår i de regionale databasers registreringer af ANT-kursernes evalueringsskemaer. Der er et udsving fra knap 5 % af kursisterne, som der er data på i Region Sjælland (2009) til mere end 99 % i Region Midtjylland i (2016):

- **I Region Hovedstaden:** Er der i 2010 data på under halvdelen af deltagerne. De øvrige år varierer det fra 58 % i 2011 til 88 % i 2016.

- **I Region Midtjylland:** Her er der i alle årene data på mere end 85 % af kursisterne. I 2010 er der imidlertid en overrapportering, idet der er data på flere personer (0,3 procentpoint), end der reelt har været på kursus.
- **I Region Sjælland:** I årene 2009-2011 samt 2013 er der data på langt under halvdelen af kursisterne (5-20 %). Først fra 2014 er der data på mere end 75 % af kursisterne
- **I Region Nordjylland:** Her er der i alle årene data på mere end 74 % af kursisterne. I 2010 og 2014 er der imidlertid en overrapportering, idet der er data på flere personer (0,7 procentpoint), end der reelt har været på kursus.
- **I Region Syddanmark:** Her er der i alle årene data på mere end 84 % af kursisterne.

Bemærkninger

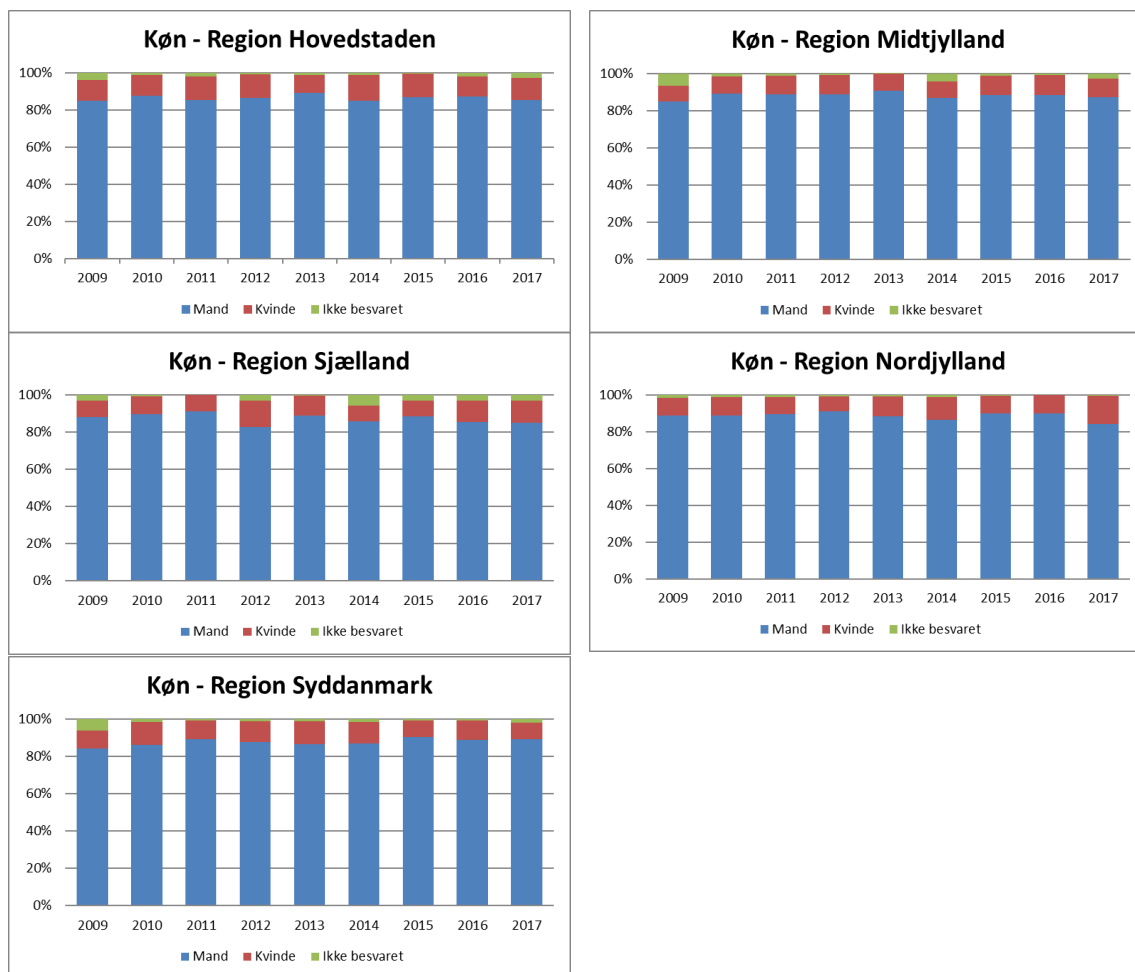
I de efterfølgende præsentationer med opgørelser af køn, alder, frakendelsesårsag henholdsvis frakendelsestype, har vi valgt ikke at lægge data sammen på tværs af regionerne, idet registreringerne i de regionale databaser er så svingende:

- Der er flere år, hvor der i nogle regioner er registreringer på under halvdelen af kursisterne – VIVE er ikke vidende om, hvorvidt der er tale om: i) at hele hold ikke er registreret i de regionale databaser, ii) en reel lav besvarelsesprocent blandt kursisterne eller iii) en blanding af i) og ii)
- Der er også år, hvor der i enkelte regioner er en mindre overrapportering i forhold til det faktiske antal kursister.

4.3.1 Kursisternes køn

I den efterfølgende Figur 4.2 ses kursisternes køn fordelt på årstal og regioner.

Figur 4.2 Køn på kursister, som har gennemført ANT-kurser fordelt på årstal og regioner (%). 2009-2017.

Anm.: ANT-kurser: Alkohol-, Narko- og Trafikkursus.

Note: 2017 omfatter kun første halvår.

Kilde: Baseret på ANT-koordinatorenes afrapporteringer i regionale databaser af kursisters oplysninger om køn i et evalueringsskema. Leveret september 2017.

Det fremgår af Figur 4.2, at der i alle årene fra 2009 til 2016 er en overvægt af mænd – uanset region. Mændene udgør således 83-91 % af kursisterne i det foreliggende datamateriale.

4.3.2 Kursistersnes alder

I den efterfølgende Figur 4.3 ses kursistersnes alder opgjort i ni aldersgrupper (under 18 år, 18-20 år, 21-24 år og fem 10-års-aldersgrupper (25-34 år ... 65-74 år) samt 75+-årige) fordelt på årstal og regioner. Det skal bemærkes, at det først er fra 2016, at der har kunnet deltage personer, der er under 18 år. Disse udgør dog i alle regioner under 1 promille af de kursister, der er afrapporteret data for.

Figur 4.3 Alder på kursister, som har gennemført ANT-kurser fordelt på årstal og regioner (%). 2009-2017.

Anm.: ANT-kurser: Alkohol-, Narko- og Trafikkursus.

Note: 2017 omfatter kun første halvår.

Kilde: Baseret på ANT-koordinatorenes afrapporteringer i regionale databaser af kursisternes oplysninger om alder i et evalueringsskema. Leveret september 2017.

Det fremgår af Figur 4.3, at der ikke er den store variation i aldersgruppernes fordeling på ANT-kurserne hen over årene i de enkelte regioner.

Det kan baggrund af de bagvedliggende data i Figur 4.3 beregnes, at de to aldersgrupper 25-34 år og 35-44 år tilsammen udgør mere end 1/3 af alle kursister uanset årstal og region (spændvidde: fra 36 %⁹ i Region Midtjylland i 2014 til 50 % i Region Hovedstaden i årene 2014 og 2015).

Der synes at være en tendens til, at den procentvise andel af de to aldersgrupper (25-34 år og 35-44 år) er steget med 8-9 procentpoint ved sammenligning af fordelingen i 2009 med 2016. De 25-44-årige udgør således:

- **I Region Hovedstaden:** 40 % af alle kursister i 2009 versus 49 % i 2016 (en stigning på 9 procentpoint fra 2009 til 2016).
- **I Region Midtjylland:** 40 % af alle kursister i 2009 versus 48 % i 2016 (en stigning på 7 procentpoint fra 2009 til 2016).

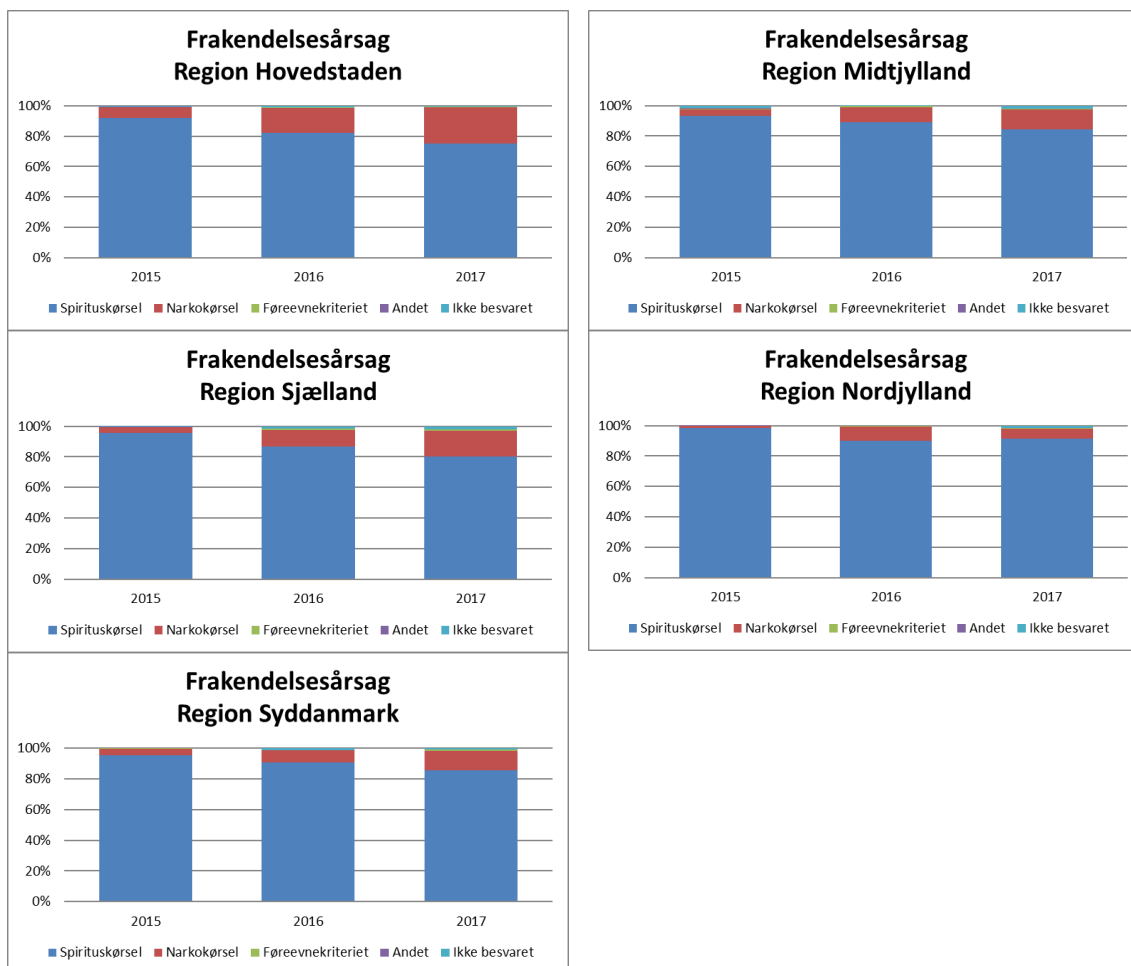
⁹ Når der ses bort fra Region Sjællands data fra 2009, hvor der kun er indrapporteret for det, der svarer til tre kurser.

- **I Region Sjælland:** 45 % af alle kursister i 2016 (ændringer er ikke beregnet, idet der er mindre end 50 % af kursisterne med registreringer i 2009-2011 og 2013).
- **I Region Nordjylland:** 39 % af alle kursister i 2009 versus 47 % i 2016 (en stigning på 8 procentpoint fra 2009 til 2016).
- **I Region Syddanmark:** 38 % af alle kursister versus 46 % i 2016 (en stigning på 8 procentpoint fra 2009 til 2016).

4.3.3 Årsag til frakendelse af kørekort

I den efterfølgende Figur 4.4 ses den af kursisterne oplyste frakendelsesårsag (spirituskørsel, narkokørsel, føreevnekriteriet, andet eller ikke besvaret) fordelt på årstal og regioner. Det skal bemærkes, at før 1. april 2014 var det kun spiritusbilister, der var omfattet af kravet om gennemførelse af et kursus. Fra 1. januar 2015 blev spørgsmålet om frakendelsesårsag medtaget på spørgeskemaet til kursisterne – om end undervisningsplanen for ANT-kursus først trådte i kraft pr. 1. april 2015.

Figur 4.4 Årsag til frakendelse af kørekort blandt kursister, som har gennemført ANT-kurser fordelt på årstal og regioner (%). 2015-2017.

Anm.: ANT-kurser: Alkohol-, Narko- og Trafikkursus.

Note: 2017 omfatter kun første halvår.

Kilde: Baseret på ANT-koordinatorenes afrapporteringer i regionale databaser af kursisters oplysninger om frakendelsesårsag i et evalueringsskema. Leveret september 2017.

Spirituskørsel

Det fremgår af Figur 4.4, at langt den overvejende del af kursisterne angiver, at de er blevet frakendt kørekortet/har fået kørselsforbud som følge af spirituskørsel i 2015 og 2016. Der er således 82-99 % af kursisterne, som i det foreliggende datamateriale, har oplyst, at de er blevet frakendt kørekortet som følge af spirituskørsel. Færrest har angivet spirituskørsel som frakendelsesårsag i Region Hovedstaden (82 % i 2016), mens flest har givet spirituskørsel som frakendelsesårsag i Region Nordjylland (99 % i 2016).

Narkokørsel

Den procentvise andel (jf. Figur 4.4), som har oplyst, at de er blevet frakendt kørekortet som følge af narkotikakørsel synes at være steget med 4-12 procentpoint ved sammenligning af 2015 med 2016:

- **I Region Hovedstaden:** fra 7 % af besvarelsene i 2015 versus 16 % i 2016
- **I Region Midtjylland:** fra 4 % af besvarelsene i 2015 versus 10 % i 2016.
- **I Region Sjælland:** fra 4 % af besvarelsene i 2015 versus 11 % i 2016
- **I Region Nordjylland:** fra 1 % af besvarelsene i 2015 versus 10 % i 2016.
- **I Region Syddanmark:** fra 4 % af besvarelsene i 2015 versus 8 % i 2016.

Føreevnekriteriet

Den procentvise andel (jf. Figur 4.4), som har oplyst, at de er blevet frakendt kørekortet på grund af reduceret føreevne, er i alle regioner på under 1 % (i årene 2015 og 2016).

Bemærkninger

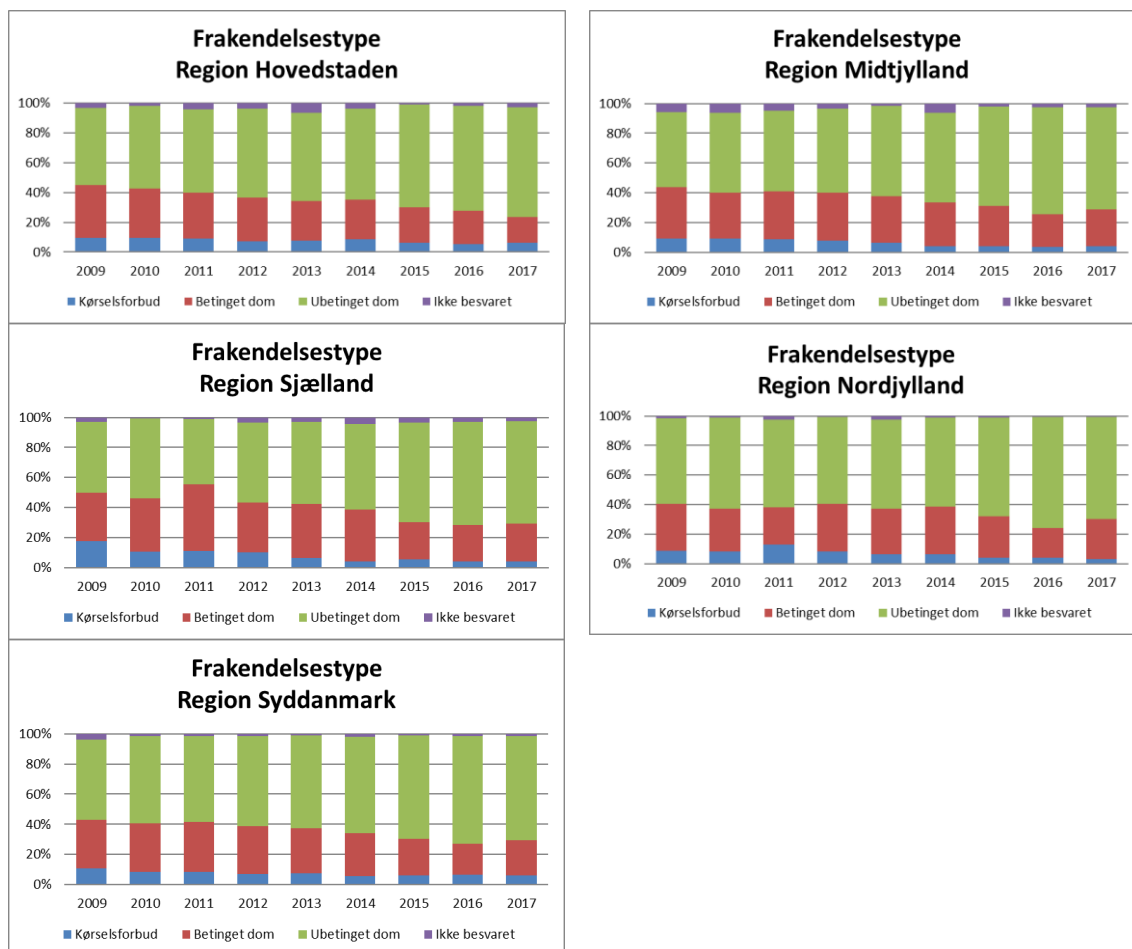
Det vurderes, at antallet af personer, som deltager på ANT-kurserne som følge af narkokørsel, vil være stigende i de kommende år. Kravet om, at narkotikadømte skal deltage i ANT-kurser forud for generhvervelse af kørekortet, kom med lovgivningen fra 2014. Idet der kan være tale om tre års ubetinget frakendelse, vil antallet af narkotikadømte på ANT-kurserne formentlig først slå tydeligt igennem fra 2017 – med forbehold for, hvornår de frakendte ønsker at generhverve kørekortet.

Det skal bemærkes, at kursisterne har kunnet angive flere årsager til frakendelse af kørekortet, uden at det på det foreliggende datagrundlag har været muligt at adskille. Det betyder, at det absolutte antal besvarelser i nogle tilfælde overstiger det antal personer, der har oplyst om køn og alder (det har imidlertid ikke betydning for den procentvise fordeling): Dette er tilfældet for 2016 og 2017 i Region Sjælland, Region Nordjylland og Region Syddanmark, mens det kun forekommer i 2016 i Region Hovedstaden og i 2017 i Region Midtjylland. I to af opgørelserne er der tale om mindre underrapporteringer af frakendelsesårsager: Det er tilfældet i Region Hovedstaden i 2017 (der mangler data for 7 af 931 kursister, som har oplyst om køn og alder) og i Region Midtjylland i 2016 (der mangler data for 5 af 1.212 kursister, som har oplyst om køn og alder).

4.3.4 Type frakendelse af kørekort

I den efterfølgende Figur 4.5 ses den af kursisterne oplyste frakendelsestype (kørselsforbud, betinget dom, ubetinget dom eller ikke besvaret) fordelt på årstal og regioner.

Figur 4.5 Typen af frakendelse af kørekort blandt kursister, som har gennemført ANT-kurser fordelt på årstal og regioner (%). 2009-2017.

Anm.: ANT-kurser: Alkohol-, Narko- og Trafikkursus.

Note: 2017 omfatter kun første halvår.

Kilde: Baseret på ANT-koordinatorernes afrapporteringer fra regionale databaser af kursisters oplysninger om frakendelsestype i et evalueringsskema. Leveret september 2017.

Ubetinget frakendelse af kørekortet

Det fremgår af Figur 4.5, at den overvejende del af kursisterne – uanset region – angiver, at de har modtaget en ubetinget frakendelse af kørekortet. Der er således 52-75 % af kursisterne, som i det foreliggende datamateriale, har oplyst, at de er blevet frakendt kørekortet ubetinget. Det fremgår herudover, at en stigende andel af kursisterne har svaret, at de har modtaget en ubetinget dom. Der synes således at være en stigning på 17-21 procentpoint i perioden 2009-2016:

- **I Region Hovedstaden:** 52 % i 2009 versus 70 % i 2016 (stigning på godt 18 procentpoint fra 2009 til 2016).
- **I Region Midtjylland:** 51 % i 2009 versus 72 % i 2016 (stigning på 21 procentpoint fra 2009 til 2016).
- **I Region Sjælland:** 69 % i 2016 (ændringer er ikke beregnet, idet der er mindre end 50 % af kursisterne med registreringer i 2009-2011 og 2013).
- **I Region Nordjylland:** 58 % i 2009 versus 75 % i 2016 (stigning på 17 procentpoint fra 2009 til 2016).

- **I Region Syddanmark:** 53 % i 2009 versus 71 % i 2016 (stigning på 18 procentpoint fra 2009 til 2016).

Betinget frakendelse af kørekortet

Den procentvise andel (jf. Figur 4.5), som har oplyst, at de har fået en betinget frakendelse af kørekortet, synes at være faldet med 12 procentpoint i perioden 2009-2016:

- **I Region Hovedstaden:** 35 % i 2009 versus 22 % i 2016.
- **I Region Midtjylland:** 34 % i 2009 versus 22 % i 2016.
- **I Region Sjælland:** 24 % i 2016 (ændringer er ikke beregnet, idet der er mindre end 50 % af kursisterne med registreringer i 2009-2011 og 2013).
- **I Region Nordjylland:** 32 % i 2015 versus 20 % i 2016.
- **I Region Syddanmark:** 33 % i 2015 versus 21 % i 2016.

Kørselsforbud

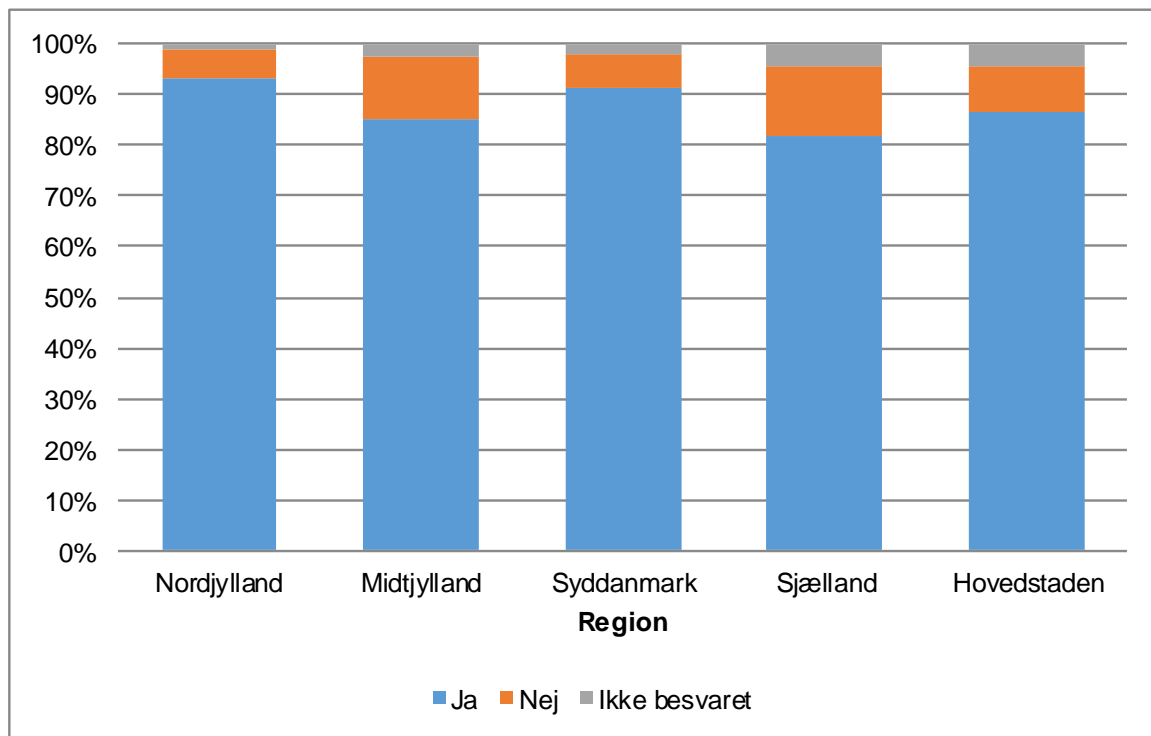
Den procentvise andel (jf. Figur 4.5), som har oplyst, at de har modtaget en dom med kørselsforbud, synes at være faldet med 4-5 procentpoint i perioden 2009-2016 i alle regioner bortset fra Region Sjælland, hvor faldet er væsentligt større (data fra Region Sjælland er imidlertid behæftet med en forholdsvis stor usikkerhed grundet de få indrapporteringer i 2009).

4.3.5 Kursisternes tilfredshed med kursusmaterialet, underviserne og kursusforløbet

På baggrund af evalueringsskemaer fra 2. halvår af 2016 er der foretaget opgørelser af, hvorvidt kursisterne fik ny viden (ja/nej), samt i hvilken grad de er tilfredse med kursusmaterialet, med undervisernes evne til at formidle og skabe læring og med kursusforløbet samlet set. I ANT-kursernes evalueringsskema er der anvendt en femtrins Likert-skala til brug for besvarelse af tilfredshed: meget utilfreds, utilfreds, neutral, tilfreds, meget tilfreds.

I Figur 4.6 ses opgørelserne af, hvorvidt kursisterne fik ny viden fordelt på regioner.

Figur 4.6 Besvarelse af spørgsmålet 'Fik du ny viden'. Opgørelse blandt kursister, som har deltaget på et ANT-kursus i 2. halvår af 2016, fordelt på regioner (%)

Anm.: ANT-kurser: Alkohol-, Narko- og Trafikkursus.

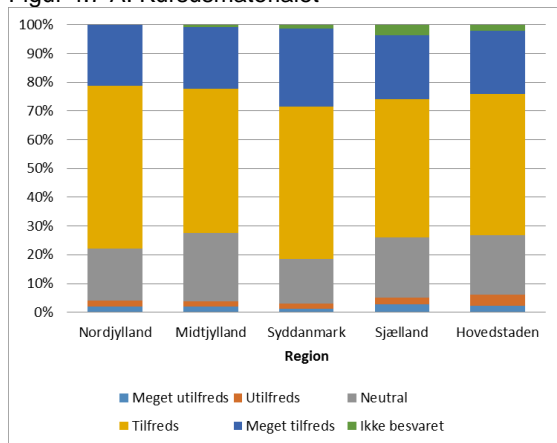
Kilde: Baseret på ANT-koordinatorernes afrapporteringer fra regionale databaser af kursisters oplysninger i et evalueringsskema. Leveret april 2018.

Det fremgår af Figur 4.6, at langt den overvejende del af kursisterne – uanset region – har angivet, at de har fået ny viden, om end der er en vis variation regionerne imellem (spændvidde: 82 % i Region Sjælland henholdsvis 92-93 % i Region Syddanmark henholdsvis Region Nordjylland).

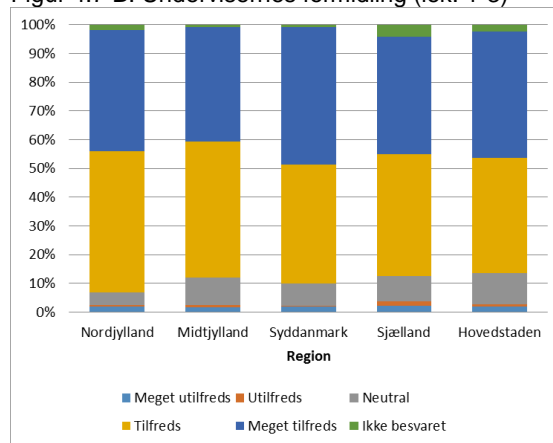
I Figur 4.7 ses opgørelser af kursisters tilfredshed med kursusmaterialet (Figur 4.7 A), underviserne evne til at formidle ((fordelt på lektionerne 1-3 (Figur 4.7 B) og lektion 4 med en prøvesagkyndig (Figur 4.7 C)) henholdsvis det samlede kursusforløb (Figur 4.7 D). Alle opgørelser er fordelt på regioner.

Figur 4.7 Besvarelse af spørgsmålene 'Hvor tilfreds er du med kursusmaterialet?', 'Hvor tilfreds er du med underviserens evne til at formidle og skabe læring*?' og 'Hvor tilfreds er du samlet set med kursusforløbet'. Opgørelse blandt kursister, som har deltaget på et ANT-kursus i 2. halvår af 2016, fordelt på regioner (%)

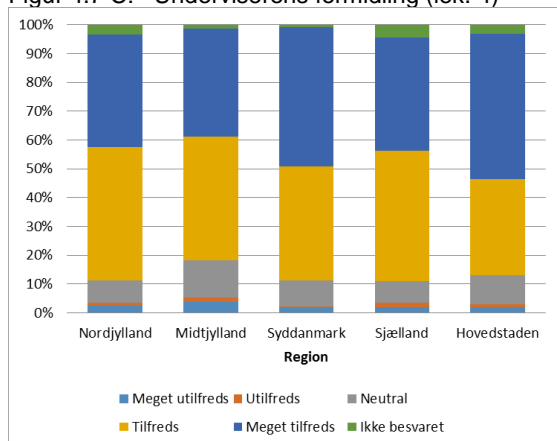
Figur 4.7 A: Kursusmaterialet

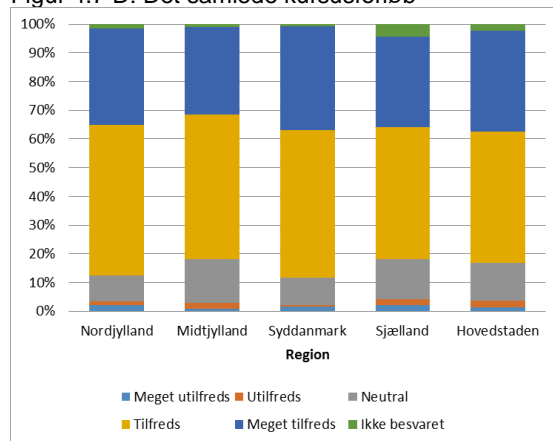
Figur 4.7 B: Underviserens formidling (lek. 1-3)

Figur 4.7 C: Underviserens formidling (lek. 4)

Figur 4.7 D: Det samlede kursusforløb

Anm.: ANT-kurser: Alkohol-, Narko- og Trafikkursus.

Note: Fordelt på lektionerne 1-3 (Figur 4.7 B) og lektion 4 med prøvesagkyndig (figur 4.7 D).

Kilde: Baseret på ANT-kordinatorernes afrapporteringer fra regionale databaser af kursisters oplysninger i et evalueringsskema. Leveret april 2018.

Det fremgår af Figur 4.7 A, at langt den overvejende del af kursisterne – uanset region – har angivet, at de er tilfredse eller meget tilfredse med kursusmaterialet. På baggrund af de bagvedliggende opgørelser for figuren er det beregnet, at der mindst er 70 % eller flere af kursisterne i hver region, som er tilfredse eller meget tilfredse (spændvidde: 70 % i Region Sjælland henholdsvis 80 % i Region Syddanmark).

Kursisters tilfredshed er imidlertid endnu større, når det drejer sig om underviserens evne til at formidle og skabe læring. Her er det beregnet ud fra datagrundlaget for Figur 4.7 B, at der mindst er 83 % eller flere af kursisterne i hver region, som er tilfredse eller meget tilfredse i forhold til lektionerne 1-3 (spændvidde: 83 % i Region Sjælland henholdsvis 91 % i Region Syddanmark). Tilfredsheden med den prøvesagkyndiges evne til at formidle og skabe læring er tilsvarende høj, hvilket fremgår af Figur 4.7. C og det bagvedliggende datagrundlag, hvoraf det fremgår, at der mindst er

81 % eller flere af kursisterne i hver region, som er tilfredse eller meget tilfredse i forhold til lektion 4 (spændvidde: 81 % i Region Midtjylland henholdsvis 88 % i Region Syddanmark).

Endelig fremgår det af Figur 4.7 D, at langt den overvejende del af kursisterne også er tilfredse eller meget tilfredse med kursusforløbet samlet set. På basis af det bagvedliggende datagrundlag er det beregnet, at mindst 81 % eller en større andel af kursisterne i hver region er tilfredse eller meget tilfredse (spændvidde: 81 % i Region Midtjylland og Region Hovedstaden henholdsvis 88 % i Region Syddanmark).

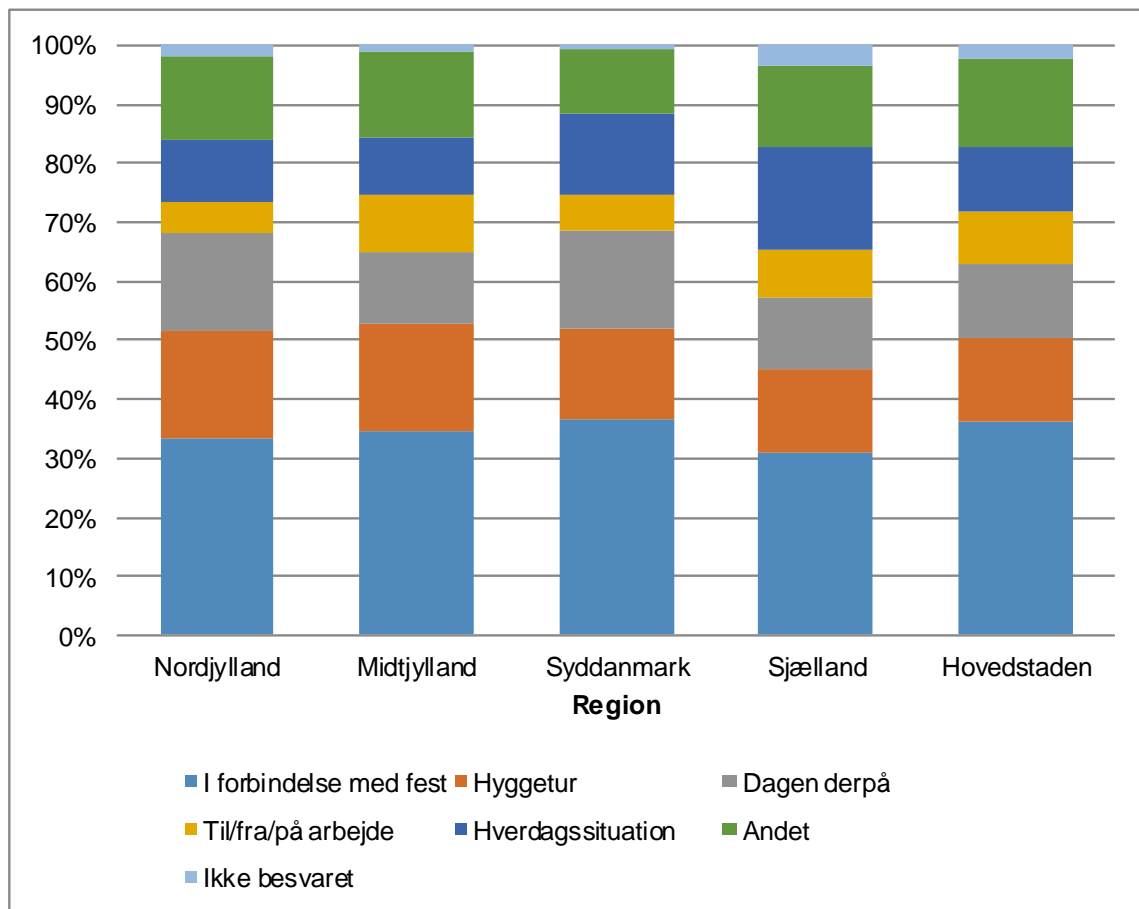
4.4 Data fra ANT-kursernes årsagsskemaer

I dette afsnit ses opgørelser af kursisters besvarelser af omstændighederne ved frakendelse af førerretten/kørselsforbud samt spørgsmål, der relaterer til, hvorvidt de var klar over, at de kørte/tidligere havde kørt spirituskørsel/narkokørsel/med reduceret føreevne. Opgørelserne er baseret på kursisters besvarelse af et spørgeskema fra 2. halvår af 2016 (kaldet "årsagsskema"). Besvarelsesprocenten er på 47 %, når den beregnes på basis af alle kursister, der har gennemført et ANT-kursus og registreret køn i ANT-kursernes evalueringsskemaer i hele 2016.

4.4.1 Situationen, som kursisterne kørte i ved sigtelse for overtrædelse af færdselsloven

I den følgende Figur 4.8 ses kursisters besvarelse af 'hvilken situation de kørte i' (på det tidspunkt, hvor de blev sigtet for overtrædelse af færdselsloven). I ANT-kursernes årsagsskema indgår der følgende seks svarmuligheder: I forbindelse med fest, hyggetur, dagen derpå, til/fra/på arbejde, hverdagssituation eller andet. Opgørelserne er fordelt på regioner.

Figur 4.8 Besvarelse af spørgsmålet 'I hvilken situation kørte du?' Opgørelse blandt kursister, som har deltaget på et ANT-kursus i 2. halvår af 2016, fordelt på regioner (%)

Anm.: ANT-kurser: Alkohol-, Narko- og Trafikkursus.

Kilde: Baseret på ANT-koordinatorenes afrapporteringer fra regionale databaser af kursisternes oplysninger i et spørgeskema (omtales som "årsagsskema"). Leveret april 2018.

Det fremgår af Figur 4.8, at ca. 35 % af kursisterne har svaret, at de fik frakendt kørekortet eller fik et kørselsforbud som følge af kørsel i forbindelse med en fest (spændvidde: 31 i Region Sjælland henholdsvis 36 % i Region Hovedstaden). Procentvis er der færrest, der har svaret, at det skete i forbindelse med kørsel til/fra/på arbejde (spændvidde: 5 % i Region Nordjylland henholdsvis 9 % i Region Midtjylland og Region Hovedstaden).

Der ses en vis variation i svarkategorien 'hverdagssituation', idet 18 % af kursisterne har valgt denne svarkategori i Region Sjælland versus 10 % i Region Midtjylland. I de øvrige svarkategorier er der ingen væsentlige forskelle mellem regionerne.

Bemærkninger

Der følger ingen forklaring i spørgeskemaet i forhold til, hvordan de enkelte svarmuligheder afgrænses fra hinanden, fx 'fest' versus 'hyggetur'. Det lægges dermed op til en vis grad af fortolkning blandt kursisterne, af den grund kan det tænkes, at det er derfor, at 11-15 % af kursisterne har benyttet svarmuligheden 'andet'.

I de efterfølgende tre afsnit er kursisternes besvarelse opgjort på baggrund af hvorvidt, de har oplyst, at frakendelsesårsagen var i) spirituskørsel, ii) narkotikakørsel eller iii) reduceret føreevne).

4.4.2 Spirituskørsel

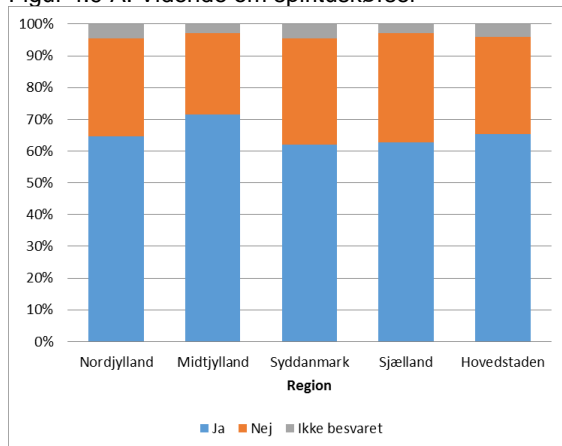
Kursister, der har angivet i årsagsskemaet, at frakendelsesårsagen var spirituskørsel (de udgør 85 % af de kursister, der har oplyst om køn), har besvaret følgende tre items med svarmulighederne angivet i parentes:

- Var du klar over, at du kørte spirituskørsel? (ja/nej)
- Hvad var din promille? (0,51-1,20; 1,21-1,50; 1,51-2,00; 2,01-2,5; over 2,5)
- Har du tidligere kørt spirituskørsel? (ja/nej)

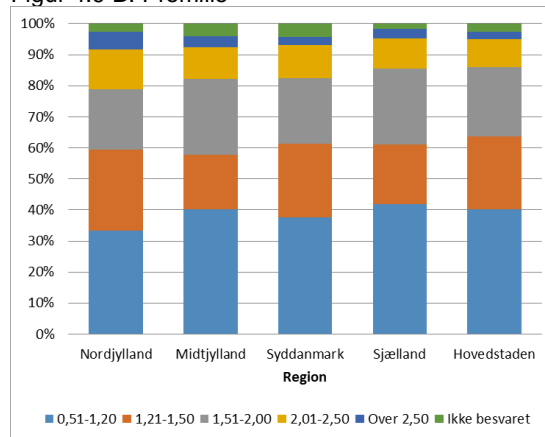
Besvarelserne er præsenteret i Figur 4.9 fordelt på items og regioner.

Figur 4.9 Besvarelse af spørgsmålene 'Var du klar over at du kørte spirituskørsel?', 'Hvor høj var din promille?' og 'Har du tidligere kørt spirituskørsel?'. Opgørelse blandt kursister, som har deltaget på et ANT-kursus i 2. halvår af 2016, fordelt på regioner (%)

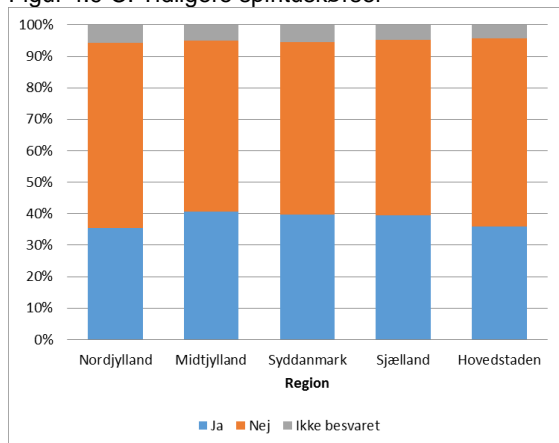
Figur 4.9 A: Vidende om spirituskørsel

Figur 4.9 B: Promille

Figur 4.9 C: Tidligere spirituskørsel

Anm.: ANT-kurser: Alkohol-, Narko- og Trafikkursus.

Kilde: Baseret på ANT-kordinatorernes afrapporteringer fra regionale databaser af kursisternes oplysninger i et spørgeskema (benævnes "årsagsskema"). Leveret april 2018.

Det fremgår af Figur 4.9.A, at langt den overvejende del af kursisterne – uanset region – angiver, at de var klar over, at de kørte spirituskørsel (på tidspunktet for sigtelse) (spændvidde: 62-63 % i henholdsvis Region Syddanmark og Region Sjælland henholdsvis 72 % i Region Midtjylland).

Af Figur 4.9.B fremgår det, at ca. 40 % af kursisterne oplyser, at de kørte med en promille på 0,51-1,20 (på tidspunktet for sigtelse) (spændvidde: 33 % i Region Nordjylland henholdsvis 42 % i Region Sjælland). Færrest angiver, at de havde en promille på over 2,50 (spændvidde: 2 % i Region Sjælland henholdsvis 4 % i Region Midtjylland og Region Syddanmark).

Af Figur 4.9.C fremgår det, at mere end halvdelen af kursisterne – uanset region – angiver, at de ikke tidligere (forud for tidspunktet for sigtelse) har kørt i spirituskørsel (spændvidde: 54-55 % i Region Midtjylland henholdsvis i Region Syddanmark henholdsvis 60 % i Region Hovedstaden).

4.4.3 Føreevnekriteriet

Kursister, der i årsagsskemaet har angivet, at frakendelsesårsagen var reduceret føreevne, har besvaret følgende tre items med svarmulighederne angivet i parentes:

- Var du klar over, at du overtrådte føreevnekriteriet? (ja/nej)
- Er du frakendt på grund af: (legal medicin, sygdom, træthed, andet)?
- Har du tidligere kørt under påvirkning af sygdom, træthed mv? (ja/nej)

Andelen af kursister, som har besvaret disse items, udgør imidlertid mindre end 1 % af de kursister, der har givet oplysning om køn. Idet respondenterne og deres besvarelser heller ikke her skal kunne genkendes her, er det ikke muligt at afrapportere i forhold til føreevnekriteriet – der er ganske enkelt for få besvarelser i de enkelte svarkategorier, selv ved sammenlægninger af svarkategorier.

4.4.4 Narkokørsel

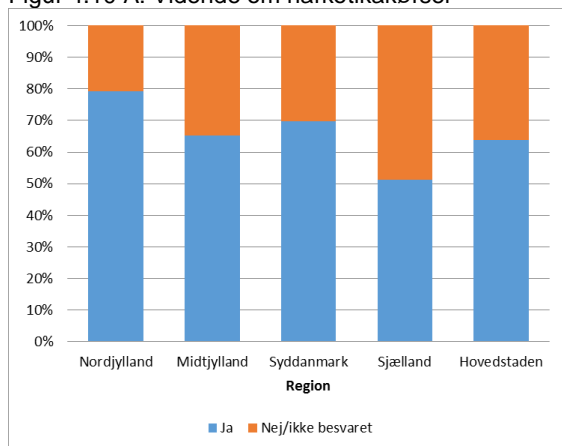
Kursister, der i årsagsskemaet har angivet, at frakendelsesårsagen var narkotikakørsel (de udgør ca. 13 % af de kursister, der har oplyst om køn), har besvaret følgende tre items med svarmulighederne angivet i parentes:

- Var du klar over, at du kørte narkokørsel? (ja/nej)
- Hvilken type kørte du med? (hash, kokain, amfetamin, ecstasy, illegal medicin, andet)
- Har du tidligere kørt narkokørsel? (ja/nej)

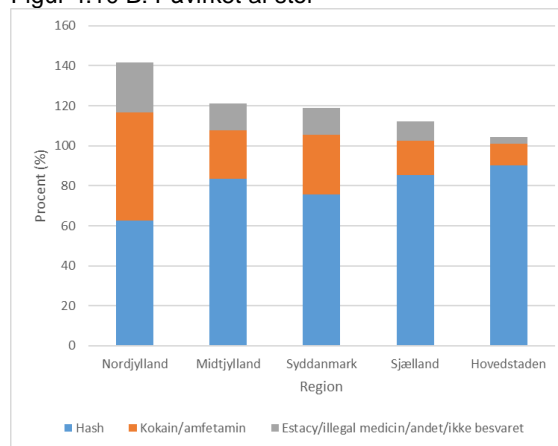
Besvarelserne er præsenteret i figur 4.10 fordelt på items og regioner. Idet respondenterne og deres besvarelser ikke må kunne genkendes i rapporten, har det været nødvendigt i den efterfølgende præsentation at slå nogle af svarkategorierne sammen. Det skal herudover bemærkes, at kursisterne har kunnet angive mere end ét stof, som de kørte under påvirkning af på tidspunktet for sigtelse af overtrædelse af færdselsloven. Det betyder, at der er summeret til mere end 100 % i Figur 4.10.B.

Figur 4.10 Besvarelse af spørgsmålene 'Var du klar over at du kørte narkokørsel?', 'Hvilken type kørte du med?' og 'Har du tidligere kørt narkokørsel?'. Opgørelse blandt kursister, som har deltaget på et ANT-kursus i 2. halvår af 2016, fordelt på regioner (%)

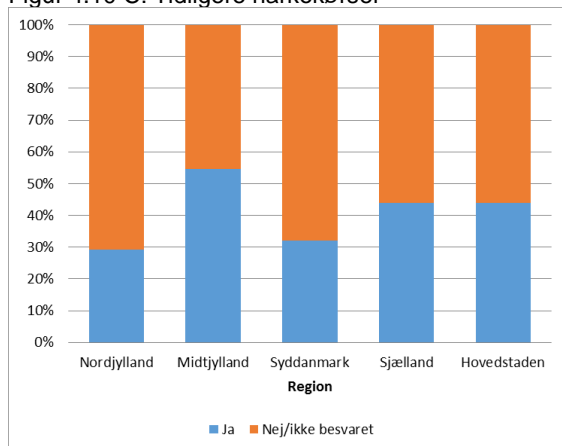
Figur 4.10 A: Vidende om narkotikakørsel

Figur 4.10 B: Påvirket af stof

Figur 4.10 C: Tidligere narkokørsel

Anm.: ANT-kurser: Alkohol-, Narko- og Trafikkursus.

Kilde: Baseret på ANT-kordinatorernes afrapporteringer fra regionale databaser af kursisternes oplysninger i et spørgeskema (omtales som "årsagsskema"). Leveret april 2018.

Det fremgår af Figur 4.10.A, at hovedparten af kursisterne – uanset region – angiver, at de var klar over, at de kørte narkotikakørsel (på tidspunktet for sigtelse) (spændvidde: 51 % i Region Sjælland henholdsvis 79 % i Region Nordjylland).

Af Figur 4.10.B fremgår det, at der er en vis variation i de regionale besvarelser. I Region Hovedstaden er der flest kursister, der oplyser, at de har kørt under påvirkning af hash (90 %), mens der er færrest i Region Nordjylland (63 %). Det omvendte gør sig gældende, når det drejer sig om kørsel under påvirkning af kokain og/eller amfetamin: I Region Nordjylland er der procentvis flest, som har angivet, at de har kørt under påvirkning af kokain og/eller amfetamin (54 %), mens der er færrest i Region Hovedstaden (11 %).

Af Figur 4.10.C fremgår det, at der også her er en vis variation i de regionale besvarelser. Det er således mere end halvdelen af kursisterne i Region Midtjylland, som angiver, at de tidligere har kørt

narkotikakørsel (forud for tidspunktet for sigtelse) (55 %). I de øvrige regioner, er det under halvdel, der angiver, at de tidligere har kørt narkotikakørsel – der er procentvis færrest i Region Nordjylland (29 %).

4.5 Opsamling

Antal kurser og kursister

Det samlede antal ANT-kurser i perioden 2009-2016 varierer fra år til år i og mellem regionerne. I 2011 – hvor der var etableret flest hold – var der 441 kursushold versus 383 hold i 2015, hvor der var færrest. Der er sket et fald i antal kurser i Region Hovedstaden, Region Nordjylland og Region Syddanmark, mens antallet er steget i Region Midtjylland og Region Sjælland ved sammenligning af 2009 med 2016. I 2016 var det samlede antal kursister 4.780 versus 5.090 kursister i 2009, hvor der var flest.

Køn, alder, frakendelsesårsag og frakendelsestype

I alle årene fra 2009-2016 har der været en overvægt af mænd på ANT-kurserne. De 25-44-årige kursister udgør tilsammen mere end 1/3 af alle kursister uanset årstal og region. Langt den overvejende del af kursisterne angiver, at de er blevet frakendt kørekortet/har fået kørselsforbud som følge af spirituskørsel (afhængigt af region og årstal: 82-99 % af kursisterne i 2015 og 2016). Det vurderes, at antallet af personer, som deltager på ANT-kurserne som følge af narkokørsel, vil være stigende i de kommende år som følge af lovgivningen fra 2014, hvor narkotikadømte blev en ny målgruppe i ANT-kurserne. Ubetinget frakendelse af kørekortet er den hyppigst forekommende frakendelsestype (afhængigt af region og årstal: 52-75 % af kursisterne) – andelen synes at være steget fra 2009 til 2016.

Omstændigheder ved sigtelse for overtrædelse af færdselsloven mv.

Ca. 35 % af kursisterne blev sigtet for overtrædelse af færdselsloven ved kørsel i forbindelse med en fest – færrest blev sigtet for kørsel til/fra/på arbejde (5-9 % af kursisterne afhængigt af region). Langt den overvejende del af kursisterne på ATN-kurserne i 2. halvår af 2016, der har fået en frakendelse som følge af spirituskørsel henholdsvis narkokørsel, angiver, at de var klar over, at de kørte spirituskørsel henholdsvis narkotikakørsel (for spirituskørsel er det 62-72 % af kursisterne afhængigt af region – for narkotikakørsel er det 51-79 % af kursisterne – igen afhængigt af region). Ca. 40 % af kursisterne, der er dømt for spirituskørsel, oplyser, at de kørte med en promille på 0,51-1,20, mens ca. 3 % angiver, at promillen var over 2,50. Mere end halvdelen af kursisterne angiver, at de ikke tidligere har kørt spirituskørsel. Der ses imidlertid en vis variation regionerne imellem med hensyn til, hvilke stoffer kursisterne har oplyst, at de har været under påvirkning af, da de blev sigtet for narkotikakørsel – om end hash synes at være det mest almindelige. I Region Hovedstaden angiver således 90 % af kursisterne, at de var under påvirkning af hash, hvor dette var tilfældet for 63 % af kursisterne i Region Nordjylland. Tidligere narkotikakørsel (forud for sigtelsen) er mest udbredt blandt kursisterne i Region Midtjylland (55 %) og mindst i Region Nordjylland (29 %). Andelen af kursister, der har deltaget på ANT-kurserne som følge af reduceret føreevne, er så lav, at der ikke kan afrapporteres herfra.

Kursisternes tilfredshed med kursusmateriale, undervisere og kursusforløb

Langt den overvejende del af kursisterne har – uanset region – været tilfredse eller meget tilfredse med såvel kursusmaterialet, med undervisernes evne til at formidle og skabe læring samt med det samlede kursusforløb. Afhængig af item og region er der 70-91 %, der er tilfredse/meget tilfredse. Generelt er tilfredsheden med kursusmaterialet mindst. Det fremgår også, at langt de fleste har fået ny viden (afhængigt af region: 82-93 % af kursisterne).

Vurdering af datagrundlaget

Antallet af kursister vurderes af VIVE at være validt, idet det er baseret på regionernes underretninger til Rigspolitiet henholdsvis Færdselsstyrelsen. Antallet af etablerede kursushold er formentlig ligeledes troværdigt, da det vurderes at være tæt knyttet til regionernes opgørelse af antal kursister.

De deskriptive opgørelser af kursisternes køn, alder, frakendelsesårsag henholdsvis frakendelsestype er imidlertid baseret på ufuldstændige regionale databaser. Der mangler data for det, der svarer til flere kursushold. Hvorvidt der er tale om i) hele hold, der ikke er blevet registreret i databaserne, ii) en meget lav besvarelsesprocent i nogle af årene i særligt Region Sjælland og Region Hovedstaden eller en blanding af i) og ii), vides ikke. Det fremgår således, at der i:

- Region Sjælland kun er indrapporteret for det, der svarer til 3 hold i 2009. I 2010 mangler der oplysninger for det, der svarer til 58 hold, i 2011 mangler der oplysninger for ca. 63 hold, mens der i 2013 mangler oplysninger svarende til 45 hold.
- Region Hovedstaden mangler oplysninger for ca. 53 hold (halvdelen af kursusholdene) i 2010. Derudover er der en underrapportering på frakendelsesårsag i 2015, svarende til ca. 36 hold. De deskriptive opgørelser af kursisternes besvarelse vedrørende tilfredshed er baseret på ANT-kursernes evalueringsskema, mens opgørelserne af besvarelser af omstændigheder ved sigtelse for overtrædelse af færdselsloven er baseret på ANT-kursernes årsagsskema (i begge tilfælde baseret på 2. halvår af 2016). Antallet af besvarelser på landsplan udgør knap 50 % af alle evalueringsskemaer i hele 2016, hvor der er oplysninger om køn. Denne besvarelsesprocent vurderes at være acceptabel i forhold til udsigelseskraften, omend det ikke er alle kursister, der indgår i de regionale databaser i 2016.

5 Krav og forventninger fra udvalgte aktører

I kapitel 5 beskrives udvalgte aktørers krav og forventninger til ANT-kurserne nu og i fremtiden (delopgave 3 jf. delformål III). Kapitlet bygger på interview med seks udvalgte aktører fra Færdselsstyrelsen, Havarikommissionen for Vejtrafikulykker (HVU), Rådet for Sikker Trafik, Sydøstjyllands Politi, Midt- og Vestjyllands Politi samt Transport DTU/DTU Management Engineering. Kapitlet afsluttes med en opsamling.

Kendskabet til ANT-kurserne er forskelligt blandt de interviewede aktører (se afsnit 3.3 for de organisationer, som de interviewede aktører repræsenterer). Opfattelsen blandt dem, der har eller har haft en berøringsflade til kurserne, er, at kurserne overvejende er gode, og at underviserne gør et godt stykke arbejde inden for de givne rammer. Opfattelsen er også, at kurserne virker godt, og hovedparten af de interviewede aktører mener, at kurset mindsker tilbagefald (recidiv). En evaluering af kurserne fra 2009 (der dengang hed A/T-kurser) viser også, at dem, der har deltaget i kurset, har et tilbagefald, der er ca. 40 % mindre end en tilsvarende gruppe, der ikke har været på kursus¹⁰ (Carstensen, Larsen 2009). Det er også oplevelsen blandt aktørerne fra Sydøstjyllands Politi og Midt- og Vestjyllands Politi, at der er færre gengangere – altså borgere, der af flere omgange ønsker at generhverve deres kørekort efter at have fået det frakendt pga. kørsel i påvirket tilstand. Flere af aktørerne henviser desuden til, at der er sket et fald i andelen af spiritusulykker (Vejdirektoratet 2016), og at det generelt er blevet socialt uacceptabelt at køre i (spiritus)påvirket tilstand. Flere nævner også, at det er fornuftigt ikke kun at straffe, men også at arbejde med holdninger og adfærd og ad den vej forsøge at forebygge, at folk kører i påvirket tilstand igen.

5.1 Krav og forventninger

I interviewene med aktørerne har vi identificeret følgende tre overordnede krav og forventninger til ANT-kurserne:

- Kurserne skal leve op til krav i lovgivningen
- Der skal være en ensartethed i kurserne på tværs af regionerne
- Kurserne skal understøtte færdselssikkerheden og forebygge, at kursisterne kører i påvirket tilstand igen.

De to første punkter omkring lovgivning og ensartethed pointeres af aktøren fra Færdselsstyrelsen. Færdselsstyrelsen er ansvarlig for regelsættet på området. Aktøren fremhæver, at kravene til ANT-kurserne er forankret i lovgivningen. Således skal kravene om ANT-kurserne i § 55 i bekendtgørelse om kørekort (BEK nr. 815 af 21/06/2017) være overholdt (se boks 1) og underviserne skal følge bekendtgørelsen om undervisningsplanen for kursus i alkohol, narko og trafik (ANT-kurser) (BEK nr. 236 af 10/03/2015).

¹⁰ I undersøgelsen blev der fokuseret på personer med ubetingede frakendelser af kørekortet efter spirituskørsel hhv. en eftergruppe fra 2003, hvor man skulle gennemgå kurset for at generhverve kørekortet, og en førgruppe fra 2001, hvor kurset endnu ikke var indført (Carstensen, Larsen 2009).

Boks 1: Krav til ANT-kurserne i kørekortbekendtgørelsens § 55

§ 55. Undervisningen i alkohol, narko og trafik (ANT-kursus) udbydes af regionerne.

Stk. 2. Færdselsstyrelsen udsteder bekendtgørelse om undervisningsplan for kursus i alkohol, narko og trafik (ANT-kursus), og undervisningen skal gennemføres i overensstemmelse hermed. Undervisningen skal følge undervisningsplanens afsnitsopdeling.

Stk. 3. ANT-kursus består af 4 lektioner af 3 timers varighed fordelt over mindst fire uger. Der er mødepligt til alle lektioner. Reglerne for deltagelse i kurset fremgår af undervisningsplanen for kursus i alkohol, narko og trafik. Kursister, der ikke følger disse regler, kan bortvises.

Stk. 4. Efter gennemførelse af ANT-kursus udsteder kursusudbyderen et kursusbevis.

Stk. 5. ANT-kursus, der skal være gennemført, før kontrollerende køreprøve kan aflægges, kan tidligst påbegyndes tre måneder før frakendelsestidens udløb. Denne begrænsning finder ikke anvendelse i forbindelse med gennemførelse af ANT-kursus som følge af et kørselsforbud eller betinget frakendelse af førerretten.

Stk. 6. Ved indlevering af ansøgning om kontrollerende køreprøve må ANT-kursusbeviset højst være ét år gammelt.

Stk. 7. For deltagelse i ANT-kursus betaler kursisten et af kursusudbyderen fastsat beløb, som dækker udgifter i forbindelse med afholdelse og administration af kursus.

Kilde: Bekendtgørelse om kørekort (BEK nr. 815 af 21/06/2017)

Desuden er det vigtigt for Færdselsstyrelsen, at der er en ensartethed i kurserne på tværs af regionerne, så kursisterne får den samme undervisning, uanset om kurset afholdes i Nordjylland eller Hovedstaden.

Samtlige aktører finder det helt centralt, at kurserne har fokus på at ændre kursisters holdninger og adfærd. Flere af aktørerne – inkl. aktøren fra Færdselsstyrelsen – stiller spørgsmålstejn ved, om den nuværende meget detaljerede undervisningsplan for ANT-kurserne er det bedste afsæt for at forebygge, at kursisterne kører i påvirket tilstand igen. Aktørerne pointerer, at det er vigtigt, at der i undervisningen skabes rum for erkendelse og holdningsbearbejdelse. At fylde viden på kursisterne om lovgivning og promillegrænser understøtter ikke nødvendigvis dette sigte og efterlader undervisningen for bundet i forhold til at gennemføre en undervisning, der kan rykke ved kursisters holdninger og adfærd, pointeres det af flere.

5.2 Holdninger til ANT-kursernes fokus, målgruppe og afholdelsestidspunkt

Med afsæt i de krav og forventninger, som aktørerne fremhævede, spurgte vi dernæst ind til, om de havde holdninger til fokus og vægtning i undervisningen på ANT-kurserne. Aktørerne havde forskelligt kendskab til, hvordan undervisningen foregår, men alle havde alligevel input, særligt til vægtningen i undervisningen.

Hvis kurset skal have den tilsigtede effekt, fremhæver aktørerne det som helt centralt, at i) kurset understøtter, at kursisterne får reflekteret over deres holdninger og adfærd, og ii) at kursisterne føler sig mødt og oplever kurset relevant. På baggrund af disse grundlæggende aspekter peger de interviewede aktører på følgende tre fokuspunkter, som kan indgå i det fremadrettede arbejde med revideringen af undervisningsplanen:

- Vægtningen mellem færdselslovens bestemmelser/promillegrænser og arbejdet med kursisternes holdninger og adfærd
- At målrette eller differentiere undervisningen i forhold til de forskellige målgrupper kurserne rummer
- Om tidspunktet hvor kurset kan påbegyndes er optimalt.

Vægtningen i undervisningsplanen

Flere af aktørerne fremhæver som tidligere nævnt, at undervisningsplanen virker omfattende og lovtung, hvilket ikke er befordrende for læringssituationen og det at skulle arbejde med kursisternes holdninger og adfærd. Aktøren fra Færdselsstyrelsen vedkender, at undervisningsplanen indeholder meget lovstof og mange detaljer om promiller mv. En stor del af første lektion har fokus på at gøre kursisterne bekendt med lovbestemmelser om kørsel i påvirket tilstand, og anden lektion skal give kursisterne viden om beregning af alkoholpromiller og forbrænding af alkohol samt viden om rusvirkningstid og påvisningstid for narkotika, opstemmende stoffer og bedøvende midler (BEK nr. 236 af 10/03/2015).

Aktørerne fra Rådet for Sikker Trafik og Havarikommissionen for Vejtrafikulykker (HVU) fremhæver, at kurset er en del af en sanktion, og at der selvfølgelig skal tages højde for retsfølelsen i samfundet. Derfor skal der være nogle formelle ting omkring lovgivning og promiller, som kursisterne skal igennem. Men som samtlige aktører fremhæver, er det ikke nødvendigvis den form for viden, der rykker ved kursisternes holdninger og adfærd. Flere fremhæver, at kursisterne godt ved, at det er forbudt at køre i påvirket tilstand – men de har gjort det alligevel. Flere aktører påpeger endvidere, at viden ikke nødvendigvis gør, at man ændrer adfærd – eller der kan være barrierer mellem viden og adfærd. Samtlige aktører opfordrer til, at gennemgangen af fx færdselslovens bestemmelser og promillegrænser nedtones, så der gives mere plads til at arbejde med kursisternes holdninger og adfærd. Den interviewede aktør fra DTU påpeger, at sidst undervisningsplanen blev revideret, gik det i modsatte retning. Her blev fyldt mere faktisk viden på (primært om narkotika), men det blev ikke prioriteret at gøre sig pædagogiske overvejelser omkring kursets opbygning og indhold.

Et par af aktørerne fremhæver endvidere et behov for at sætte underviserne mere fri, underforstået at den nuværende undervisningsplan er for snæver en ramme for underviserne i forhold til at gennemføre en undervisning, der bliver relevant og vedkommende for kursisterne. Det kunne fx handle om at give underviserne større mulighed for at tilpasse undervisningen til de kursister, som er på de enkelte kurser. Dette vil imidlertid udfordre Færdselsstyrelsen krav om ensartethed.

Forskellige målgrupper

Samtlige aktørerne peger på, at det kan være en udfordring, at ANT-kurserne skal favne en så bred målgruppe af borgere, der dels har kørt i spirituspåvirket tilstand, dels i narkopåvirket tilstand. Der vil selvfølgelig også være kursister, der har været påvirket af begge dele. Hvis man har været påvirket af alkohol kan det opleves som irrelevant at skulle høre om stoffer og omvendt. Ligeledes kan der være meget forskellige problematikker på spil alt efter, om man har et alkohol- eller stofproblem, eller man er blevet taget dagen efter en fest, fordi man troede, det var sikkert at køre. Flere aktører peger på, at det kunne være en fordel at kigge på forskellige segmenter blandt den brede målgruppe af ANT-kursister og eventuelt lave opdelte hold herefter. Men det påpeges samtidig, at det skaber nogle logistiske udfordringer i forhold til at fordele folk på kurserne. Det vil eventuelt kræve en form forudgående vurdering af kursisterne, og i yderområderne kan det måske være svært at samle nok kursister, hvis holdene opdeles.

Herudover rejser aktørerne fra Rådet for Sikker Trafik, DTU og HVU spørgsmålet om, hvorvidt der er målgrupper, man ikke når med ANT-kurserne. Undervisningen på ANT-kurserne må ifølge undervisningsplanen ikke have karakter af behandling, men underviserne kan henvise til eksisterende behandlingstilbud, hvis kursisterne undervejs erkender at have et problem med stoffer og/eller alkohol (BEK nr. 236 af 10/03/2015). Aktørerne peger på et potentielt hul i den hjælp, som systemet tilbyder, hvis det først er på ANT-kurset, at et eventuelt alkoholmisbrug eller stofmisbrug adresseres. Aktøren fra Rådet for Sikker Trafik henviser til en ordning i Sverige kaldet SMADIT (Samvirkan Mot Alkohol och Droger i Trafikken), hvor borgere mistænkt for alkohol- og narkotikakørsel så hurtig som muligt – helst inden for 24 timer – kontaktes af kommunen eller et behandlingscenter. Hvis det viser sig, at borgeren har et alkohol- eller narkoproblem og ønsker hjælp, tilbydes borgere behandling og støtte (Trafikverket 2012).

Tidspunkt for afholdelse af kurset

Flere af aktørerne sætter spørgsmålstegn ved det hensigtsmæssige i, at kurset ligger lige op til generhvervelsen af kørekortet. Ved ubetinget frakendelse af kørekortet kan kurset tidligst påbegyndes tre måneder før frakendelsestidens udløb (se boks 2) f. bekendtgørelsen om kørekort (BEK nr. 815 af 21/06/2017). Det kan ligge langt fra det tidspunkt, hvor forseelsen – selve kørslen i påvirket tilstand – blev begået. Ifølge aktøren fra DTU er det vigtigt, at der er en tidsmæssig nærhed i, at man gør noget, og at der kommer en sanktion eller et opfølgende tiltag. Ifølge aktøren fra Færdselsstyrelsen er kurset lagt tæt på tidspunktet for generhvervelse af kørekortet, fordi det er på dette tidspunkt, at man skal ud at køre i trafikken igen, og fordi det er vigtigt, at kursisterne får den nyeste viden. Ifølge aktøren fra HVU kunne man evt. overveje at lægge dele af kurset tidligt efter frakendelsen, og den del, der handler om den kontrollerende køreprøve, lige op til tidspunktet for generhvervelsen. Hvis tidspunktet for hele eller dele af kursets gennemførelse skal ændres, vil det kræve en ændring af § 55 i kørekortbekendelsen, påpeger aktøren fra Færdselsstyrelsen.

Boks 2: Tidspunkter for påbegyndelse af ANT-kurset

Ved ubetinget frakendelse af kørekortet kan kurset tidligst påbegyndes, tre måneder før frakendelsen udløber.

Ved en betinget frakendelse af kørekortet kan første ledige kursus påbegyndes. Kurset skal være gennemført og den kontrollerende køreprøve bestået inden for seks måneder efter en betinget frakendelse.

Ved kørselsforbud kan første ledige kursus påbegyndes, når afgørelsen om kørselsforbud er endelig.

Kilde: Bekendtgørelse om kørekort (BEK nr. 815 af 21/06/2017).

5.3 Lovændringer i forhold til THC i blodet og brug af alkohol

Ændringsforslag vedrørende sanktionering af kørsel med THC i blodet (Lov nr. 695 af 08/06/2017) samt forslag om brug af alkohol (BEK nr. 280 af 23/03/2015) har været et tema i interviewene af de udvalgte aktører. Læserne skal derfor være opmærksomme på, at aktørerne udtaler sig på et tidspunkt, hvor de endnu ikke har viden om, hvorvidt der bliver ændret på strafudmålingen for kørsel med THC i blodet henholdsvis brug af alkohol.

Kørsel med THC i blodet

Der er uenighed blandt de interviewede aktører om, hvilken betydning en ændret lovgivning i forhold til sanktionering af THC i blodet vil have (se afsnit 2.1). Aktøren fra Sydøstjyllands Politi peger på, at en ændret lovgivning kan være med til at legitimere, at man kører i mindre påvirket tilstand. Det er imidlertid ikke en bekymring, som aktøren fra Midt- og Vestjyllands Politi deler.

Ifølge aktøren fra HVU sender det blandede signaler, hvis man må køre med en vis mængde THC i blodet uden at blive straffet, men på kurserne kan man ikke rådgive om indtagelse af hash. Aktøren fra Sydøstjyllands Politi understreger, at selvom man som myndighed ikke kan rådgive om indtagelse af stoffer, så er det vigtigt at tale om dem. Derfor skal man – som man allerede gør på kurserne – informere om, at indtagelse af stoffer påvirker bevidstheden og reaktionsmønstret, hvorfor det er uforeneligt med at køre bil.

Alkolåsordning

Lovændringen om alkolåse vil give personer, der har modtaget en ubetinget frakendelse af førerretten på grund af spirituskørsel mulighed for at køre med alkolås i frakendelsestiden (BEK nr. 280 af 23/03/2015). Ifølge aktørerne fra HVU og DTU kan det betyde, at folk med en ubetinget frakendelse måske i mindre grad vil opleve social deroute i form af at miste job mv. De, der vælger at benytte denne nye alkolåsordning, vil stadig skulle på ANT-kursus. Ifølge aktørerne fra Rådet for Sikker Trafik og HVU vil der komme et stort behov for information og rådgivning om alkolåsordningen, således at den enkelte kan beslutte, om ordningen er relevant for vedkommende.

5.4 Opsamling

Den overordnede vurdering blandt de interviewede aktører er, at kurserne overvejende er gode og mindsker tilbagefald til kørsel i påvirket tilstand, samt at underviserne gør et godt stykke arbejde inden for de givne rammer. Vi har identificeret følgende tre overordnede krav og forventninger til ANT-kurserne blandt aktørerne:

- Kurserne skal leve op til krav i lovgivningen.
- Der skal være en ensartethed i kurserne på tværs af regionerne.
- Kurserne skal understøtte færdselssikkerheden og forebygge, at kursisterne kører i påvirket tilstand igen.

For at kurserne har den tilsigtede virkning (mindske tilbagefald), er det ifølge aktørerne afgørende, at i) kurset understøtter, at kursisterne får reflekteret over deres holdninger og adfærd, og ii) at kursisterne føler sig mødt og oplever kurset relevant. I den forbindelse peger aktørerne på tre fokuspunkter for det fremadrettede arbejde med revideringen af undervisningsplanen:

- Vægtningen mellem færdselslovens bestemmelser/promillegrænser og arbejdet med kursisternes holdninger og adfærd
- Måltretning eller differentiering af undervisningen i forhold til de forskellige målgrupper, kurserne rummer
- Om tidspunktet, hvor kurset kan påbegyndes, er optimalt.

Aktørerne peger på, at ANT-kurserne fremadrettet skal kunne adressere:

- Ændringer i lovgivningen om sanktionering af THC i blodet
- Ændringer i lovgivningen om brug af alkolåse.

6 Erfaringer fra holdnings- og adfærdsændrende kurser fra andre områder

I dette kapitel præsenteres resultaterne af litteraturgennemgangen af udvalgt litteratur, der kan være med til at belyse de metodiske refleksioner, der skønnes relevante for underviserne på ANT-kurserne (jf. delopgave 4 og delformål IV). Mere specifikt besvarer kapitlet delformål IV: at skitsere pædagogiske metoder fra lignede holdnings- og adfærdsændrende kurser som afsæt for eventuel justering af anvendte metoder i ANT-kurserne. Kapitlet afsluttes med en opsamling.

Der er ikke tale om et systematisk litteraturstudie, men derimod om en fremstilling af udvalgt litteratur, som vi i det løbende arbejde med projektet har fundet det relevant at orientere os i. Der er tale om afgrænsede nedslag i litteraturen. Vi har valgt at fokusere på fem områder: psykoekation, metodiske overvejelser fra sundhedspædagogikken, et sammenlignede empirisk casestudie af patientuddannelser, samt erfaringer fra kriminalforsorgen og refleksioner over modstand mod læring.

I undervisningsplanen for ANT-kurserne står der i forhold til undervisningsformen, at underviserne selv må vælge undervisningsmetode, men at det er vigtigt, at alle kursister så vidt muligt inddrages – samt at kurset ikke må have karakter af behandling (BEK nr. 236 af 10/03/2015). I forhold til metodebaggrund nævnes specifikt psykoekation og "livsstilssamtaler" om alkoholforbrug. Livsstilssamtaler er et begreb, der peger i retning af patientuddannelser og sundhedspædagogik, der netop er målrettet livsstilsinterventioner i forhold til KRAM-faktorerne (kost, motion, alkohol og rygning). På den baggrund gennemgås udvalgt litteratur om psykoekation og sundhedspædagogiske metoder samt praktiske erfaringer fra undervisning på patientuddannelser.

Der er imidlertid både forskelle og ligheder mellem undervisningsopgaven på ANT-kurserne og på patientuddannelser. Den største forskel er, at ANT-kurserne er påtvunget som del af en straf. Det fremgår af den kvalitative analyse, at denne forskel sætter en helt særlig ramme for ANT-kurserne og for den pædagogiske opgave på kurserne. Derfor har vi valgt at inddrage enkelte studier af kurser med adfærdsændrende sigte fra kriminalforsorgen, selvom ANT-kurserne også adskiller sig fra disse. Dels er de forseelser, som kursister på kriminalforsorgens kurser har begået, af en anden karakter – og afsoningen af straffene ofte mere omfattende – dels er der, hvad angår kursisterne på ANT-kurserne, ligesom på patientuddannelserne, tale om et bredere udsnit af den danske befolkning.

På den anden side er der flere sammenfald i kerneopgaven mellem patientuddannelser, adfærdsændrende kurser under Kriminalforsorgen og ANT-kurserne, som gør det interessant at se på erfaringerne fra disse tilgrænsende områder. Først og fremmest har alle kurserne i højere eller mindre grad en ambition om, at et undervisningsforløb både skal formidle viden og give anledning til holdnings- og adfærdsændringer. Rent metodisk er der også et sammenfald i dilemmaet mellem en standardiseret og manual baseret tilgang og en mere situationsbestemt og deltagelsesorienteret tilgang. Sidst er der tale om gruppebaserede forløb (MOSAİK er dog et individuelt tilrettelagt forløb), hvilket medfører både problemstillinger og muligheder i forhold til arbejdet med gruppedynamikken.

6.1 Psykoekation som tilgang til adfærdsændringer

I undervisningsplanen for ANT-kurserne fremgår det, at disse bygger på metoden psykoekation (BEK nr. 236 af 10/03/2015). I en nylig undersøgelse af brugen af dette begreb inden for socialområdet konkluderes, at psykoekation er et begreb, der ofte anvendes uden en specifik betydning

eller med meget forskellige betydninger (Olsen og Eskelinen 2017). Eskelinen og Olesen har i et notat uddybet dette (Eskelinen og Olesen 2014). Psykoedukation beskrives her som en tilgang, der i stigende grad er blevet taget i anvendelse i psykiatrien, ligesom psykoedukation ofte indgår som et element i behandling og rehabilitering af mennesker udsat for posttraumatisk stress (med PTSD), traumer og kriser såsom flygtninge, krigsveteraner og katastrofeofre. Psykoedukation som metode udviser på disse områder store forskelle mellem hvad der karakteriserer de forskellige indsatser. Ifølge Eskelinen og Olesen anvendes psykoedukation også på det sociale område og beskæftigelsesområdet, fx i relation til mennesker med psykiske lidelser og unge og voksne med diagnosen ADHD, som er i kontakt med jobcentre. De konkluderer, at psykoedukation som metode ikke er dokumenteret på det sociale område, men at den snarere repræsenterer en heterogen og forskelligartet tilgang og praksis.

Som et konkret eksempel på en manualbaseret tilgang til psykoedukation præsenteres Region Sjællands tilbud til patienter med skizofreni og depression (Jakobsen og Johansen 2016, Region Sjælland 2016). Her defineres psykoedukation på følgende måde: "Psykoedukation er defineret som systematisk og struktureret undervisningsaktivitet i psykiatriske sygdomme og deres behandling. Formålet er at øge patientens mulighed for at skabe et selvstændigt og meningsfuldt liv. Psykoedukation er en del af behandlingen for patienten og pårørende i psykiatrien i Region Sjælland." (Region Sjælland 2016). Denne definition fremhæver, at der er tale om undervisning, der skal give viden og indsigt, men også, at formålet er en bedre mestring af eget liv. Der lægges med andre ord op til, at undervisningssessionerne indeholder både vidensformidling og refleksions- og mestringsøvelser, der fører til ændrede holdninger og adfærd. Ligeledes er der fokus på, at undervisningen foregår systematisk og struktureret. Det konkrete undervisningsforløb består af nogle hovedtemaer: introduktion til forløbet samt til stress og sårbarhed; psykoser og skizofreni, behandling, mestring af symptomer, love, rettigheder og e-journal, sundhed og livsstil, relationer og recovery, valgfrit tema og evaluering af forløbet. Til hvert tema hører en PowerPoint-præsentation. Region Sjællands manual indeholder beskrivelse af undervisningens form, opbygning af et undervisningsforløb og materialet til de otte undervisningssessioner (Region Sjælland 2012a). Dette betyder, at der er tale om et forløb med sessioner, hvor der er en gennemgående struktur. Eskelinen konkluderer, at manualbaseret psykoedukation – uafhængigt af om der er tale om et gruppeforløb eller et individuelt forløb – adskiller sig markant fra individuelle enkeltstående samtaler, der typisk tager udgangspunkt i den enkelte patients aktuelle situation. Psykoedukation som manualbaseret undervisningsforløb følger således en top-down-model, hvor underviseren doserer sin viden til kursisterne (Eskelinen og Olsen 2014).

For at underbygge de metodiske overvejelser har vi inddraget erfaringer fra sundheds-pædagogikken. Der er ligheder mellem den sundhedspædagogiske opgave og ANT-kurserne, i og med at de begge henvender sig til et bredt udsnit af den danske befolkning. Der skal dermed leveres undervisning til mennesker med meget forskellige forudsætninger og livssituationer, hvilket placerer den pædagogiske faglighed helt centralt på begge typer af kurser.

6.2 Erfaringer fra sundhedspædagogik og patientuddannelser

Undervisning i sundhed inden for det regionale og kommunale sundhedsvæsen er underlagt sundhedsloven, som skal sikre, at patientens værdighed, integritet og selvbestemmelse respekteres, og at tillids- og fortrolighedsforhold mellem patienter og sundhedspersoner sikres (Ministeriet for Sundhed og Forebyggelse 2008). I sundhedsloven er det beskrevet, at information skal være tilpasset modtagerens individuelle forudsætninger med hensyn til alder, modenhed, erfaring m.v. (Ministeriet

for Sundhed og Forebyggelse 2008) En særlig udfordring består i, at også demente, kronisk sindslidende, alvorligt udviklingshæmmede og svært alderdomsvækkede skal informeres og inddrages. Det betyder, at formidlingen skal tilpasses den enkeltes forudsætninger, dvs. at sundhedspersonalet skal informere på mange niveauer: til børn, til gamle, til den kongelige, til den hjemløse alkoholiker, til demente, til kriseramte og til fremmedkulturelle patienter (Mathar 2009). Dette er ikke nogen nem opgave, og det har betydet, at den pædagogiske dimension i sundhedsarbejdet er blevet helt central.

Patientuddannelse og sundhedspædagogik er felter, der har været i rivende udvikling – særligt i takt med at opgaven ikke kun er målrettet information om behandling og informeret samtykke (Mathar 2009), men i stigende grad også forebyggelse af de store livsstilssygdomme med særligt fokus på KRAM-faktorer (kost, rygning, alkohol, motion). I begyndelsen så man en tendens til, at de sundhedsprofessionelle underviste patienterne i den teoretiske sundhedsfaglige viden, som de selv havde fået på deres respektive uddannelser – og på samme måde (Schnor 2010). Det blev dog hurtigt klart, at patientundervisning – og især undervisning, der skal føre til adfærdsændringer – er en særlig opgave, der kræver særlige faglige kompetencer. Det er på den baggrund, at sundhedspædagogikken er vokset frem som en specifik faglighed, der overlapper med – men også adskiller sig fra – 'rene' sundhedsfaglige eller pædagogiske kompetencer (ibid.).

6.2.1 To overordnede tilgange til adfærdsændringer

Selvom der anvendes en lang række forskellige sundhedspædagogiske metoder inden for sundhedsområdet, kan metoderne ifølge Carlsson inddeles i to overordnede tilgange: 1) behavioristiske og adfærdsmodificerende tilgange og 2) deltagelses- og handlingsorienterede tilgange.

Under de *behavioristiske* og *adfærdsmodificerende tilgange* nævner Carlsson operant betingning og self-efficacy. Disse tilgange har deres filosofiske grundindstilling i utilitarismens principper om det rationelt styrede individ og fokuserer på, at adfærd styres af negative og positive forstærkninger som belønning og straf.

Operant betingning bygger på Skinners behavioristiske læringsteori, hvor udgangspunktet er, at en adfærd, der ikke forstærkes enten positivt eller negativt (dvs. gennem belønning eller straf), vil forekomme mindre hyppigt. Derudover understreges det, at positiv forstærkning er mere effektiv end negativ forstærkning, og ændring af menneskers adfærd i en undervisningssituation handler derfor grundlæggende om at udvikle adfærd – og ikke om at undertrykke uønsket adfærd. Grundtanken er, at en hvilken som helst færdighed kan læres, og følgende principper for læring anbefales: 1. en klar specificering af den færdighed, som eleven skal lære, og en specifik instruktion, 2. en opdeling af færdigheden i mindre dele, som er lette at opnå og hvor der for hver del kan gives positiv forstærkning og 3. en mulighed for, at eleven kan øve sig i de forskellige dele, og hvor korrekt udførelse forstærkes positivt. Forstærkningsteknikker er til stede i sundhedsundervisning, når målet er at fremme sunde vaner og hæmme usunde vaner, og sådanne teknikker er et udtalt element i de fleste sundhedskampanjer. Kritikken af disse tilgange i forhold til sundhedsundervisning går på, at det menneskesyn, der ligger bag dem, er forældet, og at vi i dag har viden om, at der bag menneskers vaner og handlinger ligger meget mere komplekse mekanismer (Carlsson 2012, s. 73-75)

Begrebet "self-efficacy" er udviklet af Bandura og er blandt de mest udbredte inden for sundhedsfremme i dag. Self-efficacy defineres som en proces, der sætter mennesker i stand til at handle på den måde, som en bestemt situation påkræver. Som i operant betingning er der fokus på adfærd og på forstærkning, men Banduras er i modsætning til Skinner optaget af menneskers kognitive evner, og han inkluderer også de miljømæssige faktorer. En anden forskel er, at hvor den behavioristiske

læringsteori forudsætter direkte eller levet erfaring, så mener Banduras, at man også kan lære gennem andres erfaringer, gennem at iagttage forbilleder og rollemodeller, når de lykkes med fx at ændre sundhedsadfærd. Self-efficacy-begrebet er knyttet til begreber som selvværd, selvvurdering, tillid til egne evner, selvkontrol, mestring og evnen til at tage hånd om sig selv. Ifølge denne model fører viden ikke til adfærdsændring. Metoder, der er rettet mod viden (fx information, instruktion og træning), skal derfor suppleres med metoder, der fører til holdningsændring (fx overtalelse, rådgivning og brug af rollemodeller). Kritikken af denne metode ligner kritikken af operant betingning, nemlig at den bygger på et menneskesyn, der reducerer mennesket til et udefra reguleret og forudsigeligt væsen (Carlsson 2012, 75-76)

Under de *deltagelses- og handlingsorienterede tilgange* beskrives læring ved deltagelse i aktiv virksomhed, læring i praksisfællesskaber samt begreberne handlekompetence og handlings-orienteret sundhedsundervisning. Det filosofiske grundlag for disse tilgange er den kritiske teoris principper om, at uddannelse skal føre til frigørelse og empowerment af kursisterne og for nogle teoriers vedkommende også til udviklingen af et mere demokratisk og socialt retfærdigt samfund. (Carlsson 2012, 77)

Læring ved deltagelse i aktiv virksomhed er inspireret af Vygotskijs teorier og omhandler individets samspil med omgivelserne. Virksomhedsformer kan være fx leg, undervisning og arbejde. Tanken er, at individet gennem disse virksomhedsformer tilegner sig de kulturelle forhold, som det indgår i – og også selv påvirker disse forhold. Der fokuseres på at skabe dialog mellem kursisterne og mellem underviser og kursisterne, ligesom der er fokus på facilitering af gruppeprocesser, hvor kursisterne aktivt indgår i virksomhedsformerne. Hvis det fx er undervisning, er det underviserens opgave gennem spørgsmål og interaktion at guide kursisterne i samarbejde og problemløsning – i modsætning til de adfærdsmodificerende tilgange, hvor det handler om instruktion og træning i specifikke færdigheder. Der er i denne tilgang fokus på at tilpasse sværhedsgraden til kursisterne. Gennem begrebet "zonen for nærmeste udvikling" beskrives forskellen mellem niveauet for opgaver, der kan løses under vejledning eller hjælp fra voksne (hvis der er tale om børn), og for opgaver der kan løses selvstændigt. Med andre ord: Hvis udfordringerne er for store eller små, sker der ikke den ønskede udvikling. (Carlsson 2012, 77-78)

Læring i praksisfællesskaber er inspireret af Lave og Wengers begreber. Her understreges, at der altid er to planer i læreprocesser: et socialt og et individuelt plan. Læring forgår således altid både i sociale processer og i det enkelte individ som en mental og kropslig tilegnelse. Ydermere er læring situeret i den kontekst og praksis, som de lærende deltager i. De grundlæggende tanker bag læring i praksisfællesskaber er: 1. Som lærende starter man som perifer deltager i et praksisfællesskab, og gennem læring modificerer man sin måde at forstå og handle på, 2. som lærende er man aktiv deltager både i sin egen læring og i den praksis, man deltager i. Den lærende starter som nybegynder i et praksisfællesskab og lærer ved at imitere, observere og deltage i fællesskabet og gennem de uformelle måder, som vedkommendes praksis evalueres af de andre kursister på. (Carlsson 2012, 78-79)

Sidst gennemgår Carlsson begreberne handlekompetence og handleerfaringer. Handlekompetence-begrebet er udviklet af Bjarne Bruun Jensen i forbindelse med forsøg med den sundhedsfremmende skole, og det er senere omsat til brug mere generelt ved sundhedsundervisning i kontekst af Jensens udvikling af Steno Center for Forebyggelse (Jensen 2005). Handlekompetence defineres som en evne til at handle, initiere og skabe en positiv ændring i relation til sundhed og som en evne, som kursisterne tilegner sig ved aktiv deltagelse i social interaktion. Der er fire grundlæggende elementer i arbejdet med handlekompetence: 1. viden og indsigt (herunder viden om

sundhedsproblemer og årsager hertil), 2. engagement (motivation til at blive involveret i forandringsprocesser), 3. visioner (at gå bag om sundhedsproblemer og udvikle kreative løsninger) og 4. hand-leerfaringer (at få erfaringer med sundhedsfremmende handling og forandring). I handlekompetence defineres handling som intentionel (man skal have taget en beslutning om at handle, og handlingen skal være målrettet sundhedsproblemet), netop som en afstandtagen fra de mere behavioristiske og adfærdsmodificerende tilgange (Carlsson 2012, 81).

For at komme tættere på den praktiske undervisningssituation introduceres neden for et større etnografisk casestudie af forskellige typer af gruppebaserede patientuddannelser. Hermed bevæger vi os fra et fokus på den overordnede undervisningsplan eller overordnede metodiske ståsteder til afviklingen af den praktiske undervisningssituation.

6.3 Casestudie af seks gruppebaserede patientuddannelser

Casestudiet blev gennemført i Region Syddanmark i 2010, hvor seks forskellige gruppebaserede uddannelser blev fulgt tæt med observationer og interview med kursister og undervisere (Grøn et al., 2012; Grøn og Hansen, 2012). Formålet med undersøgelsen var at undersøge, hvad gruppebaseret undervisning kan, hvilke specifikke virkemidler der tages i brug, samt hvilke muligheder og udfordringer der knytter sig til dem. Grundtanken bag gruppebaseret patientuddannelse er, at socialt samvær (det gruppebaserede) og viden (uddannelse) tilsammen kan bevirke både læring samt holdnings- og adfærdsændringer hos kursisterne. De seks cases repræsenterer de forskellige tilgange til patientuddannelse, der er mest udbredte i Danmark, og de enkelte skoler eller kurser er dermed også ret forskellige både i forhold til indhold og organisation, ligesom uddannelserne repræsenterede både behavioristiske/adfærdsmodificerende og deltagelses/handlingsorienterede tilgange til adfærdsændringer. Kurserne havde en længde på mellem 6-16 uger. Undersøgelsen fandt, at man på tværs af de forskellige uddannelser anvendte tre vidensformer, der hver repræsenterer særlige udfordringer og muligheder og kræver særlige faglige kompetencer.

Tre vidensformer: teoretisk viden, træningsviden og erfaringsbaseret viden

Til at analysere det etnografiske feltarbejde anvendes en skelnen mellem vidensformer, der stammer fra Aristoteles: **teoretisk viden, praksisviden og træning og erfaringsbaseret viden.**

Teoretisk viden er viden, der er underbygget, holdbar og baseret på systematiske metoder. I moderne tid og ganske særligt inden for det medicinske område oversættes denne vidensform ofte til "evidensbaseret viden". Da undervisning i teoretisk viden ofte handler om abstrakte og komplicerede emner, er der en tendens til at trække på klassisk tavleundervisning, der er præget af envejskommunikation mellem underviser og deltager. Det er en særlig udfordring at udvælge og omformulere den teoretiske viden, så den rammer kursisternes behov og forudsætninger. En af de store faldgruber er at ville give kursisterne for meget og for detaljeret teoretisk viden. Patienter, der deltager på patientuddannelser, har meget varierede forudsætninger. I valget af, hvilken og hvor meget viden, der skal formidles, er der to vigtige kriterier:

- *Niveau:* Hvor svært, abstrakt og komplekst må det være, og hvor meget kan underviseren nå på den afsatte tid? Her viser undersøgelsen to ting: at stoffet typisk skal være lettere, end man tror, og at der er tid til mindre, end man ønsker.
- *Relevans:* Hvad er vigtigst at få med? I udvælgelsen af stoffet skal man hele tiden holde sig kursisternes videns behov for øje, og den viden, man vælger at formidle, skal gøres konkret og håndgribelig for kursisterne.

Formidlingen af teoretisk viden virker bedst, når den er nærværende, levende og vedkommende. Hvis patienterne får fyldt teoretisk viden i de huller, de selv oplever, de har, og får svar på spørgsmål, de selv bakser med, vil de i langt højere grad lytte med og huske den viden, der bliver formidlet. Når det drejer sig om behov for viden, som kursisterne ikke selv oplever, at de har, skal der gøres ekstra meget for at formidle, hvorfor den er relevant.

Undersøgelsen peger på, at undervisningssituationerne fungerer bedst, når kursisterne er så aktive og medvirkende som muligt. Her er gode fysiske rammer samt konkretisering af abstrakt viden vigtige faktorer. Derudover er følgende metoder gode at anvende i formidlingen af teoretisk viden:

- *Analogier*: Sammenligninger, hvor underviseren oversætter viden til kursisternes egen erfaringsverden: Et eksempel kan være brugen af ordet "obstruction" fra fodbold, når man vil forklare sygdommen kronisk obstruktiv lungelidelse. I fodbold er "obstruction", når en spiller, der blokerer en andens løbebane, i lungerne er det luften, der blokeres.
- *Metaforer*: Brug af ord eller billedsprog, der gør det lettere at forstå, hvad underviseren taler om. Et eksempel: skelettet som 'kroppens stillads', musklerne som 'det røde kød' og nerverne som 'afsendere' af beskeder.
- *Hjælpemidler*: Figurer, modeller, rekvisitter kan alle hjælpe med at gøre det abstrakte konkret.
- *Spørgsmål*: Underviseren kan med fordel stille spørgsmål til kursisterne og invitere til spørgsmål fra dem. Information huskes langt bedre, hvis den kommer som svar på et spørgsmål, man selv har formuleret eller besvaret.
- *Aktive øvelser*: Alle typer aktive øvelser, der kan aktivere kursisternes egen refleksion og involvering, øger også udbyttet af og engagementet i den teoretiske undervisning.

Træningsviden eller praksisviden handler om at gå fra viden til kunnen. Der er ikke længere fokus på systemer eller abstrakte begreber. Det handler mere om færdigheder end om teoretisk forståelse. I gruppebaseret patientuddannelse handler det ofte helt konkret om den praktiske undervisning i kost og motion. Hvor det kan være svært at skabe deltagelse og engagement i formidlingen af den teoretiske viden, kommer dette ofte helt af sig selv, når kursisterne kommer i gang med en aktivitet. De aktivitetsbårne situationer indebærer ofte også en lang række sociale udvekslingsformer mellem kursisterne, der er langt nemmere at håndtere end facilitering af den næste vidensform: erfaringsbaseret visdom. Mange kursister kender også denne læringsform fra idrætsforeninger eller aftenskoler.

Erfaringsbaseret viden: Den sidste vidensform en mindre håndgribelig. I erfaringsbaseret viden handler det om den viden, der skal til for at gøre det rigtige i ofte komplekse situationer. Det handler om at leve det gode liv. Her er der ingen almenlydig teoretisk viden, der kan guide vore handlinger, og der er heller ikke specifikke tekniske regler eller konkrete færdigheder, vi kan følge. Tværtimod: I den erfaringsbaserede visdom møder vi ord som skøn, afvejning, dilemmaer, situationsbestemthed, 'det gode' og det etiske rigtige. Denne viden erhverver man sig gennem livet – det er netop en erfaringsbaseret visdom. Men Aristoteles peger også på, at man kan lære gennem de store dramaer og tragedier. Oversat til gruppebaseret patientuddannelse betyder det, at man kan lære gennem andres erfaringer, deres levede dramaer og tragedier. I de gruppebaserede patientuddannelser fylder denne vidensform ganske meget, netop fordi den trækker på den samlede erfaring som en gruppe, ikke bare den enkelte, besidder. Når kursister og undervisere fortæller og reflekterer over konkrete begivenheder, udfordringer og dilemmaer fra eget liv, er der tale om forsøg på at udvikle erfaringsbaseret visdom.

For at sikre, at kursisterne på en konstruktiv måde får delt erfaringer med hinanden, anvender mange gruppebaserede forløb konkrete aktiviteter og øvelser, der har til formål at facilitere erfaringsudveksling. Det er øvelser, der engagerer kursisterne og fører til åbenhjertige og interessante diskussioner. Men det er også processer, der er svære at styre – man ved aldrig helt, hvad man åbner op for, og kursisterne kan nå frem til konklusioner, der ikke stemmer overens med de mål, man har for undervisningen. Der kan også blive delt erfaringer, som er intime eller sårbare, og derfor kan denne form for erfaringsudveksling udvikle sig til en grænseudfordrende og af og til også grænseoverskridende aktivitet.

Et eksempel på en konkret øvelse er, når underviseren beder kursisterne gå sammen to og to og tale om 'det, der er svært' ved hverdagen med en bestemt sygdom, og dernæst samler op på snakken i gruppen. Hvis øvelsen fungerer, får kursisterne en fornemmelse af at være i samme båd, blive hørt, forstået, støttet og styrket – også på måder, som ens nærmeste, som man ikke deler sygdomsfællesskab med, ikke kan tilbyde. Men det sker ikke automatisk. Det kræver tid og ro, når samtalen er om svære emner. Det kræver en atmosfære af tillid og respekt, og man skal tænke sig om, før man beder folk dele deres frygt, sorg og afmagt med personer, de ikke kender. Opsummerende kan man sige, at det er en metode, der kræver specifikke faglige kompetencer og metoder, og at det – især for nybegyndere – kan være en hjælp at bruge manualer eller faste koncepter. Over tid er der en tendens til, at underviserne udvikler evnen til at frigøre sig og jonglere mere frit i facilitering af sådanne gruppeprocesser.

Denne opdeling i vidensformer er analytisk, dvs. den hjælper os til at fokusere på virkningsmekanismer og vidensformer og de specifikke muligheder og udfordringer, der knytter sig til disse. Men i den konkrete undervisning mikses disse former ofte, og ofte med et godt resultat. Især nyder den teoretiske viden godt af at blive koblet med træning eller erfaringsbaseret visdom.

Muligheder og udfordringer i sociale forandringsfællesskaber

Der er to aktive virkemidler i gruppebaseret patientuddannelse: viden, som er gennemgået i det foregående, og sociale forandringsfællesskaber som det andet. I virkelighedens verden kan de to ikke skilles ad. I gruppebaseret undervisning indlæres og aktiveres viden gennem det sociale, og det sociale står også helt centralt i den erfaringsbaserede visdom. Men som allerede nævnt kan en analytisk skelnen hjælpe til at bringe klarhed, og her fokuseres derfor på virkemidlet sociale forandringsfællesskaber.

I gruppeinterview med kursisterne beskriver kursisterne ofte deres oplevelse af fællesskabet med ord som 'det var godt', 'det var hyggeligt', eller formuleringer om, at det har givet en følelse af at 'være i samme båd'. Men de individuelle interview og deltagerobservationerne giver et mere nuanceret billede, hvor ikke alle er med i den samme båd, og nogle fylder mere end andre. Kursisterne er forskellige og bringer egne erfaringer, ideer, skavanker og særheder med sig, selvom de lider af den samme sygdom. Det er en krævende opgave at lede gruppen og at tilstræbe, at man får et positivt udbytte af det sociale forandringsfællesskab. Nedenfor skitseres nogle udfordringer, der er forbundet med arbejdet med sociale forandringsfællesskaber.

Den enkelte i gruppen: De store forskelle mellem kursisternes forandringsbehov, ideer, værdier og tilgange til sygdommen og livet skal kunne rummes i den samme undervisningssituation. Mange undervisere slås med at få omstændighederne til at gå op. Ofte er de nødt til at målrette emnevalg og tilgang til enkelte kursister, samtidig med at de ikke må tabe de øvrige kursister. Det er vigtigt, at alle inkluderes, og også at forskellige behov og evner respekteres. Det er denne balancegang, underviserne hele tiden skal mestre.

Når nogle fylder for meget – og for lidt: Deltagelse skaber engagement, men kræver også selvdisciplin. Kursister kan involvere sig så dybt i de temaer og diskussioner, der er taget op, at de glemmer at 'have antennerne ude' og levne plads til andre. Der er igen tale om en hårfin balance. Når grænsen er nået, begynder de andre kursister at røre uroligt på sig, sukke dybt og rulle med øjnene, eller der kommer mere direkte verbale udmeldinger. Der er derfor brug for, at sådanne processer guides bevidst og kompetent af underviseren for at beskytte kursisterne mod negative gruppeprocesser.

Dem, der ikke passer ind. Rummelighed og plads til alle slags mennesker er en grundlæggende værdi i gruppebaserede patientuddannelser. Men både medkursister og undervisere bliver udfordret på rummeligheden. Det kan både dreje sig om kursister, der er meget frembusende og kontante i deres udmeldinger – også om andres forandringsprocesser – eller om kursister, der har opgivet og igen og igen beretter om deres problemer og frustrationer. Endelig kan det dreje sig om kursister, der er meget rundhåndede med intime detaljer. Disse udfordringer opstår ofte i forlængelse af sociale skel: De udsatte og ensomme, alkoholikerne og direktøren, etniske danskere og minoriteter skal kunne rummes i et socialt forandringsfælleskab, men det er ikke nemt. Hvor man i den individuelle patientundervisning og vejledning kan tilpasse sin strategi til den enkelte patient, skal man her rumme forskellighederne og de mulige konflikter, der opstår mellem dem. Selv undervisere med mange år på bagen kan føle sig udfordrede og personligt sårbare i disse processer.

6.4 Erfaringer fra Kriminalforsorgen

Det særlige forhold, at ANT-kurserne ligger inden for rammerne af en lovovertrædelse og en straf, adskiller disse kurser fra undervisningen på patientuddannelser. Da dette forhold har vist sig at være meget fremtrædende i den kvalitative undersøgelse, inddrages her erfaringer fra adfærdssædrende kurser under Kriminalforsorgen, mere specifikt programmet MOVE, et motivationsprogram for indsatte i fængsler, samt programmet MOSAIK,¹¹ der er målrettet personer, der afsoner under tilsyn. Begge programmer har et kriminalitetsforebyggende sigte og betjener sig af kognitive metoder og tilgange, der skal forbedre kursisternes evne til selv indsigt, følelshåndtering og kommunikation med andre. Hvor MOVE er et gruppebaseret forløb, er MOSAIK et individuelt forløb mellem en socialrådgiver fra KiF (Kriminalforsorgen i Frihed) og den dømte. Begge programmer ligger i forlængelse af indførelsen af et screeningsværktøj LS/RNR (Level of Service/Risk, Need, Responsivity), der skal afdække dømtes potentiale for forandring (Claussen, 2016, Poulsen et al., 2016)

MOVE er et otte ugers intensivt gruppeforløb med to ugentlige sessioner af 2 ½ times varighed og løbende optag til gruppen. Samstemmende viser evalueringen af MOVE, at både instruktører og kursister overvejende har oplevet gruppeforløbet positivt (Berger et al. 2017). Instruktørerne beskriver formålet med MOVE som "at ramme den modtagelighed kursisterne som oftest ikke selv ved de besidder". Det pointeres, at MOVE kan hjælpe kursisterne med at indse og erkende egne ressourcer og igangsætte overvejelser over, hvad de vil bruge afsoningstiden samt tiden derefter på. Instruktørerne giver udtryk for, at der er en bæredygtighed i MOVE, fordi det bygger på metoden MI (motivational interviewing), og der tages udgangspunkt i kursisternes ønsker. De udtrykker, at det er en langt mere konstruktiv tilgang end "tankpassermodellen", en metafor for en undervisningssituation, hvor læreren bare fylder på og på. De nævner tre kriterier for, at en session har været vellykket. For det første "det trygge rum", en metafor for at det er lykkedes at skabe en gruppedynamik, som åbner op for kommunikation og kursisternes lyst til at deltage. For det andet at kursisterne efter en endt session oplever, at de har fået noget at tænke og reflektere over. For det tredje at der er blevet skabt

¹¹ MOSAIK er hængt op på screeningsværktøjet LS/RNR der er evalueret af Kriminalforsorgen (Kriminalforsorgen 2016a, 2016b), men er endnu ikke er evalueret. Gennemgangen er derfor baseret på et kvalitativt speciale fra Aalborg Universitet (Kragelund 2016)

rummelighed, hvilket betyder, at kursisterne ikke er blevet placeret i kasser eller kategorier, men at der er plads til forskellighed. I forlængelse af disse erfaringer fra instruktørerne udtrykker flere kursister, at de aldrig er blevet mødt på denne måde før, dvs. på en måde, hvor udgangspunktet har været deres oplevelser og behov. Denne måde at blive mødt på opleves i sig selv som et stort første skridt til at kunne arbejde med selvindsigt, følelshåndtering og kommunikation med andre. Der er blandt kursisterne flere forskellige grunde til at deltage: dels reelle ønsker om indsigt og forandring, dels at man lige så godt kan bruge tiden som indsat på et sådant kursus, ligesom flere også nævner, at det "ser godt ud", at man er åben over for kurser af denne art. Instruktørerne betegner kursisters motivation som altafgørende for udbyttet af forløbet.

Der gennemføres derfor en indledende screening af kursisterne i forhold til at målrette tilbuddet til dem, der har potentiale for forandring, ligesom der arbejdes med en forsamtale, der yderligere afdækker kursisterne situation og motivation. Der er løbende optag til gruppen, hvilket af instruktørerne opleves som godt, fordi alle oplever på skift at være nye og gamle i gruppen. Imidlertid er der af hensyn til arbejdet med gruppedynamikken grænser for, både hvor stor gruppen kan være, og hvor mange nye, der kan optages ad gangen. Ud over socialrådgiverne har fængselsbetjente fungeret som medinstruktører. Den dobbeltrolle har både været udfordrende og givende: Der var før kursernes opstart modstand mod de indsatte i forhold til, at fængselsbetjente skulle varetage undervisningen, men den er forsvundet efter opstarten. Fængselsbetjentene har her indtaget en ny rolle, da uniformer ikke er tilladte i undervisningslokalet, og instruktørerne ikke må anvende en adfærdskorrigerende pædagogik. Ligeledes peger instruktørerne på en afsmittende effekt af denne dobbeltrolle i hele fængslet, i og med at den har været med til at nedbryde fordomme og barrierer mellem indsatte og betjente.

MOSAİK (Motiverende Samtaleintervention i Kriminalforsorgen) er ikke et gruppeforløb, men et standardiseret samtaleforløb mellem dømte, der afsoner under tilsyn, og deres rådgivere fra KiF (Kriminalforsorgen i Frihed). Ligesom MOVE ligger MOSAİK i forlængelse af indføringen af LS/RNR som et screeningsværktøj, der skal målrette rehabiliterende indsatser til de dømte. Kraglund (2016) fokuserer i en kvalitativ undersøgelse på rådgivernes oplevelser og erfaringer med at anvende et sådant standardiseret samtaleredskab i et tilsynsforløb, hvor de før har været mere frit stillet. Kraglund konkluderer, at rådgiverne finder det uetisk at bruge den standardiserede samtalemodel på den måde, som konceptet foreskriver. I stedet adapterer de modellen til den mere situationsbestemte, kontekstafhængige og personcentrede tilgang, som de både er uddannet til og har erfaringer med at bruge. I Kraglunds analyse ser vi således, hvordan et standardiseret forløb af rådgiverne tilpasses de værdier og principper, de mener, opgaven kræver.

Selvom der er både forskelle og ligheder mellem programmerne under kriminalforsorgen og ANT-kurserne, er den samlede tilbagemelding fra ANT-underviserne, at 'de arbejder i modstand', et grundvilkår, de tilskriver det forhold, at kurserne opleves som en del af en straf. For at underbygge denne pointe introduceres til sidst en skelnen mellem forskellige typer af modstand mod læring, og hvordan man kan arbejde med denne modstand i en undervisningssituation.

6.5 Modstand mod læring

I forhold til en central udfordring i sundhedspædagogikken beskriver Vedtofte i kapitlet "Når der ikke sker læring" (Vedtofte 2009) fire situationer, hvor der ikke sker læring. Som hun skriver, giver det ofte anledning til forundring og frustration for underviseren, der har gjort sig stor umage med at overveje og planlægge sin tilgang. Alligevel lærer kursisterne ikke. Som Vedtofte skriver, er det, at

det ikke ser ud til, at kursisterne lærer noget, ikke ensbetydende med, at der ikke sker læring, ligesom det er væsentligt at få øje på de forskellige og komplekse grunde til, at der ikke sker læring. De fire situationer er: 1. regression, som er en naturlig og midlertidig psykisk tilbage trækning fra at ville lære, 2. fejl læring, som relaterer sig til den indholdsmæssige del af læringen, 3. forsvar, som retter sig mod drivkraft-dimensionen i læring og modstand, der relaterer sig til samspil-dimensionen i læring. Vedtoftes nuancering af forskellige situationer, hvor indlæring ikke sker, gør det muligt at forholde sig mere præcist til dem.

I forhold til regression foreslår Vedtofte, at man skal se læring som et pendul, der svinger mellem progressionsinteresse og regressionsinteresse. Det er en naturlig og iboende ambivalens, der er knyttet til forandringsprocesser, og som hverken underviser eller deltager skal lave om på. Regressionsinteressen udmøntes i en lyst til gentagelser af det kendte og en angst for det nye – herunder også at blotte sig eller blive afhængig af andre. Det er en vigtig del af en læreproces at kunne etablere sikkerhed ved at vende tilbage til det kendte og samle kræfter til nye progressionsinteresser (ibid., 147-148).

Fejl læring er baseret på misforståelse og er knyttet til indholdsdimensionen i læring. Hvis den hurtigt bliver opdaget, har det ingen betydning, men ellers kan det få afgørende betydning, fordi kursisterne bygger videre på og konsoliderer fejl læringen. Der er ikke nødvendigvis tale om fejl læring, selvom alle ikke lærer det samme. Men er der reelt tale om fejl læring (fx i forhold til medicin eller kost), er det vigtigt, at den bliver opdaget og erkendt, og at underviseren nænsomt bidrager til at rette fejlen, uden at kursisterne mister deres dømmekraft eller selvstændighed (ibid., 149).

Forsvar mod læring omhandler drivkraften eller motivationen for læring. Forsvar er en psykisk blokering mod bestemte påvirkninger – ofte uden at den deltagende er klar over det. Forsvar forbindes i denne sammenhæng med et identitetsforsvar og har til hensigt at beskytte den mentale balance. Der er tale om en nødvendig reaktionsmåde for at mindske en trussel, som den lærende oplever mod sit jeg eller sin identitet. Forsvarsmekanismen afviser ubevidst en impuls fra at trænge ind til bevidstheden og dermed også muligheden for læring. Af konkrete forsvarsmekanismer nævner Vedtofte rationalisering, regression, projektion, isolation og fornægtelse. Hvis en deltager skal lære i en sådan situation, kræver det tryghed og motivation til at bryde igennem forsvaret (ibid. 150-152).

Modstand kan minde om forsvar, men retter sig mod samspilsdimensionen i læring. Modstanden rettes fra den lærende og ud mod den sociale og måske også den samfundsmæssige samspilsproces. Det er en barriere mod læring, der mobiliseres, når de enkelte står i en situation, der opleves som uacceptabel, stødende eller truende at være en del af. Det kan handle om kursisters overbevisninger, eller det kan handle om social indignation eller frustration. Der kan også være tale om en uenighed i det, der bliver undervist i. Der kan være tale om en aktiv modstand, som kan have potentiale for læring, hvis den mødes åbent, da kan lede til drøftelse og diskussion. Den indirekte modstand kan komme til udtryk gennem irriterende bemærkninger, skabelse af uro eller en slags uengageret modvilje. Denne passive modstand kan også blive afsæt for læring, hvis den lærende mødes med et kvalificeret modspil og bliver konfronteret med modstanden på en konstruktiv måde (ibid. 154).

6.6 Opsamling

Litteraturgennemgangen af den foreliggende viden om metoder og pædagogik fra gruppebaserede patientuddannelser (jf. delformål IV) er baseret på de sammenfald, der er i kerneopgaven mellem patientuddannelser, adfærdsændrende kurser under Kriminalforsorgen og ANT-kurserne: spørgs-

målet om standardiseret manualbaseret tilgang over for deltagelsesorienteret undervisning, ambitionen om, at et forløb skal give anledning til holdnings- og adfærdsændringer, samt de særlige problemstillinger og muligheder, der følger med gruppebaserede undervisningsforløb. Væsentlige indsigter fra litteraturen omhandler, at psykoedukation ofte bruges som et bredt og uspecificeret begreb, samt en overordnet skelnen mellem adfærdsmodificerende og behavioristiske tilgange til holdning og adfærdsændringer over for deltagelses- og handlingsorienterede tilgange. Ligeledes fremhæves bredden i de nødvendige sundhedspædagogiske kompetencer i forhold til formidling af viden, træning af praktiske færdigheder, erfaringsudveksling og arbejdet med gruppedynamik i et casestudie af patientuddannelser. Arbejdet med deltagerne modstand gennem at skabe trygge og inkluderende rum samt behovet for at kunne tilpasse og omsætte et evt. standardiseret koncept i det konkrete møde med deltagerne fremhæves i erfaringer fra kriminalforsorgen. Samlet set peger undersøgelsen dog på, at selvom der er mange fællestræk mellem ANT-kurserne og de livsstilskurser, der gennemføres inden for sundhedsområdet og patientuddannelser, samt følelshåndterings- og kommunikationskurser inden for kriminalforsorgen, så er der også afgørende forskelle. Patientuddannelserne minder om ANT-kurserne i forhold til det brede udsnit af befolkningen, der frekventerer kurserne, samt den særlige opgave, der ligger i at formidle viden og information på en måde, der engagerer kursisterne. Imidlertid befinder ANT-kurserne sig inden for en ramme af en tildelt straf og fratagelse/generhvervelse af rettigheder, ligesom den faglige orientering blandt underviserne ikke er medicinsk faglig eller sundhedspædagogisk men social faglig – begge er forhold, der genkendes i studier af de adfærdsændrende kurser under Kriminalforsorgen. Da både erfaringerne fra sundhedsområdet og Kriminalforsorgen afviger en del fra ANT-kurserne, er det især resultaterne fra den kvalitative undersøgelse af ANT-kurserne, der vægtes i denne rapportes konklusion og anbefalinger.

7 Undervisernes oplevelser og erfaringer med ANT-kurser

I dette kapitel afrapporteres den del af den kvalitative undersøgelse, der er målrettet undervisernes oplevelser og erfaringer med ANT-kurserne (delopgave 5 jf. delformål V). Afrapporteringen er inddelt i fire afsnit.

Det første afsnit omhandler undervisernes baggrund, deres oplevelse af kursister og holdsammensætning på ANT-kurserne og deres oplevelse af udviklingen over tid i holdninger til kørsel i spiritus påvirket tilstand. Andet afsnit omhandler undervisernes refleksioner over metoder og tilgange til undervisningen. Tredje afsnit omhandler undervisernes refleksioner over undervisningsplan og materialer i den nuværende form. Fjerde afsnit omhandler organisatoriske forhold, der ligger ud over metoder, undervisningsplan og materialer, og omhandler refleksioner over antal lektioner, undervisersammensætning, tidspunkt for kurset i strafforløbet samt ansættelsesforhold – herunder tid til forberedelse, planlægning og faglig fordybelse. Kapitlet afsluttes med en opsamling.

7.1 Beskrivelse af undervisere og deres syn på kursister samt udvikling

7.1.1 Underviserne

De undervisere, der deltog i de tre gruppeinterview, havde meget forskellige uddannelsesmæssige baggrunde og erhvervs erfaringer. Der var en klar overvægt af socialpædagoger og ligeledes en overvægt af undervisere med erfaring fra misbrugsbehandling. Men derudover var der folkeskolelærere, sundhedsfagligt uddannede og pædagoguddannede, en biblioteksuddannet og en datamatiker samt undervisere med erfaring fra arbejdsmarkeds- og revalideringsområdet. Mange havde derudover en lang række efteruddannelser i kommunikation, undervisning/formidling, forskellige former for misbrugsbehandling, samt psykoterapi, mindfulness, vejledning, coaching osv. Derudover havde alle de prøvesagkyndige fra en politimæssig uddannelse og mange års erfaring med undervisning i forbindelse med deres politimæssige arbejde og i ANT-sammenhæng.

Der var primært tale om undervisere, der havde været med i mange år, enkelte siden opstarten i 2002. De havde derfor mange erfaringer med, hvordan de bedst får undervisningsplanen og materialet til ANT-kurserne til at fungere. Flere havde også oplevet skift i, hvordan kurserne har været afviklet, som fx da kurserne gik fra kun at omhandle alkohol og trafik til også at inkludere narkotika, en forandring, som de gav udtryk for at have oplevet mindre problematisk, end de havde frygtet.

Derudover var der forskel på måden, de var ansat på. Enkelte var fastansatte, men langt den største del var honoraransatte konsulenter med et andet job sideløbende med ANT-undervisningen – oftest inden for misbrugsområdet, men der var også undervisningskonsulenter, folk med arbejde i socialpsykiatrien, samt unge vejledere, mentorer fra jobcentre o.l. Flere af de honoraransatte fremhævede den positive synergi mellem deres primære job, fx som misbrugsbehandler, og undervisningen på ANT-kurserne, og gav udtryk for, at de ikke ville have lyst til at arbejde på fuld tid med undervisning på kurset, selvom der også var enighed om, at de få fastansatte har en hel anden mulighed for at 'nørde' og fordybe sig i specifikke faglige emner og problemstillinger, der knytter sig til ANT-kurserne.

7.1.2 Oplevelse af kursister og holdsammensætning

Underviserne karakteriserer kursisterne på holdene som et bredt udsnit af den samlede befolkning samtidig med, at der især fremhæves kønsmæssige og lokale forskelle. Samstemmende fortæller underviserne, at der er en stor overvægt af midaldrende mænd, af alkoholdømte og af folk med en ubetinget frakendelse. Imidlertid peger underviserne på store geografiske forskelle, hvor nogle områder har en større andel af kvinder, etniske minoriteter og narkotikadømte, ligesom uddannelsesmæssige forskelle også slår igennem i forskellige lokalområder. På tværs af alle regioner tales der om store lokale forskelle internt i regionen. Væsentligt er, at disse forskelle giver anledning til helt forskellige undervisningssituationer.

En underviser fortæller under interviewet, at der i større byer er flere unge mennesker og flere studerende, som nogle gange kan virke mere fornærmede over, at de skal deltage på et ANT-kursus. Samtidig er der i nogle andre byer en holdning blandt kursisterne om, at *"der må man bare tage sin straf"*. En anden underviser udtrykker, at *"sådan samlet er det et bredt udsnit af den danske befolkning"*, som deltager i et ANT-kursus. Denne udtalelse bakker de resterende undervisere op om.

Samlet set kan man konkludere, at de regionale forskelle ikke så meget handler om forskelle mellem regioner, men om befolkningssammensætningen lokalt: Er der flere unge studerende, flere etniske minoriteter, flere lavtuddannede mænd, flere veluddannede eller unge studerende, så kommer der også flere af dem på ANT-kurserne.

Imidlertid er det enkelte hold sjældent homogent, men oftest sammensat af mennesker fra forskellige samfundslag og med forskellige baggrunde for at deltage. Vores spørgsmål om, om man med fordel kunne opdele holdene, således holdene bliver mere homogene, blev mødt af alle undervisere med et klart nej. Ifølge underviserne er det ikke udfordrende, at holdene på ANT-kurserne ofte er sammensatte. I stedet pegede underviserne på, at det netop er forskelligheden, som er interessant og som *"er med til at holde os skarpe"* som en underviser udtrykte det.

Underviserne pegede på, at kursisterne er forskellige på så mange parametre, at det ville være noget nær umuligt at opnå et homogent hold, ligesom det ville være vanskeligt at afgøre, hvilke kriterier man skulle følge i en sådan opdeling. Men især gav de udtryk for, at det netop er den komplekse sammensætning af kursister på holdene, som er det spændende ved deres arbejde.

7.1.3 Udvikling over tid

Alle undervisere beskriver, at der er sket et stort skift i holdningen til at køre bil i påvirket tilstand. Dette beskrives som en generel samfundsudvikling, som slår igennem blandt kursisterne på ANT-kurserne. En række undervisere udtaler:

Man kan mærke, at folks holdninger har ændret sig til det med at drikke og køre bil. Til noget mere positivt. Det er ikke i orden at drikke, når man kører bil. Det er et no-go. Dem, som sidder der, synes egentlig, at det er dumt og ærgerligt og ubehageligt at sidde der.

En anden underviser udtrykker sig således:

I de fem år jeg har været med, der skinner det igennem, den ændring i samfundskulturen og til spirituskørsel. Den når helt ud i hjørnerne. Man får ikke en belønning nede i Brugsen, fordi man køber en ny kasse. Det er ikke velset.

Flere af underviserne fremhæver, at det især er kvinderne, der er flove over at være på ANT-kurserne. En underviser fremhæver tre overordnede grupperinger, som andre nikker genkendende til, og som igen peger på den forskellighed mellem kursisterne, underviserne oplever:

"De kvinder, de modne kvinder, de græmmer sig over, at det hele er sket for dem. De er blevet kede af det, de er blevet bange, og det kalder på deres omsorgsge. Jeg synes ikke, at der er nogen som decideret siger, at det er okay. Men der sidder nogle mænd, som tager tagstenen i den rækkefølge, som den er faldet ned i hovedet på dem. Jeg har dummet mig, jeg er blevet stoppet, sådan er livets gang. Så sidder der er en stadig større gruppe, som kigger på sig selv og ser på, hvordan er jeg endt her? Hvad er mit liv? Hvad skete der? Og som har ændret deres liv. De har snakket om det på deres arbejdsplads og taget diskussionen der. Vi drikker tre bajere på arbejdspladsen, det kan godt være vi kun står til betinget frakendelse, men hvis vi bliver taget igen, så er det tre år, så er det fem år. Det dur ikke.

Den udvikling, underviserne ser i forhold til holdninger til kørsel i alkoholpåvirket tilstand, ser de imidlertid ikke i forhold til narkotikadømmene. De giver udtryk for, at det skyldes en helt anden rusmiddelkultur blandt de unge. Mange af dem, der er dømt for at køre med THC i blodet efter at have røget hash, mener ikke, at de har gjort noget forkert eller at de nødvendigvis var påvirkede, da de kørte. Nogle undervisere oplever, at de narkotikadømte er mere åbne om deres forseelser end de alkoholdømte. Men med dommene for narkotikakørsel er der også kommet flere med blandingsmisbrug, ligesom der bliver peget på en mindre, men også tungere gruppe af misbrugere, både med alkohol og narkotika samt mennesker med en rockerrelateret baggrund.

Underviserne peger desuden på, at der er færre gengangere, end der var tidligere, en udvikling de tilskriver den almene udvikling hen imod mindre accept af at køre i alkoholpåvirket tilstand. Gengangere skyldes nu oftere administrative arbejdsgange og forsinkelser i sagsbehandlingen end gentagne domme.

7.1.4 Oplevet udbytte

En underviser siger om ANT-kurserne, at *"man arbejder i modstand"* – et udsagn, der møder bred tilslutning fra de andre undervisere i gruppeinterviewet. Det fremstår som en grundbetingelse, der er knyttet til at være underviser på ANT-kurserne, men samtidig er det en grundbetingelse, som mange af underviserne er vant til fra deres primære job (især misbrugsbehandling). Folk kommer på ANT-kurserne som en del af en straf og har betalt for kurset af egen lomme. Udtryk som en "straf i straffen", "tvang" eller "ingen ville komme frivilligt" beskriver den holdning, underviserne oplever, at langt de fleste kursister kommer til kurset med. En underviser fortæller, at han gør meget ud af at forklare kursisterne, hvorfor de er på ANT-kurset, og at han godt er klar over, at de sikkert hellere ville have brugt både tid og penge på noget andet.

Det er på baggrund af denne ret markante modstand fra kursisterne, at underviserne oplever, at mange ender med at få et større udbytte, end de forventede. En underviser udtaler:

Jeg oplever jo utroligt mange, som kommer op og siger: 'Tak for kurset, jeg har lært utrolig meget'. Det, de fleste siger, er, at dels var stemningen god, og dels fik de faktisk noget ud af det. Det siger de også i evalueringsskemaerne. Der siger de: 'Ja, vi ved noget om promillen'. Men det er altså også nemmest at sige noget om det faktuelle, man har hørt. Men andre siger, at det var dejligt at høre andre snakke – og især dem, der har været flove, så kommer de oven på igen".

En anden underviser fortæller, at kursisterne er glade for, at underviserne "ikke var fordømmende" på kurset.

De prøvesagkyndige oplever generelt, at kursisterne er rigtig glade for deres undervisning. Det handler især om, at de underviser i det, kursisterne er optaget af, den forestående køreprøve, ligesom de peger på, at kursister, der på forskellig vis har haft negative oplevelser med politiet, oplever mødet med dem på ANT-kurserne som overraskende positivt.

7.2 Undervisning, metoder og tilgange

I undervisningsplanen står der, at der på ANT-kurserne anvendes psykoedukation som metode. Men dette vækker ikke genklang i interviewsituationerne, hvor det netop på baggrund af den store forskellighed mellem både de enkelte hold og kursisterne fremhæves, at man ikke bare kan bruge én specifik metode.

Under interviewet fortæller interviewerens underviserne, at der i undervisningsplanen står, at en anvendt metode hedder psykoedukation. Til spørgsmålet om, hvorvidt det er denne metode, som underviserne anvender, svarer underviserne således (nedenstående viser et uddrag af samtalen, som forløber under interviewet mellem interviewerens og flere undervisere):

Underviser 1: Det er jo så bredt defineret, psykoedukation. Bare du har lært noget, så har du jo brugt psykoedukation.

I: Så det er ikke en specifik metode?

Underviser 2: Altså, det kan man jo godt sige, at det er, altså det er jo noget med adfærdændringer, og så er der jo noget med, hvordan psyken virker.

Underviser 3: Men altså, det er jo svært at sætte en specifik metode på, fordi det kan også ændre sig fra hold til hold. Nogle skal bare have at vide, det skal du ikke gøre, så har de fanget den, og andre der skal man arbejde på en anden måde, ikke? Så det er svært at sætte en specifik metode på, tænker jeg.

Efterfølgende uddyber underviserne, at de bruger erfaringer fra deres forskellige grund- og videreuddannelser og fra deres arbejde, specifikt nævnes kognitive metoder og 'motivational interviewing' fra misbrugsbehandling, og specifikke pædagogiske tilgange som klasserumsledelse og relationspædagogik. En underviser opsummerer:

Som jeg lytter her rundt omkring, så er det jo socialarbejdere, lærere, pædagoger (...). Jeg tænker, at der ligger meget i de uddannelser, for hvad er en relation, og hvordan laver man en og er sammen med andre mennesker? Altså hvordan er det egentlig, at man formidler noget stof? Jeg tror da rigtig meget, at det er formidlingsbudskabet, og at man også synes, at det er det, som er sjovt. Jeg tror aldrig, jeg tænker over, at jeg bruger noget kognitivt nu. Jeg tænker slet ikke over det. Det er helt naturligt.

Samtidig giver samtlige undervisere og prøvesagkyndige klare bud på, hvad der i deres erfaring er vigtigt for, at undervisningssituationen lykkes. Disse udsagn har vi sammenfattet under overskrifterne deltagesorienteret undervisning, differentieret undervisning og gruppedynamik.

7.2.1 Deltagelsesorienteret undervisning

Nedenstående udveksling mellem intervieweren og nogle prøvesagkyndige indfanger det centrale i den deltagelsesorienterede undervisning. Det handler om at kursisterne skal inddrages, for hvis man holder sig for stramt til undervisningsplanen i et forsøg på at få det hele med, så får man ikke kursisterne med. Underviserne forklarer således:

Man kan skille det lidt ad og sige, at målet med undervisningen er, at de får kendskab til de regler og bestemmelser, som nu er defineret, og hvis vi nu bare står og læser op af slides, så har vi lige præcist ramt målet. Men hvis man skal måle på kursisters tilfredshed, så jo mere vi fjerner os fra oplægget og får en pingpong og dialog, så tænker de, det var da en rigtig levende politimand. Han stod ikke bare der med trærem og læste op.

Til spørgsmålet om, hvorvidt underviseren mener, at den information, som de har videregivet på kurset, bliver lige så god, svarer underviseren således:

Det er jo så det springende spørgsmål eller springende punkt, om vi er bedre til at læse op? Så har vi i hvert fald afleveret, så må vi jo se, om de er vågne og til rådighed. Eller om man måske skal være lidt mere levende, og så er det deres spørgelyst, som også lidt bestemmer det. Vi ved jo også godt sådan nogenlunde, hvad det er vi skal igennem.

En anden underviser tilføjer:

For at køre videre i det der, så tænker jeg, at en del af os anvender den undervisning, hvor vi simpelthen bare spørger ind hele tiden, fordi det er måden, vi aktiverer dem og får fat i dem på. Og fx teorioplægget eller den praktiske prøve med kontrolspørgsmål, jamen vi har en slide, hvor der står, hvad vi skal kontrollere. Så kan vi starte med den første: 'Er der en af jer som vil byde ind med, hvordan kontrollerer vi bilen for ratslør?' Og så har du straks iveren, og folk er helt vilde med lappen i vejret, og så får du noget ud af det. Fremfor at du står og lirer det hele op – de får en meget bedre oplevelse ud af det.

Det handler om at levendegøre undervisningen, og som én af underviserne forklarer, handler det i høj grad om at vende retningen i undervisningen om, så det er underviseren, der spørger, og kursisterne der svarer. Andre måder, der under fokusgruppeinterviewene nævnes som deltagelsesorienteret undervisning, er at fortælle historier, bruge jokes, anvende billeder, film og praktiske øvelser og eksperimenter.

7.2.2 Differentieret undervisning

På baggrund af de store forskelle mellem kursisterne og mellem holdene gør underviserne meget ud af, at undervisningen skal differentieres og målrettes alt efter, hvad der fungerer i den konkrete situation. Nedenstående uddrag af interviewet mellem interviewer og undervisere viser, hvordan underviserne forsøger at levere differentieret undervisning, selvom de er underlagt en stramt styret undervisningsplan med obligatoriske slides.

Underviser 1: Vi differentierer fra hold til hold. Hvad sker der i den første pause? Hvem er det, som bliver den uformelle leder af rygergruppen? Det sætter næsten dagsordenen for resten.

I: Jeg forstår ikke, hvordan kan man gøre det differentieret med den undervisningsplan? Det er rigtig mange ting, I skal nå igennem? Kan man det?

Underviser 2: *Jeg synes, det er vigtigt, at man ser det som en proces. Det er rigtig vigtigt for mig at kunne få fat i den enkelte og få en personlig relation.*

I: *Hvordan når du det, når du skal nå alt det andet også?*

Underviser 2: *Det er ved en runde imellem dem alle sammen.*

I: *Og så når du stadig alt det andet?*

Underviser 2: *Så når jeg ikke alt det andet. Der vægter jeg, at det er meget bedre at have 10 punkter til sidste gang. Der siger jeg så til mine kursister, vi når ikke alt det andet i dag. Jeg bruger tre kvarter til en time på den runde. Så har jeg et helt andet hold.*

Her nævnes igen flere konkrete måder, som underviserne aflæser holdet på med henblik på at kunne levere den undervisning der passer. Underviserne fortæller, at de observerer, hvem der tager teten, om kursisterne vil snakke eller er stille, hvem der bliver lederen i rygegruppen i pausen, ligesom langt de fleste allerede i første lektion vælger at bruge op til en time på en præsentationsrunde. Igen og igen blev det understreget, at første møde med kursisterne, den første lektion, er der, hvor grundlaget for, hvordan resten af kurset skal forløbe, lægges – der, hvor kontrakten mellem underviseren og kursisterne indgås.

7.2.3 Gruppedynamik

Derudover er gruppedynamikken på holdet et af de virkemidler, underviserne bruger i arbejdet med at skabe deltagelsesorienteret undervisning. De svære hold er for disse undervisere ikke dem, hvor der er konflikter, modstand eller diskussion, men derimod dem, hvor kursisterne ikke siger noget. Som vi så tidligere, ser underviserne det 'at arbejde i modstand' som en grundpræmis for undervisningssituationen. En underviser forklarer:

Jeg tager mere udgangspunkt i holdet og ser på, hvad er du for et menneske, og hvad ligger det op til? Man arbejder med modstanden. Det er jo det, som er det sjove i arbejdet, al den modstand, som man møder fra kursisterne.

En anden underviser udtrykker, at de svære hold er dem, som ikke siger noget, ikke svarer tilbage og blot sidder og kigger ned i bordet. "Bare det, at de brokker sig over at være der, og så kommer de andre på banen. For de får ikke noget ud af at være der, hvis jeg bare snakker i tre timer".

Udfordringen med at bruge gruppedynamikken aktivt er, at man ikke kan styre undervisningen eller følge undervisningsplanen. Der kan komme emner op, som i planen først hører hjemme på en senere lektion, men som brænder på her og nu for kursisterne.

En underviser forklarer således:

Jeg synes, at det der svære med at lige pludselig, så når lektion 3 den går i gang på lektion 1, så synes jeg ikke, at man skal sige, jamen det er kanon, for det er slide 42. Så går de jo i gang – jamen, det er, fordi du sagde, og så gjorde jeg, det kender jeg rigtig godt. Så begynder de simpelthen at arbejde med hinanden, og den diskussion, som foregår hen over bordet, den er guld værd. Det er det, de lærer noget af.

Imidlertid kræver det noget at håndtere gruppedynamikken, og dem med begrænset undervisningserfaring finder det udfordrende. Den erfaring, man har fra fx en-til-en misbrugsbehandling, kan ikke overføres direkte på en undervisningssituation.

Det er jo netop det, som er det kæmpe store problem, og som gør det rigtig svært. Fordi især hvis man ikke har særlig meget undervisningserfaring, men man har meget misbrugererfaring, så kan det være rigtig svært at skabe den der gruppedynamik, hvis ikke man er trænet eller øvet i at gøre det.

Også for de mere erfarne er det en krævende disciplin at arbejde med gruppedynamikken. Det er ikke gjort med at aflæse holdet på første lektion – det er et løbende arbejde og opmærksomhed. Ligesom det kan være hårdt for selvfølelsen, når ens forsøg på at skabe deltagelse og gruppedynamik ikke lykkes.

Jeg synes, der er meget forskel på holdene, altså på nogen af dem, kan du få noget pingpong op at køre, og du bliver helt høj efter og tænker: 'Yes, jeg gav sgu' noget af mig selv, vi grinte osv.' Og så kommer du med den entusiasme næste gang, og så bliver du bare mødt af en mur. Og så falder du sammen som underviser. Altså så får de det, som står på de slides. Hvad det lige er som gør det, altså det kan jo også være en selv. Hvor der måske er dårlig kemi eller karma. Eller hvad ved jeg?

Der fortælles også om særligt udfordrende situationer, som af og til løses via gruppedynamikken, men hvor underviserne også nogle gange må tage mere hårdhændede metoder i brug. Under interviewet med de prøvesagkyndige tales om, hvorvidt de har været nødsaget til at bede nogle kursister om at forlade ANT-kurset. Eksempelvis har en prøvesagkyndig smidt en kursist ud, fordi vedkommende gentagne gange sad med min mobiltelefon og havde en aggressiv adfærd. Andre undervisere fortæller, at de ikke decideret har smidt nogle kursister ud af kurset, men at de har påtalt brug af mobiltelefon eller lugt af alkohol over for flere kursister. Under interviewene med underviserne bliver det klart, at nogle undervisere gør kort proces over for kursisterne, mens andre undervisere afventer og giver kursisterne en chance for at rette op på tingene. Det kan være, at de kommer for sent eller bruger mobiltelefon.

Sidst er det vigtigt at pointere, at der er stor forskel på, hvordan underviserne vurderer det generelle arbejde med gruppedynamikken på holdene og den mere specifikke brug af gruppearbejde. Hvor det første er helt centralt og et vigtigt element i hver eneste undervisningssituation, er det mere forskelligt, om underviserne bruger gruppearbejde. To af de interviewede undervisere bruger ikke gruppearbejde, da deres erfaring er, at det ikke fungerer. En underviser udtrykker det bl.a. således: "Jeg har opgivet – de kan simpelthen ikke snakke sammen". Andre undervisere er mere åbne over for gruppearbejde, men kan være i tvivl om, hvordan gruppearbejdet kan gøres bedre. Andre undervisere mener, at dynamikken i klasseundervisningen er klar bedre end gruppearbejde, hvorfor sidstnævnte tilsidesættes til fordel for ren klasseundervisning.

En underviser opsummerer på snakken om metoder i undervisningen, at det handler om at bringe alt det i spil, de har med sig i bagagen fra andre både tidligere og nuværende uddannelser og jobs:

Jeg tænker jo, at vi er blevet ansat, fordi vi kan noget i forvejen. I rekrutteringsdelen ligger der jo også noget med, at man ansætter nogen, som kan noget i forvejen. For langt de fleste af os er vel konsulent- eller honoraransatte. Så kan man vide en masse om undervisning, fordi man er skolelærer og vide en masse om afhængighed og kan bruge det og adfærdssændringer og sådan noget. Der må ligge noget i forudsætningerne, når man får det her job, for de fleste måske sådan et bierhverv. Jeg kan godt se, at hvis det er en fastansat, så må der være noget kompetenceudvikling. Men der tænker jeg også, at der må være nogle chefer, som må være dygtige til at rekruttere, vi er jo pissedygtige alle sammen.

Der er dog også andre udsagn om, at det ikke ville skade at blive opkvalificeret. Specifikt nævnes et motivationskursus, hvor man kan få redskaber til at arbejde med de svære hold, som ikke siger noget, ligesom en afholdt temadag om formidling og kropssprog fremhæves som noget, der virkelig har været brugbart. Sidst udtrykker mange en stor begejstring for den vidensdeling, de oplever ved at deltage i de tre gruppeinterview, og de efterlyser flere muligheder for kollegial udvikling og sparring.

7.3 Undervisningsplan og -materialer

Dette afsnit omhandler undervisernes refleksioner over den obligatoriske undervisningsplan, indhold og form på hver af de fire lektioner, samt de tilgængelige undervisningsmaterialer (især i form af PP slides, der skal gennemgås på hver lektion). Generelt gav underviserne udtryk for, at hverken undervisningsplanen eller materialerne i den nuværende form understøtter det, de ser som formålet med kurset, nemlig en deltagelsesorienteret undervisning, der ansporer til adfærdsændringer. Omvendt havde mange fået undervisningen til at fungere ved at nedtone, fremhæve og flytte rundt på specifikke temaer og slides, ligesom de fremhævede, at deres tilgang (som er behandlet i afsnit 6.2 om undervisning, metoder og tilgange) har stor betydning for, hvordan undervisningsplan og materialer fungerer i praksis.

7.3.1 Standardmodel med indbygget fleksibilitet

Underviserne gav udtryk for, at der er behov for både en standardmodel og muligheden for fleksibelt at udvælge, hvad og hvordan man vil undervise. Standardmodellen er vigtig for nye undervisere, der endnu ikke har opbygget deres egne erfaringer med, hvad der fungerer. For de mere erfarne undervisere er det vigtigt at have en standardmodel at falde tilbage på på de hold, hvor ingen siger noget. Her er det særligt vigtigt, at der er materiale nok, for når gruppedynamikken og den deltagelsesorienterede undervisning ikke lykkes, er der brug for at have rigeligt materiale at falde tilbage på.

Muligheden for fleksibilitet er derimod utroligt vigtig på alle de andre hold, som er langt de fleste. Det skyldes de store forskelle mellem kursisterne og holdene, som er beskrevet i de to tidligere afsnit. Det, der fungerer på ét hold, falder til jorden på et andet. I undervisernes konkrete praksis er det meget få, der slavisk følger den obligatoriske undervisningsplan. Underviserne efterspørger overordnet en anbefalet undervisningsplan med tilhørende materialer – og en suppleringskasse med temaer og materialer som man kan trække på afhængigt af behov. En underviser udtrykker det således:

Jeg har brug for at kunne lave noget materiale, som passer lige til holdet. Der kunne jeg godt tænke mig, at jeg havde noget, hvor nogle slides, som du vil springe over, og nogle andre, dem har jeg brug for. Så der altså var 10 som var obligatoriske, og så havde jeg 25 som jeg kunne sammensætte en pakke af til det her tema på lektion 1. Og på 2 og 3 og på 4. Så der blev noget, som vi alle sammen skulle igennem. Men så er der det her, der kan vi pr. hold kursusbestemme. Nogle gange har jeg fået en forståelse af: okay, det her er et meget stille hold, så laver vi 50 slides, som jeg har mulighed for at hive ind. Altså, at man fik den her mulighed, den metode passer godt her. På nogle hold giver det ingen mening at lave gruppearbejde, for så siger de ikke noget. Så er det bedre med klasseundervisning, for så snakker folk løs.

En anden underviser fortæller, at man skal være opmærksom på, at de hold, man har, de er vidt forskellige. Underviserne forklarer:

Man kan simpelthen være nødt til at holde sig til det faktuelle, for lige så snart man går ind og rører ved noget, så går de ind og siger stop, det vil de ikke være med til. Så er der andre hold, som taler åbent om, hvor mange problemer de har haft med det. Så man kan sige, hvis man har et tungt hold, så er man nødt til at holde sig på det plan der. Der skal man som underviser kunne se at med det her hold, der må jeg bare give dem standardversionen.

7.3.2 Kritisk gennemgang af alle undervisningsmaterialer

Der var mange kommentarer om behovet for en kritisk gennemgang af undervisningsmaterialerne blandt underviserne. De udtrykker i interviewet, at der dels er mange faktuelle informationer, som ikke er opdaterede, der er for mange gentagelser, og undervisningsmaterialet er for tørt. Dels er der alt for mange informationer på de enkelte slides, og der efterspørges materiale, der kan understøtte arbejdet med adfærdsændringer og gruppearbejde, ikke som nu kun vidensformidling. Der var også enighed om, at der på en gang er for meget og for lidt undervisningsmateriale. Flere kunne berette, hvordan de i starten stolt havde lykkedes med at komme igennem de mange slides på første lektion, for at finde ud af at de så manglede materiale til de senere lektioner.

En underviser udtrykker det således:

Det er tyndt (slidsene, red.), man kan ikke bruge alt tiden på det. Det kan ikke holde tre timer, hvis ikke man selv tilføjer ting. Det virker stadigvæk som en løftet pegefinger for mange kursister. Og så er der så mange gentagelser. De opfatter det, som om vi synes, de er dumme. Fordi vi gentager det samme syv gange.

Andre undervisere udtrykker således om undervisningsmaterialerne:

Jeg synes, det er meget tyndt, især når man er ny. Så synes jeg også, at noget af det statistikværk, det er simpelthen for gammelt. De spørger: 'Hvordan ser det ud nu?' samt 'Det faktuelle er fint nok', det man præsenterer som fakta. Det, som mangler, er nogle ordentlige videofilm, nogle spil, vendespil eller gruppespil. Bare nogle ting, som gør, at man reflekterer. Altså, man er nødt til at have det faktuelle, men så skal man også have det andet.

Enkelte dele af materialet blev beskrevet som pinligt, eller som noget, der "taler ned" til kursisterne. Det drejer sig for nogle undervisere om lektion 2, hvori der nævnes, hvilke sygdomme man kan udvikle. Underviserne mener, at denne type information kun er relevant, såfremt kursisterne har en afhængighed og/eller mangeårigt forbrug. Derudover nævnes materiale vedrørende 'de gyldne regler', som flere undervisere vælger ikke at nævne på kurset, da de "har svært ved at tage det seriøst", som en underviser udtrykker det. En anden underviser fortæller således om de gyldne regler, der bliver beskrevet i undervisningsmaterialet:

Det er jo helt tåbeligt, for det skal jo hellere være en huskeregel, som man kan huske om et år også i stedet for et eller andet, hvor man tænker: 'Hvad skal jeg dog bruge det til?' Vi vil snakke adfærdsændringer, og så bruger vi otte timer på et docerende sprog, om hvad man har gjort galt, men ikke hvordan. Hvordan ændrer man det?

Det handler især om materiale, der er målrettet misbrugere, og som dermed opleves irrelevant for mange på holdene, men også om, at formen og sproget ikke understøtter den deltagelsesorienterede undervisningsform. De prøvesagkyndige giver under interviewet også udtryk for, at der er dele af det, de skal igennem i lektion 4, der opleves som irrelevant. De forklarer det således:

Men der er altså også mange ting på lektion 4, som vi skal fortælle dem, som er fuldstændig omsonst. For eksempel ved første slide står der, for at kunne generhverve kørekortet skal de på dette ANT-kursus. Det behøver vi altså ikke fortælle dem!" samt ... Ja, og at vi skal stå at fortælle dem om alkoholordningen på lektion 4, det er jo fuldstændig irrelevant, fordi er der nogle af dem, som er omfattet af det, jamen, så ved de det.

7.3.3 De fire lektioner

Overordnet er der enighed mellem underviserne om, at lektion 1 og 4 fungerer godt. Lektion 2 og 3 er mere omdiskuterede, og underviserne har ofte lavet deres egen version af disse to lektioner, netop for at få dem til at fungere i praksis. Lektion 1 fremhæves som utroligt vigtig, fordi det er gennem relationsarbejdet ved det første møde, at underviserne har mulighed for at knække, afmontere eller åbne den modstand, som langt de fleste kursister kommer til kurset med. En underviser fortæller således om lektion 1:

Jeg synes, del 1 fungerer godt, fordi der er så meget faktuel information. I det store hele synes jeg, at lektion 1 fungerer okay. Det er noget statistisk, som er forældet, men ellers fint. 2'eren og 3'eren kan kastes op i luften.

Om lektion 4 siger de prøvesagkyndige dels, at den fungerer, fordi den handler om den forestående køreprøve, dels at det er lettere at komme ind efter de andre lektioner med de andre undervisere.

En prøvesagkyndig forklarer, at underviserne på lektion 1-3 har gjort forarbejdet:

Vi har det nemt i forhold til de andre undervisere, fordi det, vi kommer og skal fortælle dem, det er noget, de kan bruge til noget. Det er undervisning, det er praktisk prøve og så generhvervelse, det er det, de har brug for at høre, det er der, de skal videre nu jo. Vi har det meget lettere end de andre, fordi i starten, der gjorde vi det, at vi var med til første lektion også, og det var jo skrækkeligt. Der kunne man jo godt mærke, at i første lektion der var de hamrende negative. Men når man så kom til sidste lektion, var de positive og glade og tilfredse faktisk.

De prøvesagkyndige understreger således, at en del af æren for, at de har det så meget nemmere på lektion 4, er det store arbejde, der er gjort af underviserne på lektion 1 til 3 for at få kursisterne til at åbne op og være en del af gruppen. På samme måde er der kun ros fra underviserne på de første tre lektioner til det arbejde, de prøvesagkyndige gør i lektion 4. En underviser forklarer:

Ja, det er supergodt. Altså, det synes jeg. I hvert fald de sagkyndige, som jeg kender, de gør alt, hvad de kan for at dæmpe sommerfuglene i maven over, at de skal til teoriprøve, og de giver dem også nogle faktuelle informationer. Nogle af dem er også gode til at fortælle nogle historier fra det virkelige liv om, at så skete der det og det. Generelt får de gode evalueringer, og vi spiller lidt pingpong med dem".

7.3.4 Trafiksikkerhed og rusmiddelkultur – ikke misbrugsbehandling

Der var særligt hård kritik af de dele af undervisningsplanen, der opleves som misbrugsbehandling. Som flere undervisere sagde, så var det ikke deres opgave på ANT-kurserne at arbejde med misbrug, men derimod mere specifikt at fokusere på trafiksikkerhed og forholdet mellem rusmidler og trafik. Både på lektion 2 og 3 identificerede underviserne temaer og materiale, som trak i misbrugsretningen, og som oplevedes som stigmatiserende i undervisningssituationen. Det handler dels om

materiale i lektion 2, der udspecificerer, hvad alkohol gør ved kroppen, og materiale i lektion 3, der omhandler, hvad et misbrug gør ved ens familie. En underviser fortæller således:

Hvis du kigger på materialet, så understøtter det ikke arbejdet med adfærdsændringer. Eller så kommer det til at gøre det på en måde, hvor folk er misbrugere eller har et problem. Det er ikke det, det handler om. Vi har talt om, at der er sket et skred, at hvor førhen var det lidt mere okay at køre og drikke. Nu er det kulturelt ikke-acceptabelt at køre spirituskørsel, men der er for fanden mange, som stadig gør det. Det er interessant at snakke om. Mere interessant end at snakke om, hvis du drikker, går det så ud over din familie og arbejde? Ja det gør det. Men er der nogen diskussion i det? Nej, hvordan kan man blive en god ambassadør? Hvordan kan vi give dem en ambassadørkasket på? Jamen, det er noget vi selv finder på. Så vægtningen nu er skæv.

Denne undervisers fremhævelse af at blive en god ambassadør blev nævnt at flere. Heri ligger, at man gennem holdningsarbejdet kan opnå, at kursisterne giver disse holdninger videre til andre i deres omgangskreds, familie eller på deres arbejdsplads – noget, som ifølge underviserne ligger mere i forlængelse af formålet med ANT-kurserne end misbrugsbehandling. Enkelte fremhævede desuden, at diskussioner om holdningsændringer i den danske rusmiddelkultur var særligt virksomme til at komme i gang med at anspore til adfærdsændringer. Især i de lokalområder, hvor folk var mindre villige til at dele personlige erfaringer med hinanden, og hvor gruppearbejde af samme grund ofte ikke lykkes. Men den slags materiale skal man som underviser selv opfinde. En underviser udtrykker følgende:

Der er 42 slides på første lektion, og hvis man nu tog for pålydende, at man skulle nå lektion 1 på lektion 1 – det er jo horribelt, at man skal 42 slides igennem med noget af det sprog, der står. For hvis jeg bare tog slide efter slide, så var folk døde efter 1,5 time. Det er jo vores modifikationer af materialet, der fungerer. Så det er det, vi gerne vil have. Det er meget sjovere at snakke om kulturer, for så snakker vi vikinger, så drak vi os til døde. Så drak vi også om dagen, og nu drikker vi hele tiden. Så det er det, jeg mener, det står der jo ingen steder. Vi trækker på vores erfaringer og eksempler. Vi står lidt og laver et standup-show, fordi hvis jeg bare sagde det på slidesene, så var jeg selv faldet om.

7.3.5 Praktisk læring og øvelser

Underviserne bruger praktisk læring og træning i meget begrænset omfang, men hvor det bruges – fx i form af promillebriller i lektion 2 – fremhæves det som meget positivt. I det hele taget fremhæves den del af lektion 2, der omhandler de biologisk/neurologiske forklaringer på, hvorfor rusmidler påvirker hjerne og krop, så man ikke kan færdes i trafikken, som meget relevante.

Det fysiologiske er meget vigtigt. 2'eren er min yndlingslektion. Vi skal bruge alle sanserne i undervisningen. Så laver vi f.eks. sanseseje, hvor kursisterne oplever, hvordan alkohol påvirker deres sanser, og skal gætte, hvor påvirkede de tror, de er. Det fungerer virkelig godt.

7.4 Organisering

Dette sidste afsnit omhandler underviserens overvejelser over forskellige organisatoriske forhold, der ligger ud over undervisningsplanens og materialernes form og indhold.

Først og fremmest blev det foreslået fra flere, at tidspunktet for kurset i strafforløbet med fordel kunne flyttes til seks måneder før køreprøven. Det handler især om hensynet til administrative forhold, der gør, at enkelte kursister ikke kan nå at få deres ansøgning om køreprøve behandlet inden for de tre måneder, der nu er til rådighed. Vi spurgte også, om kurset med fordel kunne ligge tættere på forseelsestidspunktet med henblik på at understøtte ønsket om adfærdsændringer, der så kunne sættes i gang meget tidligere.

Der var imidlertid kun få fortalere for at flytte kurset tættere på forseelsestidspunktet, fordi det så ville ligge for langt fra køreprøven og ville kræve, at disse to dele af kurset blev adskilt. Der var en general enighed om, at det bedste tidspunkt ville være seks måneder før generhvervelse af kørekortet, af ovenstående administrative grunde.

Der var især fra de prøvesagkyndige, men også fra enkelte undervisere et forslag om, at de prøvesagkyndige inddrages i første lektion. Der fremkom under interviewet med de prøvesagkyndige et helt konkret forslag om, at kurset blev skåret ned fra 4 til 3 lektioner, hvoraf den prøvesagkyndige så skulle deltage i lektion 1 og 3, og lektion 2 kunne anvendes til at gå mere i dybden med adfærdsændringer. De mente, at det både kunne løse problemet med, at kursisterne synes, at kurset er for langt, at de kommer til kurset og er mest optagede af spørgsmål om den forestående køreprøve, og at det ville skabe en mere dynamisk undervisning pga. den pingpong, der kan opstå mellem dem og underviserne.

Flere gav udtryk for, at kursisterne kommer efter en lang arbejdsdag, og at de ofte er ofte både udmattede og sultne. Flere havde positive erfaringer med, at der blev serveret en sandwich på hver lektion. En underviser udtrykker, at en sandwich ikke kun hjælper på, at folk kan holde koncentrationen i de tre timer, men at det ændrer kursisters holdning til kurset i en mere positiv retning.

Fra de undervisere, der er honoraransatte konsulenter og ikke ønsker at arbejde fuld tid, var der en løbende tilbagemelding om manglende tid til at lave den udvælgelse og prioritering af undervisningsplan og materialer, som de samtidig pegede på som helt essentiel for at varetage opgaven med at skabe deltagelsesorienteret og differentieret undervisning. Som allerede beskrevet var der størst konsensus om en model, hvor et standardforløb med tilknyttede undervisningsmaterialer kunne anvendes fleksibelt med inddragelse af supplerende temaer og materialer, men disse overvejelser blev konstant mødt af spørgsmål om, hvornår man skulle få tid til at foretage en sådan planlægning, udvælgelse og kvalificering af undervisningen. Som allerede nævnt var der stor enighed om, at den form for vidensdeling, de oplevede i forbindelse med interviewene, hvor de fik mulighed for at høre, hvordan andre håndterer forskellige konkrete udfordringer i forbindelse med undervisningen, både er brugbar og inspirerende. Flere har haft positive erfaringer med kollegial sparring, især de fastansatte undervisere. Men ligesom med planlægning og udvælgelse er problemet ifølge underviserne, at der i den nuværende organisering ikke er tid til det.

Det blev nævnt af alle undervisere, at kursisterne oplevede kurset som for langt – både den enkelte lektion og også antallet af lektioner. Der blev dog samtidig svaret klart nej til at opdele undervisningen i seks lektioner a to timer, eller at skære i antallet af lektioner. Hvis man skal kunne rekruttere veluddannede og kvalificerede undervisere, er det vigtigt, at der er tale om en både reel og samtidig overkommelig arbejdsopgave.

Sidst blev det påpeget, at det er utilfredsstillende, at der ikke er samme forhold for alle undervisere på tværs af regionerne. Det drejer sig om antal timer, takster for kørsel i egen bil, om der serveres sandwich på kurserne og lignende. Den standardisering, som underviserne efterlyser, handler således om det organisatoriske – at der er de samme rammer for ANT-kurserne, ligegyldigt hvor man befinder sig i landet. I forhold til form og indhold i undervisningen vurderer de derimod, at man bliver

nødt til at differentiere, målrette og udvælge for at opnå et godt resultat. Som en underviser siger: *"for at undervise ens, skal vi undervise forskelligt"*.

7.5 Opsamling

Underviserne, der deltog i interviewene, kommer med meget forskellige uddannelsesmæssige baggrunde, dog med en overvægt af folk med socialfaglig baggrund/socialpædagoger samt personer med erfaring fra misbrugsområdet. Mange havde adskillige efteruddannelser samt for flertallets vedkommende en del års erfaring med ANT-kurserne. Størstedelen var honoraransatte konsulenter, enkelte fastansatte – en fordeling de fleste var tilfredse med og ønskede at fastholde.

I forhold til undervisernes oplevelse af kursisterne er tilbagemeldingen, at det overvejende er mænd, og overvejende frakendelse pga. kørsel i spirituspåvirket tilstand, men dog med meget store lokale forskelle mellem land og by og mellem specifikke lokalområder. Samlet set kan man konkludere, at hvis andelen af eksempelvis unge, flere etniske minoriteter, flere lavt uddannede osv., er høj i et lokalområde, så vil den også være det på ANT-kurserne. Desuden oplever underviserne, at det enkelte hold sjældent er homogent, men oftest sammensat af mennesker fra forskellige samfundslag og med meget forskellige baggrunde for at deltage. De understreger, at det netop er den komplekse sammensætning af kursister på hvert hold, som er det spændende ved deres arbejde. Der var således ikke tilslutning til at opdele i mere homogene hold. Sidst blev det fremhævet, at holdningen til kørsel i påvirket tilstand havde ændret sig meget gennem årene, så det i dag er ildeset blandt kursisterne at køre i påvirket tilstand. Underviserne oplever, at langt de fleste kursister skammer sig, dog især kvinderne, og de gør derfor meget ud af at få alle til at føle sig godt tilpas på holdet. De deltagende undervisere så det som et grundvilkår for arbejdet med ANT-kurserne, at "man arbejder i modstand", og på den baggrund oplever de, at kursisterne ofte får et større udbytte end forventet.

De fleste undervisere kan ikke genkende eller bekræfte, at de arbejder med psykoedukation som metode, men snarere, at de bruger en lang række af forskellige metoder, som kommer fra deres uddannelsesmæssige og erhvervmæssige erfaring. På baggrund af interviewene identificerer VIVE tre væsentlige tilgange til undervisningen på ANT-kurserne: deltagelsesorienteret undervisning, differentieret undervisning (især mellem hold, ikke nødvendigvis enkeltpersoner) samt gruppedynamik. Sidst fremhæves kollegial udveksling og sparring som den bedste måde at styrke undervisernes faglighed på, kombineret med enkelte relevante temadage. Imidlertid er det vigtigt at sikre, at viden fra temadage omsættes til praksis.

I forhold til undervisningsplan og materialer fremgik det, at langt de fleste undervisere gennem årene har tilpasset forløb og materialer, så de fungerer i praksis – hvilket både betyder, at de gennemfører de enkelte lektioner forskelligt, og at deres erfaringsbaserede tilpasninger af den obligatoriske undervisningsplan fyldte meget i interviewene.

Det væsentligste dilemma ligger ifølge underviserne mellem den fastlagte undervisningsplan med tilhørende obligatoriske slides og behovet for at engagere kursisterne – et dilemma, der forstærkes af de store forskelle mellem kursister og hold. Der var størst tilslutning til en ide om et fast koncept med tilhørende slides, der skal kombineres med en 'vælg-selv-værktøjskasse' med supplerende materialer. Standardmodellen skal især kunne anvendes af nye undervisere, men også af de mere erfarne, når de støder på de svære hold, der ikke siger noget. Her er det utroligt vigtigt, at der er slides nok til hver enkelt lektion. Derudover skal alle undervisningsmaterialer gås kritisk igennem i forhold til gentagelser, at informationerne er tidssvarende, og at der er mindre tekst på de enkelte slides. Generelt er oplevelsen, at materialet er for "tørt", samt at det ikke befordrer deltagelsesori-

enteret undervisning eller arbejdet med holdnings- og adfærdsændringer. Ligeledes oplever underviserne, at materiale målrettet misbrug taler ned til og "stigmatiserer" kursisterne. Dette gælder især i lektion 2 og 3, hvorimod lektion 1 og 4 opleves som velfungerende – lektion 1, fordi det er her, de første gang møder kursisterne modstand og kan begynde at arbejde med den, lektion 4 fordi den omhandler den umiddelbart forstående køreprøve,

Generelt gav underviserne udtryk for at, at ANT-kurset skal ligge tæt på generhvervelsen af kørekortet, men flere undervisere mente, at kurset med fordel kunne flyttes til seks måneder før generhvervelsen af hensyn til administrative udfordringer med ansøgninger om køreprøve og ikke de tre måneder, før som der er tale om nu. På trods af at underviserne var klar over, at kursisterne oplevede tre timer som lang tid, især efter en ofte lang arbejdsdag, mente underviserne ikke, at undervisningen bør fordeles på kortere/færre lektioner, men over flere gange, idet det var deres vurdering, at kursisterne ikke ville ønske at forlænge kurset til en længere periode. Derudover gjorde underviserne sig overvejelser om, hvorvidt man kunne rekruttere gode kompetencer blandt undervisere, såfremt antallet af lektioner og timeantal blev skåret ned. Flere havde oplevet, at serveringen af en sandwich gjorde rigtig meget for kursisters oplevelse og engagement og mente, at det burde serveres på alle hold. I det hele taget blev der efterspurgt ensartethed i den praktiske organisering (sandwich, antal timer, kørselsgodtgørelse, ansættelsesforhold) på tværs af regioner og lokalområder. Sidst nævnte flere, at der ikke var tid til at forberede og tilrettelægge undervisningen, så man i endnu højere grad kunne arbejde deltagelsesorienteret og differentieret, eller til at udvikle sin viden og faglighed gennem fx kollegial udveksling og sparring.

8 Kursisternes oplevelser og erfaringer med ANT-kurser

I det følgende afrapporteres den del af den kvalitative undersøgelse, som er målrettet kursisternes oplevelser og erfaringer med ANT-kurserne (delopgave 5 jf. delopgave V). Formålet er at afdække og få indsigt i kursisternes oplevelser og erfaringer med kurset. Disse gennemgås under fire hovedoverskrifter: 1) kursisternes forventninger til, oplevelser af og udbytte af ANT-kurser, 2) kursisternes syn på underviserne, undervisningen og de anvendte metoder på kurserne 3) undervisningsplan og materialer samt 4) organisering. Kapitlet afsluttes med en opsamling.

8.1 Kursisternes forventninger, oplevelser og udbytte af kurset

Flere kursister udtrykker i interviewene, at de er blevet overrasket over, hvor mange forskellige mennesker der deltager på kurserne. En kursist siger i den forbindelse: *"Jeg synes, det er meget fedt, at man kan se rundt omkring, at det er forskellige arbejdspladser, man kommer fra. Så det ikke er en stereotyp"*. En anden kursist bakker op: *"Ja, det er jo alle mennesker, også aldersforskøl"*.

Ved domsafsigelsen har alle kursister fået information om, at de inden generhvervelse af kørekort skal deltage i et ANT-kursus. For langt størstedelen af kursisterne er det flere år siden, og for flere af kursisterne kom det som en overraskelse, at de skulle deltage i kurset. *"Det har nok stået i dommen, men det er tre år siden. Det har jeg ikke tænkt over"*, udtrykker en kursist i interviewet. En række kursister på de seks ANT-kurser efterspørger, at der gives tydeligere information om, at de skal deltage på kurset. *"Gerne bedre information om, at man skal på sådan et kursus – det står jo bare på ens dom. Efter otte år havde jeg ikke skænket en tanke. Det gik først op for mig, da kørelæreren spurgte, om jeg ikke havde taget kurset – så jeg kunne ikke komme op til køreprøven eller teori prøve"* udtaler en kursist.

Kursisterne havde forskellige forventninger til, hvad et ANT-kursus ville indeholde, og hvad formålet med kurset ville være. Dette vil vi gennemgå i det følgende. Dog skal det bemærkes, at der kan være en tendens til, at interviewudsagnene afspejler efterrationaliseringer. Fordi kursisterne bliver interviewet i forlængelse af kursets lektion 4, kan deres forventninger til kurset og deres faktiske oplevelser af kurset smelte sammen og være svære at adskille.

Et ord, der går i gang i samtlige gruppeinterview, er "straf". Langt størstedelen af kursisterne oplever, at formålet med ANT-kurset er at straffe dem, og ser kurset som en del af eller en forlængelse af straffen for at køre i påvirket tilstand. *"Straf og penge", "et rap over nallerne", "jeg troede, det ville være en dundertale"* og *"en skjult skaf"* er nogle af de udtalelser, som kursisterne kommer med, når de skal beskrive, hvad deres forventninger til kursets formål var, inden de deltog.

Andre kursister fortæller, at de forventede en form for informationsmøde, hvor formålet var at blive oplyst, således de ikke ville køre påvirkede igen. En række kursister udtrykker således om deres forventninger til ANT-kurset interviewene:

Synd at kalde det kursus. På et kursus, hvor de betaler et beløb – så har du lært at lave mad eller svømme. Du har lært noget. Her er det et tvunget forløb, du skal igennem for at få kørekort. Det er fuldstændig tvunget – det er ikke et kursus.

Det største formål er kørekortet, men også noget stof til eftertanke, inden man sætter sig bag rattet igen med alkohol. Det er opnået på en eller anden måde – man skal igennem det her. Tingene tager du til dig i din underbevidsthed – så har du det forhåbentlig med dig, når du skal ud og køre.

Jeg havde en forestilling om, at man var blevet haglet igennem.

Inden jeg kom, vidste jeg ikke, hvad det handlede om, eller havde nogen tanker om det – jeg var rimeligt åben over for det – fire aftener, det er begrænset, hvor galt det kan gå. Nu, hvor jeg har været igennem det – jeg føler selvfølgelig, at jeg tager noget med herfra, men det er en del af straffen.

Forebyggelse for, at vi ikke skal køre spirituskørsel igen.

Samfundstjeneste i forklædning.

For mange af kursisternes vedkommende hænger forventningerne til kurset sammen med, at ANT-kurset er et obligatorisk kursus, som det er nødvendigt for dem at deltage i for at generhverve førerretten. Dog skal det igen bemærkes, at flere kursister havde svært ved at fortælle om deres forventninger forud for kurset uden at blande det sammen med deres overordnede syn på og oplevelse af kurset mere generelt.

8.1.1 Kursisternes oplevelser af kurset

Det fremgår i interviewene med kursisterne, at langt de fleste har været spændte, nervøse og betænkelige ved at skulle i gang med ANT-kurset. Mange har gjort sig tanker om, hvem de andre kursister ville være, eller hvorvidt underviserne ville 'slå dem oven i hovedet' for det, som de havde gjort. Under observationsstudiet af lektion 1 er der en kursist, som ankommer til kurset, mens han snakker i telefon, hvor han i forbindelse med kurset siger: "Nu er der i hvert fald taget hul på bylden". Denne udtalelse giver et indblik i, hvordan mange af de interviewede kursister oplever at skulle starte på kurset.

Overordnet set stemmer mange af kursisternes forventninger til kurset ikke overens med det første håndsindtryk, som de får i lektion 1. Mange er positivt overraskede over den måde, som underviserne tager imod dem på. Pointen her er, at underviserne ikke er fordømmende over for kursisterne, men tager venligt imod dem og byder dem pænt velkommen uden at pege fingre.

Når kursister bliver adspurgt om, hvorvidt ANT-kurset er medvirkende til at ændre deres holdninger og adfærd i fremtiden, er der flere kursister, der fortæller, at de i forvejen har en holdning om, at det ikke er i orden at køre i påvirket tilstand. ANT-kurset kan derfor i den forbindelse ikke have en effekt, lyder det fra flere kursister. Hovedtanken bag at ville ændre adfærd og holdninger må være, at mange inden kurset har en 'forkert' holdning. Dette er dog ikke tilfældet på de hold, som medvirker i undersøgelsen. Langt størstedelen af kursisterne fortæller, at de udmærket er klar over, at man ikke skal køre bil i påvirket tilstand. I denne forbindelse kan henvises til delrapporten (Rasmussen 2018), hvori der netop identificeres et 'spænd' mellem danskernes holdninger og deres adfærd.

Med henblik på kursets betydning for at undgå kørsel i påvirket tilstand i fremtiden, fortæller kursister således:

Jeg tænker også mere, at man skulle mere ud og stoppe de bekendte med at køre – det har ændret min holdning lidt. Den har ikke skubbet min egen holdning – det er jo godt nok, fordi det ellers var den forkerte vej.

For mit vedkommende betaler jeg ikke 3.200 kr., kommer på det her kursus fire gange, og så er jeg blevet et bedre menneske. Men man tænker nok mere over det, inden man tager den fjerde øl, men man bliver nok ikke noget bedre menneske, men man har lært noget.

Du kan ikke ændre en mand på ni timer – det kan du ikke, det kan ikke lade sig gøre.

Flere kursister fortæller, at de aldrig mere vil køre i påvirket tilstand, men de forklarer i interviewene, at det ikke (kun) er ANT-kursets fortjeneste. For langt størstedelen af kursisterne i undersøgelsen har det været særdeles skamfuldt at blive taget for at køre i påvirket tilstand. For mange kursister har det derudover haft store konsekvenser for dem, både i deres privatliv og deres arbejdsliv. Der er kursister, som endnu ikke har fortalt deres nærmeste familie, at de har fået en dom for spirituskørsel, mens andre har mistet deres job. *"Det kan påvirke ens tilværelse ret kraftigt på alle fronter"*, fortæller en kursist.

En række kursister forklarer, hvad der har betydning for, at de ikke kører i påvirket tilstand i fremtiden:

Det, der fraholder mig fra at gøre det, det er den skam, at jeg skal stå over for min familie og sige det. Det er skam nok i sig selv.

Jeg gør det aldrig igen, fordi jeg fik en ordentlig bøde, og efter at man har manglet sit kørekort, har man lært sin lektie. Jeg havde ikke behøvet kruset. Det vigtige var kortet og bøden – især bøden.

For mit vedkommende var jeg 18-19 år gammel, jeg var jeg dum og ung, og bare det at blive hentet af mine forældre på politistationen – det var nok. Halvandet år efter tænker jeg, nu har jeg lært det. Det er ikke det (ANT-kurset, red.) der gør forskellen.

Det her kursus får ikke mig til at sige, jeg ikke vil køre og drikke. Det er konsekvensen og mest skammen, men vi ved godt, at vi ikke må ryge, drikke og tage stoffer og køre bil. osv. Jeg synes, det er fair nok, at staten siger, at det kan du åbenbart ikke finde ud af, det her, så må lige sætte os ned og snakke om det her. Det synes jeg, er fair nok.

Tanken om, at man kan miste det (kørekortet, red.) i fem år pga. prøvetiden.

Skammen, bøden og det at miste sit kørekort i fx 3 år er sammenholdt det, der ifølge kursisterne gør, at de ikke vil køre i påvirket tilstand igen. De vurderer, at ANT-kurset kun har begrænset betydning for deres valg i fremtiden.

Samtlige kursister nævner prisen på ANT-kurset. Der er bred enighed blandt kursisterne om, at det er et dyrt kursus, som ikke nødvendigvis afspejler det udbytte, som de får af kurset. En kursist udtaler at *"prisen afspejler ikke udgifterne – det kunne lige så godt hedde 4.000 eller 2.000. Det er bare besluttet, sådan er det. Det har ikke noget med kursusudgifter at gøre"*.

Derudover er flere kursister uforstående over for, at der er 12 måneders gyldighed på kurset. Kursusbevisets gyldighed på 12 måneder betyder derfor også, at der er gengangere på kurserne. På

et af de medvirkende hold var tre gengangere, hvor to var gengangere på grund af kursets begrænsede gyldighed. En af kursisterne havde ikke haft gyldigheden i tankerne, mens den anden kursist ikke havde haft råd til at generhverve sit kørekort inden for de 12 måneder.

8.1.2 Kursisternes oplevelse af kursusudbytte

Kursisternes oplevelse af udbyttet ved ANT-kurset spænder bredt blandt de interviewede kursister. Der er kursister, som ikke mener, at de har fået noget ud af at deltage i kurset, mens andre kursister har fundet det relevant og har fået ny viden. Dette vil vi beskrive mere indgående i det følgende.

En række kursister beskriver, at de har fået et positivt udbytte af kurset således:

Til at starte med så tænkte jeg, nå okay, hvad er det her, der skal nogen kroner i statskassen. Det var også den opfattelse, da jeg kom hertil, men jeg er også nødt til at sige, at det har omvendt mig (...). Men jeg synes, at mange af de ting, vi har fået at vide, har overrasket mig en smule, bl.a. hvor meget man kan drikke som en genstand, og jeg blev meget overrasket over, at man ikke skulle hælde så meget op for en genstand.

Jeg vil ikke sige, at vi skal straffes, men vi skal lære, hvad fanden tingene går ud på. Nu har jeg kørt så mange år, men lige den aften, der kørte jeg så beruset. Man gør det en gang. Jeg kunne lige så godt tænke have haft en promille på 5,0 og så køre en eller anden ihjel, og den konsekvens har jeg aldrig tænkt over før nu.

Reparationsbajeren overraskede mig også lidt, at en enkelt bajer eller evt. to, det kan sætte dig op på den promille, du havde været på dagen før. Man føler sig på ingen måde mærket, men at det kan gøre så meget to genstande. Det var lidt mærkeligt.

At et glas vin var 1,5 genstand – uanset om det er mand eller kvinde.

Der har været nogle ting, som jeg ikke vidste – efterfølgende straffe, prøvetid, generhvervelse frem for helt nyt kort.

Når kursisterne bliver adspurgt i interviewene, hvorvidt de har fået noget ud af at deltage på ANT-kurser, svarer mange af kursisterne som udgangspunkt nej. Men når kursisterne spørges mere direkte, hvorvidt noget overraskede dem på kurset, eller om der var noget, de ikke vidste i forvejen, så er der mange kursister, der alligevel har fået et vist udbytte. En del kursister fortæller i den forbindelse, at de har fået ny viden om, hvad en genstand er, hvad det vil sige at køre dagen derpå, leverens forbrændingstid, udregning af promiller ved hjælp af vægt og køn, og er kommet nogle myter til livs bl.a. om det, at man selv kan gøre noget for at nedsætte sin promille ved hjælp af fx fysisk aktivitet, et bad eller lignende. En kursist udtaler således: "Særligt rødvinen. Jeg troede det var farligere at drikke 2-3 øl end et glas rødvin". Nedenstående uddrag fra feltnoterne er et eksempel på, at kursisterne på et hold får tillært sig ny viden. Det interessante er, at der er tale om et stille hold, som kun involverer sig i begrænset omfang.

Underviseren viser os slides, der handler om promiller, mænd, kvinder, krop og vægt. Hun viser også fem forskellige glas med fem forskellige slags alkohol. Her blander flere af kursisterne sig, hvilket ikke er sket særlig tit. Tror, det er, fordi de bliver lige så overraskede som mig over, at der faktisk er 1,5 genstande i et ret almindeligt glas rødvin. Underviseren beder os om at tænke over i to minutter, hvor vi selv befinder os i tabellen. Altså om vi er mænd, kvinder, og vores vægt, for at regne ud, hvad vores promille ville

være efter henholdsvis en eller to genstande. Hun spørger efterfølgende, om vi blev klogere i dag, eller om vi vidste det hele i forvejen. De fleste siger, at de er blevet klogere.

En del kursister udtrykker, at den viden, de har fået på ANT-kurset, måske er sket mere ubevidst. At det er en viden eller nogle informationer, som vil hjælpe dem med at træffe nogle gode valg fremover, uden at de nødvendigvis vil reflektere over, at det er på grund af ANT-kurset. Flere kursister giver udtryk for, at de måske har tænkt lidt mere over tingene, dvs. konsekvenserne af at køre i påvirket tilstand, efter at have deltaget på kurset. ”Ja, det har den nok et eller andet sted, det tænker man nok over i løbet af årene”, og ”man vidste det ikke helt specifikt, men man ved, hvad der er rigtigt og forkert”.

Der er kursister, som ikke mener, at de har fået et udbytte. De oplever ikke, at kurset har ændret deres holdning, adfærd eller givet dem en viden, som de ikke allerede havde i forvejen. Enkelte kursister udtaler dog i den forbindelse, at der var enkelte ting på kurset, som de ikke vidste, fx hvad en genstand er afhængigt af typen af alkohol, men at denne viden ikke har ændret noget for dem nu eller i fremtiden. En række kursister udtaler således:

Det er jo ens sunde fornuft, at man ikke gør man det igen – du kunne komme på nok så mange kurser, så havde det nok ikke mere effekt. Det har det heller ikke i forvejen, men det er en reminder på at spænde hjelmen.

Mit synspunkt er, at det er total ubrugeligt. Jeg ved det jo godt, at jeg ikke må drikke og køre – det er bare en ekstra straf oveni. Det er forståeligt, når man har dummet sig. Det med alkoholen vidste jeg ikke. Det ville nok ikke ændre min holdning.

Man får nogle små tal, som man ikke kan huske efter to dage. Det er lidt sådan nogle ting, som man får af vide (på kurser, red.).

Om en uge er det her helt væk. Der er ikke noget, man kan huske.

Fælles for kursisterne er, at de generelt oplever et større udbytte i lektion 4 sammenholdt med lektion 1-3. Kursisterne forklarer, at det er i lektion 4, hvor den prøvesagkyndige underviser, at de får viden og informationer, som de rent faktisk kan bruge til noget. Kursisternes bevæggrunde er, at de udmærket er klar over, at de har gået en fejl ved at køre i påvirket tilstand. Lektion 1-3 kan derfor, ifølge mange af kursisterne, ikke ændre ved deres grundholdning, som i forvejen er, at man ikke skal køre i påvirket tilstand. En kursist udtaler:

Alle ting ved generhvervelse, det har været godt. Der har jeg haft svært ved at vide, hvordan man gjorde det. Det der med at komme videre i systemet”, ”Det har hjulpet mig”, ”Lektion 4 har været den bedste. F.eks. skal jeg måske have flere køretimer”, ”det mest spændende var den prøvesagkyndige, fordi der lyttede man – det var spændende. Det er noget konkret og noget, vi kunne være fokuseret på.

Efter endt kursusforløb bliver alle kursister på ANT-kurser bedt om at udfylde et evalueringsskema, der handler om deres oplevelser med kursets indhold og form, herunder hvor tilfredse kursisterne har været med kurset, og hvorvidt de har fået ny viden. Kursisternes besvarelser af disse evalueringsskemaer indgår som nævnt i VIVEs beskrivelse af kursushold, kursister og tilfredshed (kapitel 4). I kapitel 9 sammenholder vi interviewdata med resultatene af kursisternes evalueringsskemaer.

Samlet set kan det konkluderes, at det varierer meget, hvorvidt kursisterne oplever, at de har fået et udbytte af ANT-kurserne. Det skal bemærkes, at der ikke umiddelbart ses en sammenhæng mellem de interviewede kursisters køn, alder, og hvorvidt de oplever at have fået et udbytte af kurset.

8.2 Kursisternes syn på underviserne, undervisningen og de anvendte metoder

Overordnet set udtrykker langt de fleste kursister stor tilfredshed med de undervisere, som de har mødt på ANT-kurserne. *"Han er en kanon underviser – han snakker pænt til os og behandler folk ens", "hun er skarp", "man kan godt mærke, at hun arbejder med mennesker", "han får topkarakterer", "god formidler", og "hun har gjort sit for at gøre det udholdeligt"*, er noget af det, som kursisterne fortæller om underviserne. Mange kursister giver udtryk for, at de er blevet positivt overraskede over, at underviserne ikke står med en løftet pegefinger, giver dem dårlig samvittighed, skyldfølelse eller ligefrem skælder ud. Tværtimod oplever mange kursister, at underviserne har taget godt imod dem og ihærdigt forsøgt at gøre deres til at bruge tiden så godt som muligt.

På den anden side er der nogle få kursister, som faktisk efterspørger mere fasthed og lidt mere løftet pegefinger fra underviserne. De oplever, at det næsten bliver lidt for hyggeligt i betragtning af, at kursisterne sidder her grundet kørsel i påvirket tilstand.

Mange kursister italesætter, at underviserne står over for en stor, og til tider, vanskelig opgave. De mener, at det kræver meget af underviserne at bruge al den tid, som er afsat til ANT-kurser. *"Man kunne også føle, at hun (underviseren) følte, det var for lang tid, så hvis hun ikke fyldte det ud med personlige anekdoter og andet, så havde hun ikke kunne udfylde de her timer. Hun havde ikke materiale til at fylde timerne ud. Al respekt for hende. Det virkede som om, at nu skal de straffes i otte lektioner, men vi har kun stof til fem"*, fortæller en kursist. Det fremgår i samtlige interview, at alle kursisterne mener, at ANT-kurset er for langt og med fordel kunne kortes ned i tid. Hvor nogle kursister er meget glade for, at underviserne har udfyldt tiden med små anekdoter og historier, fx om tidligere ANT-kursister eller fra deres eget liv, så betragter andre kursister det som spild af tid.

Flere kursister bekræfter i interviewene, at det netop er disse historier om fx tidligere kursister, som de hæfter sig ved, reflekterer over og husker bedre sammenlignet med den information og viden, der står på slidsene.

Nogle af kursisterne oplever, at underviserne i nogle tilfælde har haft tilbøjelighed til at læse op af slidsene, hvilket kursisterne ikke finder tilfredsstillende, selv om de har stor forståelse for det. Mange af kursisterne mener, at underviserne er på en svær opgave i forhold til at skulle formidle viden og information på baggrund af den store mængde slides. De mener, at det er vanskeligt at gøre så mange slides spændende og interessante. Nogle af underviserne har til kursisterne tilkendegivet, at der er tale om mange standardiserede slids og også for mange slides. Flere kursister er af den opfattelse, at nogle undervisere selv har lagt meget arbejde i at gøre det spændende, da underviserne ikke følger slidsene slavisk, men i stedet tilretter det, som de finder bedst. For kursisterne vidner dette om engagement fra undervisernes side.

Kursisternes viser overordnet set tilfredshed med, at underviserne har lektion 1-3, og at det herefter er en prøvesagkyndig, der underviser i lektion 4.

Samlet set kan det konkluderes, at langt størstedelen af de interviewede kursister er meget tilfredse med underviserne og deres tilgang til kursisterne. Kursisterne oplever, at underviserne står over for en svær opgave med at videregive information og viden på en spændende og interessant måde –

dels på grund af de mange slides, og dels fordi de skal fylde tiden ud i fire lektioner af tre timers varighed.

8.2.1 Kursisternes syn på holdundervisning

ANT-kurser foregår som udgangspunkt som holdundervisning, medmindre der er særlige omstændigheder, der kræver individuel undervisning. Ifølge kursisterne har holdundervisningen fungeret godt, efter at de har set hinanden an i lektion 1. Kursisterne fortæller, hvordan "man så hinanden lidt an i starten", og "det startede med, at der var en væg på begge sider af én, hvor man bare kigger ligeud. Man var lidt flov over, at man var her", som to kursister forklarer. Mange kursister italesætter i interviewet, at det var pinligt at komme på kurset første gang, men at det gik op for dem, at det er en bred vifte af mennesker, der deltager på et ANT-kurset.

Underviseren var god til at fortælle, at det var alle, som kom her. Whiskybæltet har det også, de drikker lige så meget. I min tid, hvor jeg har haft kørekort, havde underviseren også drukket og kørt, men vel og mærke før hun blev lærer, så hun fik os til at føle, at I ikke er skampletten i DK, men I har været uheldige. Det foregår alle steder, så vi fik lidt den der: 'okay jeg skammer mig ikke så meget'.

En kursist forklarer nedenfor, hvordan det opleves at være på et hold:

Man kan ikke gå og prale med, at man har kørt i en brandert hjem. Vi er alle sammen lidt flove over det. Det har været noget andet i gruppen. Det er anderledes ved, at man har set hinanden lidt an. Den følelse, som man havde i begyndelsen, hvor man dukkede hovedet ... Nu er vi alle sammen i samme båd.

Alle seks ANT-hold, som medvirker i undersøgelsen, har haft den såkaldte 'runde' i lektion 1, hvor kursisterne på skift skal fortælle deres historie om, hvorfor de deltager i kurset. Følgende feltnote-uddrag illustrerer dette:

Nu skal vi igennem runden med de personlige fortællinger. Underviseren spørger: "Hvad skete der den dag?" eller "hvorfor blev du taget af politiet?". Underviseren spørger først, hvad der skete. Hun virker meget medfølende og spørger kursisterne om følgende: "Har det ikke været svært for dig at undvære dit kørekort, hvad siger din familie, hvorfor blev du stoppet af politiet (var der fest i bilen, slingrede du, kørte du for hurtigt mv.)".

Langt de fleste af kursisterne giver udtryk for, at runden med de personlige historier fungerer rigtig godt – både rundens indhold og det, at den ligger i lektion 1. Kursisterne fortæller således:

Vi har hørt nogle skæbner, som er meget forskellige – nogle, som er ligeglade, og andre, som har varige mén. Det er meget tankevækkende – det er historierne, man husker.

Det er godt at få en historie fra andre kursister, så man kan sammenligne med hinanden. Det var noget af det bedste – jeg tror, det er rigtig godt.

Der er jo det med spirituskørsel, hvor de fleste har gjort det. Det kunne lige så godt have været min nabo eller kollega, som havde gjort det.

Det er fint, at det ligger i starten, så man lige får åbnet lidt op – vi havde alle dummet os.

Vi fik den her vasket af os. Jeg skammer mig ikke så meget.

Ifølge kursisterne hjalp runderne med at løsne stemningen lidt op. Derudover reflekterer kursisterne meget over hinandens historie, og "det giver stof til eftertanke", som en kursist beskriver det. For nogle kursister var det en smule grænseoverskridende at fortælle en gruppe af fremmede, at de fx i en periode havde haft et alkoholproblem, kørt påvirket af narkotika m.v. på grund af frygten for at blive sat i bås. Ifølge kursisterne bidrag runden dog til, at kursisterne følte sig i samme båd. Nogle undervisere har forsøgt at anvende den viden, der kom i runden, i løbet af undervisningen. Et uddrag fra feltnoterne lyder således:

Underviseren taler om alkohol og vaner. Hun stiller spørgsmålstejn ved nogle af de ting, der står på slidesene. Blandt andet er der en slide, hvor der står nogle om vaner... Hun siger: "Ja, hvis det nu er en vane... meget handler om at give informationer, og hvordan I kan regne den ud. Er det en vane for jer (at drikke og køre bil?)". Ingen svarer ja. Hun siger, at hun kan huske, at der var nogle, som under den personlige runde sidst fortalte, at de drak for meget alkohol i en periode.

Feltnoteuddraget viser, hvordan en underviser bruger den viden, som hun fik under runden med kursisterne. Dette har flere undervisere forsøgt i undervisningen, ifølge kursisterne.

8.2.2 Deltagelsesorienteret undervisning

Interview med kursister og observation af ANT-kurserne viser, at underviserne gør meget ud af at involvere kursisterne i undervisningen. Følgende feltnoteuddrag er et eksempel på, hvordan underviserne stiller spørgsmål til kursisterne for at få dem til at involvere sig:

Underviseren starter undervisningen på lektion 3 med at spørge kursisterne, om der er nogen, som har kigget i vinglassene derhjemme, og hentyder til lektion 2, hvor vi så et billede af fem glas med forskelligt indhold. "Kan I huske noget fra sidst" spørger hun. Hun opsummerer kort, hvad vi talte om sidst. "Prøvede I at hælde op i glassene derhjemme?" spørger hun ud i åbent forum. Kun 1 kursist svarer, og det er som regel den samme, der svarer på hendes spørgsmål. Han svarer ikke direkte på underviserens spørgsmål, men hun får da frem, at han ikke har prøvet at hælde genstande op i de fem glas. Underviseren fortsætter: "Er I klar over, hvilken lever I har?" spørger hun. Nej, det er der ingen af kursisterne, der ved. "Har I styr på jeres egne regnestykker?" spørger hun. Der er ingen af kursisterne, der svarer på underviserens spørgsmål. Hun peger på én kursist og spørger ham direkte. Han svarer ikke rigtig.

Uddraget viser, hvordan en underviser gør et ihærdigt forsøg på at få kursisterne til at involvere sig i undervisningen, men dette er også et eksempel på, hvor svært det kan være. I dette tilfælde var der tale om et mere stille hold, hvor det generelt var svært at engagere dem. Det var også det hold, som i interviewene var mest kritisk over for ANT-kurserne mere generelt. Denne undervisers tilgang og måde at tilgå kursisterne på stemmer meget overens med den måde, som de andre undervisere, som vi har mødt i forbindelse med observationsstudiet, gør brug af i undervisningen. En kursist fortæller om undervisningen på et andet ANT-kursus:

"Underviseren har hele tiden sørget for at få os med og spørge den enkelte person. Vi har selv være gode til at byde ind, hvis vi har været i tvivl om noget. Det har kørt meget flydende. Han har fået os alle med på kryds og tværs".

8.2.3 Gruppedynamik

Observationsstudie og interview med kursisterne giver det indtryk, at der overordnet set har været en god tone og stemning på de seks ANT-hold, som medvirker i undersøgelsen. Kursisterne har generelt talt pænt til hinanden, og der har været plads til at rumme mange personligheder samlet på ét sted. Der har været mellem 10-16 kursister på de seks ANT-hold. De gruppedynamikker, som givet indtryk af at fungere rigtig godt, og hvor folk har talt meget sammen, fortalt jokes og haft private samtaler i pauserne, har været på henholdsvis to hold i Vestjylland (små byer) og et hold i en storby på Sjælland. De resterende tre hold har været mere stille og tilbageholdende, og der har kun været begrænset relation mellem kursisterne på holdene.

En underviser gør brug af film i pausen, hvor kursisterne spiser sandwich. Dette bidrager til, at kursisterne taler med hinanden:

Under pausen vises der et diasshow eller slideshow med billeder fra trafikken. Det virker som en ret god idé, for det får i hvert fald kursisterne til at tale sammen, mens de spiser deres sandwich. Kursisterne kommenterer på, hvordan de ville køre der eller takle en given situation. (...) Underviseren fortæller, da vi siger farvel, at han plejer vise film fra naturen og afspille rolig musik, mens kursisterne dukker op og indfinder sig i lokalet. Han mener, at det får dem til at slappe af.

På trods af, at der overordnet er en god stemning og en god gruppedynamik på de medvirkende hold, er der også en del modstand, som underviserne skal forsøge at håndtere på holdene. Dette beskrives i det følgende.

Under observationsstudiet og i de efterfølgende interview blev det tydeligt, at der er kursister, som er utilfredse med og uforstående over for, at de skal deltage på et ANT-kursus. Enkelte kursister føler sig uretfærdigt behandlet af systemet, da de ikke føler, at de burde deltage på kurset. Nogle af kursisterne oplever, at det er enormt grænseoverskrivende at komme på kurset, bl.a. fordi de frygter at blive sat i bås som eksempelvis 'spritbilist'.

Der er kursister, der udtrykker det således:

Man føler sig uretfærdigt behandlet, fordi man skal igennem så meget. Det er for lang tid, det er for mange ting, som det har bragt med sig (...) Det er 10 år siden for mit vedkommende. Jeg troede faktisk, at det var ude af systemet, og at jeg bare kunne generhverve uden det her kursus. Det har været et logistisk mareridt".

En anden kursist udtrykker adskillige gange i kurset, at han er utilfreds med, at han er nødt til at deltage på ANT-kurser for at kunne erhverve sit kørekort igen. Uddraget fra feltnoterne beskriver hans frustration og underviserens måde at håndtere hans modstand mod kurset på:

En ældre herre taler igen om, at han føler sig uretfærdig behandlet, og at han har fået en for høj straf. Han er utilfreds med, at han mistede kørekortet og som følge heraf sin virksomhed. Underviseren nikker og ser forstående ud uden egentlig at sige så meget. Hun snakker dog om muligheden for alkoholås, og hvordan de er begyndt at ændre på lovgivningen for på en eller anden måde at imødekomme hans frustration. Pludselig blander en anden kursist sig og siger "at det skulle han jo havde tænkt på, inden han satte sig bag rattet". Den ældre herre tager det pænt og svarer 'ja' til det.

Underviseren anerkender kursisternes frustration uden at indgå i en diskussion med ham. Underviseren reagerer ikke på den anden kursists bemærkning. Andre former for modstand blev oplevet på et kursus sådan her:

"Er det her kedeligt?", spørger underviseren pludselig og hentyder til det, som hun er i færd med at undervise i. En af kursisterne svarer meget direkte på spørgsmålet "alt er kedeligt her", svarer han. Han fortæller, at han bare glæder sig til næste mandag, hvor det er sidste gang. En anden kursist bakker op og siger, at han ikke har hørt noget eller set noget, som han ikke vidste i forvejen eller selv kunne læse sig til. En tredje kursist blander sig og siger, "men ville du få gjort det?" og hentyder til det med at kunne læse sig til resten. Underviseren spørger dem om, hvad de selv tror, der skal til for at ændre adfærd. En kursist siger, at han synes, kurset er for dyrt, at han alligevel ikke vil huske noget, når han om et halvt år står til en fest. Han mener ikke, at valget om at køre hjem eller ej med alkohol i blodet vil have noget som helst at gøre med kurset.

På holdene har det ofte været de samme kursister, som ytrer deres utilfredshed. Overordnet har utilfredsheden med kurset at gøre med, at kursisterne oplever, at det er for dyrt, for kedeligt og for langt. Ud over den åbenlyse utilfredshed er der også eksempler på, at kursister agerer uhensigtsmæssigt.

I lektion 2 taler vi om at køre i frakendelsestiden. En mand erkender, at han har kørt mange gange i frakendelsestiden og er blevet stoppet af politiet to gange. Den første gang fik han en bøde af politiet. Underviseren siger, at det er højst usædvanligt, at han ikke fik en hårdere straf, da han blev taget anden gang. Normalt får man taget bilen, siger underviseren. Manden fortæller, at "hvis jeg skal handle, så kører jeg altså". Underviseren siger ikke rigtig noget til det, men forholder sig til sliden om frakendelsestiden uden at gå ind i en diskussion med ham. Det er samme kursist, som føler sig uretfærdigt behandlet.

Uddraget illustrerer, hvordan kursister kan agere på en måde, som kan kræve, at underviserne griber ind. Det samme gjorde sig gældende, da en anden kursist i runden udtaler, at han kører bedre, når han har drukket whisky. I denne forbindelse er det de andre kursister, der udviser en form for passiv modstand mod kursisternes udtalelser. De resterende kursister på holdet reagerer ved at kigge på hinanden, smågrine, og rulle med øjnene.

8.2.4 Differentieret undervisning – alkohol og narkotika

I 2014 blev A/T-kurser ændret til ANT-kurser, og således blev kurset udvidet til at inkludere narkotika som en del af undervisningen. De interviewede kursister forholder sig forskelligt til, hvorvidt dette er en hensigtsmæssig fremgangsmåde.

Nogle kursister foretrækker to separate kurser, således undervisningen om alkohol og narkotika splittes op. Argumenterne herfor er, at kursisterne har fundet henholdsvis alkohol og narkotika irrelevant for dem, alt efter hvad de selv var dømt for:

Man kunne sagtens gøre det sådan, at dem, som blev taget for narko, de hørte en masse om narko og så en lille smule om alkohol, ligesom vi nu kun har hørt en smule om narko og en masse om alkohol. Vi burde splitte holdene op i alkohol og stoffer.

Det skulle deles op, så det blev mere relevant. Én, der er taget for spiritus, gider jo ikke sidde og høre om narko", og: "Jeg har ikke noget behov for at kende påvirkningen af

narko, fordi det ikke er noget, jeg gør i. Det kunne man også holde hver for sig – så ville det være kortere.

Ydermere er kursisternes oplevelse, at viden om og information vedrørende narkotika var meget begrænset på kurserne. I særdeleshed vurderer de kursister, der er dømt for kørsel i narkotikapåvirket tilstand, at ANT-kurset har været irrelevant og uden det store oplevede udbytte. Kursisterne udtrykker det således:

Måske noget mere information omkring hash og narko for os, som ikke drikker alkohol. Der er sygt meget omkring alkohol”, ”der er intet omkring hash – så meget information er der jo slet ikke til os,

Der mangler noget information omkring hash. Vi ved nu efter at have hældt genstande op, hvad en genstand svarer til. Men med hash-afdelingen, der er ikke rigtig... der mangler noget viden om at ryge, hvor lang tid er man påvirket? Det er stadig lidt det uvisse. Man får slet ikke noget at vide.

Det med narko skal gøres meget bedre – de ved jo ingenting. Så kan man lige så godt lade være. Med den pris skal det være up-to-date.

Andre kursister vurderer, at sammenlægningen af alkohol og narkotika har været fin, og de har fået informationer og tillært ny viden, som de kan bruge fremover. Kursisterne fortæller således:

Jeg synes, det er godt at vide noget om hash, for netop hvis man sidder i et rum, hvor andre ryger, så er det passiv rygning, og så kan du stadig miste dit kort efter to uger. Så jeg synes, at det er ret fint lige at vide noget..

Man kan jo godt have et forbrug af begge dele.

Det har været godt. Uanset hvad er det en forebyggende effekt.

Om nogle år ville det nok alligevel blive blandet – det bliver kun større med narko.

Man lytter da efter – det kan da være, at man kan give et råd til kammerat.

Jeg kan fortælle det til barnebarnet.

To interviewede kursister er hverken taget for at køre med alkohol eller narkotika. Derimod deltager de på kurset på grund af kørsel mens påvirket af sygdom (medicin) samt træthed. Både de to kursister samt de resterende kursister på hver deres hold er uforstående overfor, at de to pågældende kursister har skullet deltage på ANT-kurset. De mener samstemmende, at det har været irrelevant for de to kursister, da kurset overvejende har handlet om alkohol, og til dels narkotika.

Det kan konkluderes, at der er delte meninger blandt kursisterne om, hvorvidt det er hensigtsmæssigt, at ANT-kurser inkluderer alkohol, narkotika og kørsel i svækket tilstand på ét og samme hold. Der er kursister, som har fundet det relevant, mens andre oplever det som spild af tid. Kursisterne er dog enige om, at der er meget begrænset viden og information om narkotika.

8.2.5 Øvelse, opgaver og gruppearbejde

Underviserne bruger forskellige virkemidler i arbejdet med at skabe deltagerorienteret undervisning. Ifølge kursisterne på de seks ANT-kurser har de været igennem forskellige øvelser og opgaver,

hvor nogle af dem skulle løses i grupper. Der er ikke to kurser, som har været igennem præcis de samme øvelser eller opgaver.

Fælles for alle holdene er, at de har været igennem en runde, hvor alle kursister skulle fortælle, hvorfor de deltager på kurset, hvad der skete, og hvad det har betydet for dem. Ud over runden har kursisterne skullet løse forskellige opgaver. Et hold blev af underviseren bedt om at forholde sig til de "fem gyldne regler", som er beskrevet i undervisningsmaterialet i lektion 3. Kursisterne blev hver især bedt om at skrive ned på et stykke papir, hvordan de fremadrettet havde tænkt sig at køre. Kursisternes reaktion på denne type af opgave er blandede, som følgende citater understreger: "*Det har sgu' været ligegyldigt*", og: "*For mit vedkommende betød det faktisk noget. Jeg skrev, at jeg vil kun drikke en genstand. Jeg vil aldrig prøve at teste den*".

I lektion 2 i undervisningsmaterialet beskrives, hvad en genstand er. På et af holdene havde underviseren fundet en række forskellige glas frem, hvorefter en kursist blev bedt om at hælde vand op i glassene ud fra hans vurdering af, hvad en genstand er. Herefter diskuterede alle kursisterne i plenum, hvad de hver især vurderede, en genstand ville være i glassene. Kursisterne på holdet er meget positivt stemt over for denne øvelse og udtaler: "*Man kunne godt blive overrasket over, hvor lidt der skulle i*", "*det synes jeg faktisk, var utroligt, og det var også det, som vi snakkede. Det er jo ikke lige sådan en genstand, man hælder op*", "*når jeg har drukket et glas vin, så har jeg faktisk drukket to genstande fordi bob-bob-bob*", "*Man husker det bedre*".

Det samme hold prøvede også et par briller, som skulle give kursisterne en indikation af, hvad det vil sige at køre i påvirket tilstand i forhold til ens syn. Kursisterne fik brillerne på og skulle gå frem og tilbage i lokalet. Også denne øvelse talte kursisterne godt om i interviewet: "*Det virkede, som om man var fuld*", og "*Det var godt. Det var meget sjovt*". Et andet hold har dog været meget utilfredse med at prøve brillerne, og to kursisterne udtaler: "*Det lignede 3D briller i virkelig dårlig kvalitet*" og "*Vi var utilfredse alle sammen. Det var vi meget enige om*".

Der er også hold, som har set forskellige film. Filmene har blandt andet omhandlet en spiritusbilist, som kører en ung pige ihjel, en gruppe unge mennesker der drikker alkohol og dagen efter skal gætte deres egen promille, samt nogle alkoholpåvirkede mennesker, der skal forsøge at køre på en glatbane. Følgende feltnoteuddrag viser, hvordan holdet oplever dette:

Filmen er et afsnit fra Station 2 på TV2, som handler om en ulykke, hvor en mand kører dagen derpå og dræber en ung pige. Undervejs i filmen går en anden kursist. Jeg ved ikke hvorfor, eller om han har aftalt det med underviseren. Efter filmen taler vi kort om, hvad vi synes. Det er en hård film. Der er en kursist, der siger, at "man tænker sig en ekstra gang om.

Overordnet set får filmene en blandet modtagelse blandt kursisterne på de hold, som har set dem. Der er kursister, som synes, at filmene har været gode og overraskende, og at de har hjulpet med at sætte tingene i perspektiv. En række kursister på forskellige hold udtrykker følgende: "*Det var sjovt at se, hvordan deres promille var høj om aftenen og 0,7 om morgenen kl. 9. Man har fået noget stof til eftertanke om, at man lige skal vente med at køre til kl. 15*", "*det ramte mig rigtig hårdt. Det var godt*", "*der er brug for noget, der sætter følelserne i gang, så man også tænker sig om*" og "*det er meget hardcore, at kvinden kan snakke om sådan noget. At hun kunne tale om det, selv om det er lang tid siden. Dagen efter har jeg haft dårlig samvittighed over, at jeg kunne have kørt én ned*" udtaler et par kvindelige kursister. Der er også mænd, der har syntes godt om filmene, men det er hovedsagligt de få pågældende kvindelige kursister, der oplever, at de mere følelsesladede film rammer dem hårdt. Andre kursister hæfter sig mest ved, at det er film af ældre dato "*Det var en af de der ringe 80'er-film der*", som en kursist udtaler.

Følgende uddrag fra feltnoterne viser, hvordan et hold af kursister reagerer, da de får til opgave at besvare en miniudgave af en teorioprøve:

Underviseren udleverer en form for teorioprøve, hvor vi hver især skal krydse af, hvad vi tror, er det rigtige svar, som i en rigtig teorioprøve. Jeg synes, at prøven er svær. Vi besvarer den hver for sig og gennemgår den i fællesskab. Flere har flere forkerte svar. Efterfølgende har vi en snak om teorioprøven, og hvor flere siger, at de synes, det er svært. Mange er i tvivl om, hvad de korrekte svar er. Jeg kan mærke, at det her betyder noget for dem (kursisterne). Når vi taler om den praktiske prøve eller den kommende teorioprøve som nu, så er det her, kursisterne involverer sig, stiller spørgsmål, er interesserede og taler med hinanden indbyrdes. En fortæller, at han har købt en øve-cd hos en kørelærer, og hvordan han vil anbefale det til andre. De giver hinanden råd om, at man ikke skal tage de gratis prøver, som man kan finde på nettet, da de er misvisende ifølge en kørelærer, som en anden kursist har talt med.

Uddraget viser, at øvelser kan få kursisterne til at involvere sig i undervisningen. I dette tilfælde involverede kursisterne sig mere, end de normalt gjorde i undervisningen. Kursisterne på det pågældende hold involverede sig dog mere i undervisningen i alle tilfælde, hvor det omhandlede de kommende teoretiske og praktiske prøver.

Et hold af kursister fortæller, at deres underviser havde bedt dem om at forholde sig til, hvorvidt de drikker for meget alkohol. Kursisterne fortæller i interviewet, at de skal svare på fire spørgsmål og skrive svarene på et stykke papir, som kun de selv får at se. Kursisterne fortæller, at "det var en erkendelse om sig selv. Ikke noget med alkoholproblem, men en pointe om, at man ikke skal sætte sig ud i bilen".

Et andet hold fortæller, at underviseren satte kursisterne sammen i grupper og efterfølgende bad dem finde på bedre måder at få folk til at undgå at køre spirituspåvirkede. "Vi var 4-5 i hver gruppe, hvor vi sammen skulle diskutere, hvad der ville være den bedste løsning fremadrettet. Der kom vi så frem til alkoholås", og "der blev sagt, at vi skulle tænke på det ligesom, hvis man sad i Folketinget og skulle vedtage det her". Øvelsens betydning er for en kursist, at "man bliver aktiv – fra at være lyttende til at blive aktiv. Det var okay". Andre øvelser har været forskellige former for gruppearbejde, hvor kursisterne eksempelvis skulle gætte myter, såkaldte "fup eller fakta".

Samlet set kan det konkluderes, at underviserne bruger forskellige øvelser og opgaver, som kursisterne både løser individuelt og i grupper. De interviewede kursister har forskelligt syn på, hvorvidt gruppearbejde og opgaver fungerer godt/skidt på ANT-kurserne. Nogle kursister efterspørger flere øvelser, opgaver og mere gruppearbejde, mens andre kursister hellere vil være det foruden.

8.3 Undervisningsplan, materialer og oplevelser af kursets lektioner

I det følgende afsnit beskrives kursisters oplevelser og erfaringer med samt deres refleksioner over undervisningsplanen, kursets materialer og kursets lektioner. Når kursisterne i interviewene bliver spurgt om, hvordan de overordnet oplever ANT-kurset, nævnes kursets længde i samtlige interview, Langt de fleste kursister i undersøgelsen påpeger, at kurset er for langt.

12 timer er altså lang tid at snakke om det her:

Det kunne godt skæres ned til tre gange med det, der er puttet ind i det – der har været slap linje. Der har været tid nok til det hele.

Det er længden af det, der er afgørende, for vi alle sammen har begået en dumhed, og det er meget rimeligt, at vi kommer op og får at vide, at det er dumt, det vi har gjort. Men sgu' ikke 12 timer.

Jeg vil også sige, at den information, som har gjort en ændring, det kunne godt gøres på den halve tid. Jeg ser det stadig som et rap over nallerne og en lille påmindelse. En sidste bøde. Prisen er, hvad det er, men jeg synes, at det er for lang tid. Man kunne godt gøre det på to gange.

Kursisternes oplevelse er, at der ikke er materiale nok til at fylde de 12 timer ud, og at det derfor er nødvendigt at lave gentagelser og opsummeringer. *"Det er meget dybdegående, helt ned på børnehaveklasseniveau – det er måske ikke nødvendigt. Der bliver ikke talt ned til dig. Materialet er langtrukket og penslet helt ud. Jeg ved ofte tre sætninger forud for, hvad han vil fortælle. Det er langhåret. Forud for det er det et dyrt kursus – uforskammet dyrt. Men det er jo en del af straffen".*

En anden kursist oplever, at undervisningsmaterialet går i detaljen i en sådan grad, at man som kursist næsten ender med at blive i tvivl om, hvad der er rigtig og forkert. Han udtaler det således: *"Det er, ligesom om man har kørt den igennem så mange gange og langsomt, så man bliver i tvivl om, om man har misforstået noget".*

Et fåtal af kursisterne mener, at ANT-kurset har en fin længde, og udtaler: *"Jeg er ikke enig, jeg synes ikke, man kunne gøre det kortere. Jeg har været overrasket, altså, jeg synes at det har været godt. Noget af materialet er lidt forældet, hvor det kun er nogle statistikker til 2012 – man kunne have opdaterede statistikker. Det ville være meget fedt, at det var nyt".*

Overordnet set er der i interviewene en tendens til, at kursisterne er mest tilfredse med lektion 1 pga. runden samt lektion 4, hvor de får information om det, der ligger dem mest på sinde – nemlig generhvervelsen af deres kørekort. Kursisterne påpeger dog, at materialet skal opdateres *"Når betaler 3.200 for det, så må staten i det mindste have nye bøger – de er gamle og ikke up-to-date. Det er det samme som at betale for et brød ved bageren, som ikke er færdigbagt",* udtaler en kursist.

Der er et par enkelte kursister, der under interviewene italesætter, at undervisningsplanen og materialerne indeholder informationer om misbrug, hvilket de er lidt uforstående overfor. En kursist udtrykker det således: *"Nu var meget af materialet sådan misbrugsmateriale. Vi sidder her, fordi vi har begået en dumhed, men om vi skal dømmes som misbrugere, det ved jeg ikke lige, om jeg er"* og en anden kursist bakker det op, og siger: *"I forhold til materialet, det er meget misbrug. Jeg havde ikke et misbrug, jeg havde et forbrug".*

I det følgende beskrives kursisternes oplevelser af kursets lektioner.

8.3.1 Lektion 1-3

Kursisterne udtrykker, at der generelt er mange slides i undervisningen. Der er kursister, der udtrykker, at de er meget passive i undervisningen pga. undervisningsmaterialerne i form af slides. En kursist udtaler:

Undervisningsmaterialet kunne godt bruge nogle andre indslag fra den virkelige verden, med hensyn til at det bare er plancher og plancher. Det er ikke så godt. Det er meget tørt. Der kunne godt være videoer. Jeg kan kun takke underviseren for, at hun har gjort det interessant, vil jeg sige, for jeg er helt sikker på, at ellers havde vi alle sammen siddet og sovet.

Kursisterne er overordnet set kritiske over for det undervisningsmateriale, som bruges i lektionerne. I samtlige interview med kursisterne bliver det italesat, at der er for mange slides og for mange gentagelser. Derudover påtaler flere kursister, at undervisningsmaterialet med fordel kan opdateres. Særligt nævnes de tal og figurer, hvor narkotika ikke figurerer, da det er ældre oversigter.

I et af gruppeinterviewene diskuterer et hold af kursister, at meget af undervisningen handler om at "regne ens promille ud". En tolk, som også deltager i interviewet, fortæller således om sin oplevelse af kurset og materialet:

Jeg sidder udenfor som oversætter, men jeg tænker lidt, at kurset hedder "Alkohol, Narko, Trafik", men det burde være en undervisning i, hvad man ikke skal – ikke at drikke, ikke bruge stoffer og gå ud i trafikken. Det virkede mere, som om at det var en undervisning i, "når nu I drikker alle sammen, så skal I gøre det rigtigt". Det er ikke det, der bør være målet, men målet bør være, at man får en forståelse for, hvor farligt det kan være for borgerne.

8.3.2 Lektion 4

Overordnet set er langt de fleste af kursisterne tilfredse med lektion 4 i ANT-kurset. For nogle kursister er det mange år siden, at de tog deres kørekort. Andre kursister er nervøse for de kommende prøver, da det kan have store konsekvenser for deres arbejdsliv, såfremt de ikke består. Al information om generhvervelsen af kørekortet og selve køreprøven, både den praktiske og teoretiske del, fylder meget hos kursisterne. Følgende feltnoteuddrag beskriver,

Overordnet er oplevelsen, at kursisterne involverer sig meget mere på kurset sammen med den køreprøvesagkyndige sammenlignet med den almindelige undervisning i lektion 1-3. Der er også flere kursister, som stiller spørgsmål. Blandt andet er der en kursist, som stiller spørgsmål til teoriprøvens sværhedsgrad. Han oplever, at der er nogle uldne eller misvisende spørgsmål i de teoriprøver, som han øver sig i på nettet. Den prøvesagkyndige beroliger igen kursisterne ved at sige, at disse lidt uldne spørgsmål ikke er en del af en rigtig teoriprøve, og han siger: "I må ikke være alt for bange for vores prøver". Men råder kursisterne til, at hvis de alligevel skal have fat i en kørelærer for at låne en bil til den praktiske prøve, så snak lige med kørelæreren om teoriprøven, eller lån en prøve-CD. "Vi ved, at I er nervøse fra start" siger han igen for at berolige kursisterne.

Vi snakker om kontrolprøven, som er en del af den praktiske prøve. Et par af kvinderne udtrykker tydelig bekymring for, om de nu kan bestå den. En af kvinderne siger, at "det er bare sådan noget, som Søren plejer at tage sig af". Jeg går ud fra, at Søren er hendes mand. Hun ser helt bange ud, da den sagkyndige taler om bremses, dæk, lys, lygter m.m., og hvordan de kan blive spurgt om disse grundlæggende elementer ved den praktiske prøve.

Uddragene fra feltnoterne viser, at der er kursister, hvor alt om generhvervelsen fylder meget. I interviewene bekræfter kursisterne dette yderligere:

Det (generhvervelsen, red.) er det eneste, jeg har i hovedet – om jeg kommer igennem – resten har jeg styr på. At komme derind, få ansøgt osv.

Det er det eneste, jeg har spurgt ind til og tænkt på – det med generhvervelse. Alt andet har været lidt "flyvsk". Det med prøverne, hvordan det tages, og hvem man skal kontakte – det har jeg bidt mærke i.

Teoriprøven har jeg tænkt over.

Jeg er afhængig af mit kørekort, så jeg er nervøs.

Generhvervelsen af kørekortet er det, der fylder hos kursisterne – både de kursister, som har fået betinget frakendelse, og dem, der har fået en ubetinget. Derfor er der også kursister, der foreslår, at den viden og information, som kursisterne får i lektion 4 vedrørende generhvervelsen, rykkes frem i kurset.

”Det kunne godt have ligget i starten af kurset – man går og tænker over, hvordan tingene bliver, og hvad der skal ske. Det var rart at få at vide” samt ”han (den køreprøvesagkyndige, red.) skulle komme første gang, og så underviseren havde mere at gøre med at generhverve. Det er lige meget, om det er første gang eller sidste gang, men det kunne være federe, hvis han havde stået for det”.

Langt størstedelen af de interviewede kursister udtrykker i interviewene, at der er mange gentagelser i lektion 4. Særligt oplever kursister, at den afsluttende opsummering af hele ANT-kurset i slutningen af lektion 4 er spild af alles tid – både kursister og undervisere. Fx pointeres der flere gange i lektionen, hvad kursisterne skal medbringe til prøverne. Det handler om legitimation, kørekort og ansøgning, som også er nævnt i andre lektioner.

I interviewene med kursisterne bliver niveauet på ANT-kurset italesat. I den forbindelse er der kursister, der udtrykker, at de oplever, at der bliver talt ned til dem, fordi niveauet er for lavt. Et eksempel herpå er, at de køreprøvesagkyndige fx informerer kursisterne om, at de skal komme til tiden til en teoriprøve, komme i god tid, så de kan finde lokalet, komme i god tid til den praktiske prøve m.v.

Kursisterne forholder sig forskelligt til, at det er en køreprøvesagkyndig, der underviser i lektion 4. Der er kursister, som er af den opfattelse, at det har været særdeles relevant, at den køreprøvesagkyndige kan svare på meget konkrete spørgsmål og give gode og relevante eksempler fra fx tidligere køreprøver. Andre kursister mener ikke, at det nødvendigvis behøver at være en køreprøvesagkyndig, der underviser i lektionen. De mener, at det godt kunne være den almindelige underviser gennem hele ANT-kurset.

Kursisterne italesætter, at der er områder i undervisningsmaterialet, som godt kan udelukkes i lektion 4. Det drejer sig eksempelvis om alkolåsordningen, som ikke længere er relevant for de kursister, der er i gang med at afslutte et ANT-kursus, samt hvordan de sagkyndige til en teoriprøve tjekker, hvor mange fejl en kursist har.

Det er i slutningen af lektion 4, at kursisterne får udleveret deres ANT-bevis. Underviserne har forskellige fremgangsmåder til dette. I det følgende er et eksempel på et hold i en mindre dansk provinsby:

Underviseren sender den skriftlige evaluering rundt, som han vil bede kursisterne om at udfylde. Han sætter sig herefter på en kontorstol midt i hesteskoen. Han runder op, hvad han sagde til kursisterne på lektion 1. Nemlig at han vidste, at det var tvunget, at de skulle være her, at han ikke havde til hensigt at dunke dem oven i hovedet, at ”flere var sure, vrede, kede af det, skamfulde, men han ville tale pænt til dem, og han håbede de ville tale pænt til ham”. Han finder kursusbeviserne frem og overrækker dem til den enkelte kursist efterfulgt af et håndtryk. De andre kursister klapper hver gang, at en kursist får overrakt sit bevis. Jeg kan ikke lade være med at smile. Det giver en lidt sjov, men også opløftet stemning.

Udleveringen af kursusbeviserne giver et indblik i, hvordan en underviser vælger at gå til kursisterne på, og hvordan det i denne situation lykkedes at give en opløftet stemning blandt kursisterne. Dette feltnoteuddrag er medtaget i evalueringen for at give et indtryk af, hvilken betydning underviserne og deres fremgangsmåder har på kursisterne.

I lektion 3 spørger underviseren, hvordan det går med ansøgningskemaerne. Vi talte også om ansøgningskemaet i lektion 1 og om, hvordan det skal udfyldes. Igen er der flere, der melder sig på banen med spørgsmål. De er interesserede, fordi det har betydning for, at de får deres kørekort. Der er lidt forvirring om, hvad de skal gøre, og nogle er usikre på processen. Underviserens pointe er (hvis jeg har forstået det korrekt), at de godt kan udfylde det, men indlevering på borgerservice først kan ske, når de har ANT-beviset i hånden. Underviseren siger, at "det er meget, meget vigtigt" at medbringe legitimation ved teori og køreprøve, og ansøgningskemaet. Hun påpeger flere gange, hvor vigtigt det er.

Alle kursister skal udfylde et ansøgningskema, som enten skal afleveres til en kørelærer eller på borgerservice, før kursisterne kan gå i gang med generhvervelsen. Dette ansøgningskema bliver omtalt i lektion 1, 3 og 4 på det hold, hvor observationsstudiet foregik, og bliver også vist på en slide. På et enkelt hold har kursisterne set et fysisk eksemplar af ansøgningen, mens de resterende hold har set ansøgningen på en slide, hvor underviseren viser, hvordan det skal udfyldes.

Kursisterne foreslår, at man i stedet for at tale om ansøgningen får den udleveret på ANT-kurset. Derudover mener kursisterne, at det kunne være en fordel, hvis de også udfyldte ansøgningen sammen på holdet i lektion 1, således alle kom godt fra start. Herefter kunne det være op til den enkelte kursist at få ansøgningen afsendt. Kursisterne fortæller således:

Man kunne have ansøgningskemaer liggende og hjælpe folk med at få dem udfyldt.

Det virker helt absurd, at man skal ned på borgerservice for at hente et skema, et stykke papir, som vi skal skrive vores navn på. Det virker latterligt. Jeg fandt det inde på nettet, hvor jeg kunne downloade. Så skal man ned på borgerservice i deres åbningstider – det er ude af trit med dagens rutiner.

Det kunne være en kæmpe bonus, hvis man laver den (ansøgningen, red.) her.

Hvis det var noget de (underviserne, red.) kunne hjælpe med til 1. lektion, hvorefter man kan afleverer den og følge op på 2. lektion – det ville være fedt!

I interviewene er der kursister, der mener, at undervisningen kunne gøres mere relevant, såfremt ANT-kurset indeholdt oplæg eller foredrag fra andre end underviseren og den køreprøvesagkyndige. Der gives eksempler på, at ANT-kurset kan suppleres med oplæg fra fx en misbrugskonsulent eller en, der tidligere har kørt i påvirket stand og forårsaget en ulykke. En kursist foreslår "en narkobetjent eller en, der har været ude for noget, som holder et foredrag – fx en, der sidder i kørestol. Det vil måske få folk til at tænke sig om en ekstra gang, inden man drikker den øl ekstra".

En kursist udtaler:

Du får flere billeder i hovedet over, at man har set en person, som har været udsat for nogle grimme ting – det går ikke kun ud over dig, men også alle dem, der er i dit forum. Det er bedre at få nogle ud og fortælle nogle historier. Der er mange, der laver sådan

nogle foredrag om, at man har taget en tur, klasket ind i et træ, og nu kan man ikke bevæge sine ben. Det giver mere, hvor folk tænker over tingene.

Dog er ikke alle kursister enige i, at sådanne oplæg ville være relevante, da kursisterne jo kan lære af hinandens historier, samt: *"Vi så jo filmen med hende, som havde mistet sin søn – så kan man selv tænke sig til resten. Hvis der kom en og fortalte om, at hun havde mistet eller kørt en ihjel, det ved man godt, men der er ingen grund til at opleve hans følelser tæt på".*

8.4 Organisering

I det følgende beskrives de overvejelser, som kursisterne har gjort sig over mere organisatoriske forhold, såsom hvornår kurset skal ligge i frakendelsestiden og tidspunkter for afholdelse af ANT-kurset, som dermed ligger ud over selve undervisningsplanens og materialernes form og indhold.

8.4.1 ANT-kursets placering i frakendelsestiden

Kursisterne kan tidligst påbegynde ANT-kurset tre måneder før deres doms udløb. ANT-kurset ligger dermed i slutningen af kursisternes frakendelsestid. Ifølge samtlige kursisterne i undersøgelsen fungerer det godt, at kurset ligger op til generhvervelsen af kørekortet. En række kursister forklarer, hvorfor kurset ikke skal ligge umiddelbart efter, at de har fået frakendt kørekortet:

Da mit (kørekort, red.) røg, var jeg meget sårbar – det er ikke sjovt. Man er led ved sig selv – jeg var nok kommet med hovedet i postkassen og havde ikke lys til at møde mine ligestillede.

Nej. Der er man træt af sig selv. Nok træt af sig selv.

Det er bedre nu, hvor det ville være slemt, hvis det hele kom i starten, hvor det blev ved og ved. Her har man fået lov til at få en pause, hvor man kan tage den sidste tørn og få sit kort. Meget hang i ens hoved.

Et år gjorde meget for mig. Hvis jeg havde kunnet tage sådan et kursus lige bagefter, så kunne det nok godt være sket igen.

Flere kursister forklarer, at der kan være meget skam forbundet med at blive taget for at køre i påvirket tilstand. Det at blive taget og miste sit kørekort har for mange haft store konsekvenser både i privat og arbejdsmæssig forstand. Kursisterne mener derfor, at det ville være for meget, hvis de samtidig skulle håndtere et ANT-kurset. De foretrækker derfor, at kurset ligger umiddelbart inden generhvervelsen.

En enkelt kursist overvejer muligheden for, at ANT-kurset splittes op, således at lektion 1-3 ligger tidligere i frakendelsesperioden, mens lektion 4 fortsat ligger op til generhvervelsen: *"Tag halvdelen af lektionerne et år før, og så lige det praktiske før med prøver og sådan. Sådan kunne man måske også gøre det. Så kom det heller ikke så kompakt heller".* Der er ikke umiddelbart tilslutning til denne måde at organisere kurset på blandt de resterende kursister på holdet.

8.4.2 Tidspunkt for undervisning

I interviewene med kursisterne bliver det tydeligt, at tidspunkterne for afholdelse af ANT-kurserne ligger mange kursister en del på sinde. Kursisterne oplever, at det er en ufleksibel måde, ANT-

kurserne er organiseret på, med fire kursusgange fordelt over fire uger, hvor kursisterne skal komme hver gang. En kursist forklarer således:

Man kan også gøre det over en længere periode, hvor man frit kunne vælge. Jamen, jeg kan ikke komme fire gange i træk, men jeg kan komme en gang der. Bare man i løbet af en periode nåede fire lektioner. Jeg ville foreslå, at man kortede det lidt ned og så tog en lørdag eller andet og så sådan lidt forskellige valgmuligheder, så man kunne passe det lidt ind i det liv, man nu havde, og så en gang slut færdig. Vi har det sgu' svært nok med at komme rundt i forvejen, og så at skulle hekse alle mulige steder hen. Og så er der måske ikke så gode muligheder for offentlig transport i den by, du nu kommer fra. Det bliver dobbelt op på tid og pres, det er nok det, som irriterer mig mest.

For mange kursister har det været en logistisk udfordring at komme til og fra ANT-kurset. "Det virker ikke som om, at man har tænkt over, at det er folk uden kørekort", udtaler en kursist vedrørende kursets fire lektioner, som betyder, at kursisterne skal komme frem og tilbage otte gange. Nogle kursister har brugt offentlig transport, mens andre kursister har været nødt til at få familie og venner til at køre dem frem og tilbage. Uanset måden oplever kursisterne, at det har været udfordrende, og at de derfor ville foretrække, at lektionerne blev samlet mere.

Andre kursister hæfter sig ved, at ANT-kurserne primært ligger om eftermiddagen. Flere af kursisterne på de seks forskellige hold har aften- eller natarbejde, hvilket betyder, at flere af kursisterne har måttet melde fra på deres arbejde til alle fire lektioner. Kursisterne udtrykker det således: "Når man tænker på, at det koster 3.200 kr. og så også 1.000 kr. hver gang, jeg ikke kan komme på arbejde", "hvis man går i skole og arbejder om aftenen, hvad så? Så er man jo meget afhængig af det. For mig har det været et helvede" og "jeg får ikke sovet inden natarbejde". Andre kursister er meget tilfredse med eftermiddagsholdene, men fremhæver stadig muligheden for, at der var indført større fleksibilitet.

Mange kursister er utilfredse med, at det samlet set tager én måned at gennemføre ANT-kurset. For kursisterne er det lang tid at bruge på noget, som de dels er tvunget til, dels bare gerne vil have overstået. Weekendkurser nævnes af kursister i samtlige gruppeinterview. Ifølge kursisterne vil weekendkurser have den primære fordel, at ANT-kurset vil være overstået hurtigere. "Særligt weekendkurser – det skal bare overstås", "jeg havde taget det på én dag hvis muligt – ud af verdenen, væk med det!", " Det kunne være et dagskursus, et lørdagskursus 8-16 og så færdigt". Andre kursister foreslår, at alle lektioner lå inden for samme uge, således det var hurtigere overstået: "Det ødelægger mit arbejde måske, men hvis vi kunne tage det på en hel uge, ville det være bedre. Bare få det overstået på en hel uge".

Det er logistisk mareridt at få det til at passe sammen over fire uger, med en uges mellemrum. Det er simpelthen for meget. Hvis det kunne gøres på en weekend, lørdag og søndag eller over to gange med en uges mellemrum – det ville være langt bedre. For os som har en hverdag, der skal hænge sammen, er det for meget. Så der burde være alternativer.

Få kursister pointerer dog, at det handler om valg og indstilling, da "det der med, at man ikke kan afse fire tirsdage, det kan jeg ikke forstå. Hvor mange spiller ikke fodbold, håndbold eller går til noget andet en gang om ugen?", spørger en kursist under interviewet.

8.5 Opsamling

For mange kursister kom det som en overraskelse, at de skulle deltage i og gennemføre et ANT-kursus, før de kunne generhverve førerretten. Kursisterne blev informeret om det, da de fik tilkendt deres dom, men for mange kursister er det flere år siden, og mange har glemt det med tiden. Kursisterne anser ANT-kurset som en del af deres straf eller en forlængelse af straffen. Andre har en forventning om, at ANT-kurset er et informationsmøde og en måde at forebygge, at kursisterne ikke kører i påvirket tilstand igen.

Langt de fleste kursister er spændte og nervøse forud for ANT-kurset. Langt størstedelen bliver dog positivt overraskede over, at underviserne får kursisterne til at føle sig velkomne, og at underviserne ikke peger fingre eller virker fordømmende. Derudover bliver mange kursister positivt overraskede over, at det er alle typer af mennesker, der deltager på et ANT-kursus, og de oplever derfor ikke at føle sig 'sat i bås' på kurset.

Kursisterne har overvejende en holdning om, at det er forkert at køre bil i påvirket tilstand. Mange kursister mener derfor ikke, at ANT-kurset kan skubbe eller have en positiv indflydelse på dette område.

For mange kursister gælder, at de ikke føler, at ANT-kurset har været medvirkende til at ændre deres adfærd. I stedet er det straffen, dommen, bøden, det til at miste sit kørekort og skammen over at skulle fortælle det til sin familie eller arbejdsplads, som ifølge kursisterne har størst betydning for, at de ikke har til hensigt at køre bil i påvirket eller svækket tilstand i fremtiden. For kursister, som har fået en ubetinget frakendelse, er en eventuel holdnings- eller adfærdsændring derfor også sket for flere år siden i forbindelse med dommen. Kursisternes oplevelse af ANT-kursets overordnede udbytte spænder bredt. Nogle mener, at de intet har fået ud af kurset, mens andre har fået en del ud af kurset. Herimellem er en bred gruppe af kursister, som mener, at det udbytte eller den viden, de har fået, kan være et udbytte på et mere ubevidst plan, der vil hjælpe dem med at træffe rigtige valg i fremtiden, uden at de nødvendigvis vil relatere det til ANT-kurset.

Kursisterne er overordnet enige om, at de har fået ny viden, der handler om, hvad en genstand er afhængigt af typen af alkohol, forbrænding, udregning af cirka-promille, og hvornår man kan køre dagen derpå. Kursisterne er dog ikke enige om, hvad de kan bruge denne viden til.

Der er overordnet set tilfredshed med underviserne på ANT-kurserne. Kursisternes oplevelse er, at underviserne gør det godt inden for de rammer, de har, da det kan være vanskeligt at undervise og videregive informationer på en interessant og spændende måde.

Kursisternes oplevelse er, at holdundervisning fungerer godt, og at de føler sig i samme båd. Særligt fungerer lektion 1 godt, hvor kursisterne skal præsentere sig selv og deres historie over for de andre kursister på holdet. For kursisterne betyder runden, at de kan sammenligne deres situation og historie med andres, og det giver stof til eftertanke. Derudover betyder runden, at kursisterne opnår en forståelse for hinanden.

ANT-kurserne bærer overordnet præg af, at der hersker en god tone og stemning på de medvirkende hold i evalueringen. Der har været forskel på, hvor stille og deltagende holdene har været. Generelt forsøger underviserne at få kursisterne til at involvere sig i undervisningen, hvilket til tider er en svær opgave grundet den modstand, som mange kursister har. Underviserne gør meget for at anerkende kursisternes frustration.

Nogle kursister foretrækker, at ANT-kurset blev opdelt i alkohol og narkotika i stedet for at inkludere begge dele i undervisningen, da de finder henholdsvis det ene eller andet irrelevant afhængigt af,

hvilken grund de har fået frakendt kørekortet/køreretten. Andre kursister har fundet information og viden om både alkohol og narkotika interessant. Overordnet set er kursisterne dog enige om, at de får meget begrænset oplysning om narkotika. Derudover er der meget begrænset information til de få kursister, som deltager på kurset pga. kørsel i svækket tilstand og kørselsforbud grundet træthed og medicin.

Underviserne bruger øvelser, opgaver og gruppearbejde forskelligt i undervisningen. Ikke to ANT-hold i evalueringen har været igennem de samme øvelser og opgaver, som både kan foregå individuelt og i grupper. Overordnet set taler kursisterne godt om runden i lektion 1, men derudover får visning af film og tv-udsendelser, promillebriller, små teoriøvelser m.v. en blandet modtagelse af kursisterne på ANT-kurserne. I nogle tilfælde kan forskellige øvelser få kursister til at involvere sig i undervisningen i højere grad, end de gjorde tidligere.

Kursisterne er overordnet af den holdning, at ANT-kurserne er for lange og består af for mange lektioner. Der er blandt nogle kursister en oplevelse af, at underviserne kan have svært ved at fylde tiden tilstrækkeligt ud med det nuværende materiale tilknyttet undervisningen. Kun få kursister mener, at tiden er passende. Derudover er der generel enighed om, at undervisningsmaterialet består af for mange gentagelser, at materialet trænger til en opdatering, og at det består af for mange slides. Også her pointeres det, at der kun er begrænset viden om narkotika sammenlignet med alkohol i undervisningsmaterialet.

Kursisterne er overordnet tilfredse med lektion 1 og lektion 4 sammenlignet med lektion 2 og 3. Særligt er kursisterne glade for lektion 4 med de prøvesagkyndige, da de her oplever at få svar på de spørgsmål, som trænger sig på. Det er overordnet oplevelsen af ANT-kurserne, at kursisterne er meget optagede af generhvervelsen af deres kørekort, herunder den teoretiske og praktiske prøve.

For langt de fleste kursister giver det bedst mening, at ANT-kurset tidsmæssigt ligger lige op til generhvervelsen af kørekortet, da det for mange kursisterne 'havde været for meget' i forbindelse med frakendelsen, bøde, skammen m.v. Enkelte kursister foreslår en opsplitning af ANT-kurset med afholdelse af lektion 1-3 kort efter frakendelsen og lektion 4 op til generhvervelsen af kørekortet. Derudover efterspørger kursisterne større fleksibilitet, hvor det ikke er nødvendigt at følge det samme ANT-hold eller deltage fire uger i træk. Ligeledes efterspørger kursisterne, at kurset gøres mere komprimeret, fx i form af weekendkurser eller kurser (både eftermiddag og eftermiddag), som skal gennemføres i løbet af samme uge. For mange kursister har der været logistiske og praktiske udfordringer forbundet med at gå tidligt fra arbejde (eller melde helt fra) og komme til og fra kurset, når man ikke har et kørekort. Derudover har kursisterne forslag om, at ansøgningen om generhvervelse bliver udleveret og udfyldt på ANT-kurset.

Den kvalitative undersøgelse af kursisternes oplevelser og erfaringer med kurset bygger som nævnt på observation og gruppeinterview. De seks medvirkende ANT-kurser er udvalgt tilfældigt med hensyn til flere praktiske omstændigheder i forhold til dataindsamlingen. Sammenholdt med beskrivelser af deltager/kursist-populationen af ANT-kurser i kapitel 4 er der overensstemmelse med de kursister, som medvirker i gruppeinterviewene med hensyn til køn, alder, frakendelsesårsag (flest grundet alkohol) samt frakendelsestype (flest grundet ubetinget frakendelse). På denne baggrund vurderes det, at kursisterne i denne delanalyse overordnet set er repræsentative for ANT-kursister mere generelt.

Ovenstående opsamling af den kvalitative undersøgelse af kursisternes oplevelser og erfaringer med ANT-kurset stemmer forholdsvis godt overens med den evaluering, som DTU Transport i 2009 gennemførte af de daværende kurser i alkohol og trafik (A/T-kurser). Resultaterne viste i 2009, at størstedelen af kursisterne udtrykte stor tilfredshed med kurset i de evalueringsskemaer, som de

skulle udfylde efter endt kursusforløb. Kursisterne var dog ikke nær så tilfredse med kursets materiale som med kurset mere generelt. I de interview, der blev lavet med kursisterne tilbage i 2009, var begejstringen med kurset mindre, end de havde tilkendegivet i evalueringsskemaerne. Resultaterne viste derudover, at kursisterne på A/T-kurset, ligesom kursisterne på ANT-kurset, mente, at kurset er for dyrt, at det er for langt, og at det strækker sig over for mange uger (ønsker fx kurset afviklet på en weekend), og kursisterne oplever kurset som en straf (DTU Transport 2009). Det samme gør sig gældende for oplevelsen af ny viden. Også her tilkendegiver kursister i begge evalueringer, at ny viden især relaterer sig til beregning af promille, forbrændingstider og promillen 'dagen derpå'. Kursisterne i denne evaluering fremhæver derudover, at de har fået ny viden om, hvad en genstand er afhængig af typen af alkohol.

Med hensyn til kursets materiale fremhæver kursisterne på tværs af de to evalueringer, at materialet er for tørt og med for mange gentagelser. Derudover kritiseres materialet for at være for 'tyndt' indholdsmæssigt og for at mangle generel opdatering. Kursisterne på A/T-kurset tilkendegav i 2009, at de var mest kritiske over for, at kurset i for høj grad syntes at henvende sig til alkoholmisbrugere, og at der typisk kun er få egentlige alkoholikere på hvert hold. Sammenlignet med denne evaluering er det kun nogle få kursister, der italesætter misbrugsproblematik i kursets materiale.

Derudover udtrykker kursisterne i begge evalueringer generel tilfredshed med lektion 4, hvor de oplever at få viden om forberedelsen til både den teoretiske og praktiske prøve. Ligeledes er kursisterne på tværs af evalueringerne meget tilfredse med at dele historier og viden med hinanden på holdene, jf. den tidligere omtalte runde, der ofte afvikles i lektion 1 (DTU Transport 2009).

9 Diskussion af metoder, data og resultater

I det følgende diskuteres valg af metoder, data og resultater. Afsnittet påbegyndes med en vurdering af det datagrundlag, som kan have betydning for de resultater, som bliver tilvejebragt i undersøgelsen. Herefter følger en diskussion af tematiske resultater.

9.1 Diskussion af metoder og data

Deskriptive opgørelser

Det bør bemærkes, at opdraget for delopgave 2, 'beskrivelse af deltagerpopulationen', er af deskriptiv karakter. Det omfatter opgørelser af antal kurser og kursister samt en tilhørende beskrivelse af kursisterne, omstændighederne ved deres sigtelse for overtrædelse af færdselsloven og deres tilfredshed med ANT-kurset. Rapporten omfatter således ikke analyser i forhold til fx det forventede antal deltagere baseret på antal domme i perioden eller tiden fra dom til deltager på kurset. Dette kunne formentlig være interessant i et evalueringsperspektiv, men sådanne analyser ligger uden for rammerne af denne delopgave og det datagrundlag, der har været aftalt forud for opgaven. Det har således heller ikke ligget inden for rammerne af projektet at foretage en opfølgning på, hvor mange og hvilke kursister der efter gennemført kursus indleverer deres kursusbevis i borgerservice.

Opgørelserne er baseret på det datagrundlag, som de regionale ANT-koordinatorer har leveret. Datagrundlaget har i nogle regioner ikke været fyldestgørende i alle år, hvilket har begrænset sammenligninger over tid og mellem regioner. Der skal yderligere gøres opmærksom på, at den interregionale sammenligning af antal kurser og antal kursister er baseret på opgørelser af de absolutte antal. Det er vel vidende, at især antal kursister i de enkelte regioner er betinget af regionernes befolkningstal. Men det er formentlig også udtryk for en række andre parametre som fx alderssammensætning, afstande i regionen, offentlige befordringsmuligheder, politiets indsatser samt en række andre parametre, som det ikke har været muligt at justere for inden for rammerne af dette projekt. Det er derfor vurderet, at en justering i forhold til befolkningsantallet ikke vil give et mere retvisende grundlag for en interregional sammenligning. Endelig skal det anføres, at det på det foreliggende datagrundlag, hvori der ikke indgår personhenførbare data, ikke har været muligt at foretage krydstabuleringer. Det betyder, at det fx ikke har været muligt at opgøre, hvilke personer i forhold til køn og alder, som har udtrykt tilfredshed/utilfredshed med kurset.

Overordnet set vurderes datagrundlaget for opgørelserne af antal kurser og kursister at være validt. Datagrundlaget for de deskriptive opgørelser af kursisters køn, alder, frakendelsesårsag henholdsvis frakendelsestype er imidlertid baseret på ufuldstændige regionale databaser, hvorfor opgørelserne må betragtes med en vis varsomhed. Datagrundlaget for kursisters besvarelse af tilfredshed og omstændigheder ved sigtelse for overtrædelse af færdselsloven vurderes at være sufficient for nærværende formål.

Interview med udvalgte aktører

De udvalgte aktører til interview er udvalgt strategisk, og det skal derfor bemærkes, at det er en særlig viden, som bliver tilvejebragt i interviewene. Der kan være en risiko for, at aktørerne vælger at fremstille sig selv og den organisation, de repræsenterer, på en særlig måde, som får betydning for den viden, der kommer frem i interviewene. Aktørerne bliver i denne rapport anonymiseret. Det er ikke, fordi at aktørerne ikke vil stå ved deres udtalelser, men forbi deres præcise position og stilling ikke vurderes som afgørende for deres krav og forventninger til ANT-kurset.

Gruppeinterview

I denne evaluering kan udfordringen med gruppeinterview blandt kursister være, at kørsel i påvirket eller svækket tilstand er et sensitivt emne, og for nogle kursisterne har det været, og er stadig, forbundet med skyld og skam. Deltagelse i et gruppeinterview sammen med andre kursister kan derfor være udfordrende, og dette kan have betydning for, hvor meget den enkelte kursist har lyst til at dele sine oplevelser og holdninger med andre.

Under fokusgruppeinterviewene blev det indledningsvis beskrevet for kursisterne, hvad formålet med gruppeinterviewene var. Derudover blev informanterne informeret om, at hensigten ikke var at opnå en form for enighed. Derimod var formålet at lade kursisterne komme til orde og ved både enighed eller uenighed med de andre kursisters udsagn var det vigtigt, at de gav deres mening til kende.

Styrken ved gruppeinterview er, at informanterne kan lade sig inspirere af hinanden og udfolde gode ideer og synspunkter. Svagheden ved denne interviewform er derimod, at der er risiko for, at gruppen og sammensætningen af kursister i sig selv påvirker de data, der bliver produceret, på en negativ måde. Det kan komme til udtryk ved, at nogle kursister tilbageholder informationer eller ikke vil give deres mening til kende, hvis den står i modsætning til det, som andre kursister på holdet siger. En anden overvejelse kan være, hvorvidt informanter udtrykker sig mere markant eller ekstremt for at tydeliggøre deres holdning til et givet felt, end de normalt ville gøre i andre situationer (Kvale 1997). Disse metodiske overvejelser, der er forbundet med interview som metode, kaldes for 'social desirability bias' og henviser til, at personer fx kan besvare spørgsmål ud fra, hvad der er socialt acceptabelt, eller hvad flertallet i en gruppe mener om et givent emne, frem for hvad de reelt selv mener. Derudover er det vigtigt at være opmærksom på interviewerens rolle, og hvorvidt interviewerens tilstedeværelse har betydning for de udsagn, som kursisterne giver. Der kan være mulighed for, at nogle kursister forholder sig mere negativt eller positivt til et område, blot fordi der er en interviewer til stede.

Derudover skal det bemærkes, at alle kursister, som har kørt i påvirket eller svækket tilstand, skal gennemføre et ANT-kursus for at genhverve deres kørekort. At kursisterne er tvunget til at deltage på kurset, kan også være et element, som har betydning for den viden, der bliver tilvejebragt i undersøgelsen, da der er risiko for, at nogle kursister forholder sig mere kritisk til kurset på denne baggrund.

I forbindelse med gruppeinterview omhandlende kursisters oplevelser og erfaringer med ANT-kurser er der derfor en række metodiske overvejelser og konkrete forhold, som kan have betydning for den viden, der bliver tilvejebragt. Der har været tale om store fokusgrupper, da ANT-holdene varierede mellem 10-16 kursister. Det er mange mennesker, der skal komme til orde med deres oplevelser og erfaringer i samme interview. Det kan derfor ikke undgås, at nogle kursister fylder mere end andre. Det samme er tilfældet for gruppeinterview med underviserne.

En måde at imødekomme nogle af udfordringerne på er, at den pågældende interviewer er særdeles opmærksom på, at få alle kursister såvel som undervisere i tale under samtlige interview. Dette er gjort ved at spørge direkte til udvalgte oplevelser og holdninger, såfremt de har været meget tavse under dele af interviewet. Det har således været et vigtigt opmærksomhedspunkt for intervieweren, at alle kursister og undervisere blev hørt i interviewene.

Derudover er det en styrke, at der er gennemført seks fokusgrupper med kursister og tre med undervisere, som har gjort det muligt at sammenligne udsagn, og slutteligt at der er foretaget observation af et helt kursusforløb, som har givet mulighed for at få indsigt over en længere periode og

ikke kun under interviewene. Denne metodetriangulering med kombination af observation og interview er med til at styrke validiteten i undersøgelsen.

9.2 Diskussion af tematiske resultater

I det følgende diskuteres rapportens væsentligste resultater. VIVE har på denne baggrund identificeret seks temaer, som går på tværs af rapportens delopgaver, og som VIVE vurderer, kan have betydning i en eventuel revidering af undervisningsplanen for ANT-kurser.

Tilfredshed og udbytte

I kapitel 4 beskrives kursushold, kursister og tilfredshed med ANT-kurser på baggrund af en række opgørelser af data, der er baseret på ANT-kursernes evalueringsskemaer. Blandt andet beskrives kursisternes tilfredshed med kursusmateriale, undervisere og kursusforløb på baggrund af evalueringsskemaerne, som kursisterne selv har udfyldt efter kursets ophør.

Af evalueringsskemaerne fremgår det, at hele 70-91 % af de kursister, som har udfyldt evalueringsskemaet efter kursets ophør, er tilfredse eller meget tilfredse med både kursusmateriale, underviserens evne til at formidle og skabe læring og det samlede kursusforløb. Opgørelsen af besvarelsenerne viser også, at tilfredsheden med kursusmateriale generelt er mindst, samt at langt de fleste kursister (82-93 %) oplever at have fået ny viden på kurset.

Sammenholdes nærværende kvalitative undersøgelse af kursisternes oplevelser og erfaringer med ANT-kurset med kursisternes besvarelser i evalueringsskemaerne, viser der sig væsentlige forskelle. De interviewede kursister udtrykker sig mere negativt om kurset generelt, end de gør i evalueringsskemaerne – både hvad gælder kursusmateriale og det samlede kursusforløb. Der er dog generelt enighed om, at underviserne er gode til at formidle viden. Med hensyn til hvorvidt ANT-kurset giver kursisterne ny viden, er de interviewede kursister mere negative og oplever ikke i samme høje grad, at kurset bidrager med ny viden sammenholdt med de besvarelser, som fremgår af evalueringsskemaerne.

Evalueringen af A/T-kurser fra 2009, der er foretaget af DTU Transport, stemmer forholdsvis godt overens med fundene i den deskriptive opgørelse over kursisters tilfredshed med ANT-kurser i 2018. I 2009 udtrykte størstedelen af kursisterne stor tilfredshed med kurset i de evalueringsskemaer, som kursisterne skulle udfylde efter endt kursusforløb. Kursisterne var dog ikke nær så tilfredse med kursets materiale som med kurset mere generelt. I de interview, der blev lavet med kursisterne tilbage i 2009, var begejstringen med kurset mindre, end kursisterne havde tilkendegivet i evalueringsskemaerne. I nærværende undersøgelse er tilfældet det samme, da de i interviewene også i denne omgang er mere kritiske og dermed viser mindre begejstring med kurset end de tilkendegav i evalueringsskemaerne.

Denne diskrepans mellem kursisternes besvarelser i evalueringsskemaerne og det, kursisterne giver udtryk for under gruppeinterviewene, kan have at gøre med den valgte metode til at få kursisterne i tale. Som nævnt i afsnittet om metodiske overvejelser (afsnit 3.5.4) kan gruppeinterview som metode have betydning for, hvilken viden der tilvejebringes. I denne forbindelse er der en risiko for, at gruppeinterviewet har betydet, at nogle kursister udtrykker sig mere negativt til ANT-kurset, fordi de bliver direkte adspurgt herom som led i en evaluering. Ligeledes kan det være tilfældet, at nogle kursister ikke vil udtrykke sig positivt om kurset, fordi andre kursister allerede har udtrykt sig negativt. Der kan derfor være en risiko for, at nogle af kursisterne ikke vil give deres mening til kende af frygt for at gå imod strømmen. Samtidig har gruppeinterviewene dog den fordel, at de giver et mere levende billede af, hvordan kursister oplever og erfarer ANT-kurset.

For mange kursister er udbyttet af ANT-kurserne, at de får information om den kommende generhvervelse. Hvorvidt kursisterne oplever, at de får andet udbytte af kurset, varierer meget blandt kursisterne. Der er kursister, der oplever, at de har fået ny viden om bl.a. forbrændingstider, genstande og kørsel 'dagen derpå', mens andre kursister ikke mener, at de har fået ny viden. Det samme udbytte mente kursisterne også, at de fik, da DTU Transport i 2009 evaluerede de daværende A/T kurser. Igen er der overensstemmelse evalueringernes resultater.

Holdnings- og adfærdsændringer

Undervisernes og kursisters tilbagemeldinger om, hvorvidt ANT-kurset fører til holdnings- og adfærdsændringer, varierer. Ifølge underviserne er det kursets primære opgave og formål. Ifølge kursisterne er det ikke på grund af ANT-kurset, at de ikke vil køre i påvirket tilstand i fremtiden. Derimod påpeges det, at dommen, skammen, frakendelsen af kørekortet, bøden og konsekvenserne heraf i både privat- og arbejdsliv har medført en holdnings- og adfærdsændring, før de kommer på ANT-kurset. De fleste kursister giver udtryk for, at de er gået ind til ANT-kurset med den grundlæggende holdning, at det er forkert at køre påvirket. Samlet set repræsenterer disse udsagn spændvidden i ANT-kursets tilgang til holdnings- og adfærdsændringer: Der er både tale om en adfærdsmodificerende og en behavioristisk tilgang (Carlsson 2012), da kurset er en del af en straf og en deltagelsesorienteret tilgang (ibid.) i de konkrete undervisningssituationer.

Der er også flere undervisere og kursister, der påpeger, at et kursus på fire gange slet ikke er nok til at ændre adfærd, hvis det er det, man vil. Alle kurser, der gennemgås i den udvalgte litteratur i kapitel 6, er også af længere varighed end ANT-kurset, ligesom der ofte arbejdes med konkrete adfærdsændringer i kursisters hverdagsliv. Et fremadrettet skærpet fokus på adfærdsændringer på ANT-kurserne kan derfor medføre, at kurset skal placeres tættere på forseelsestidspunktet, skal indeholde flere lektioner (adfærdsændringer tager tid), og skal arbejde med mere individuelt orienterede processer (fx i form af individuelle handlingsplaner). Men da ANT-kurserne befinder sig inden for rammerne af en generel holdnings- og adfærdsændring i befolkningen, derudover inden for rammerne af en straf, er der allerede før deltagelse på kurset et meget stort adfærdsændrende potentiale. Spørgsmålet er derfor, hvordan man bedst understøtter disse igangværende processer. På tværs af delundersøgelserne vurderes det, at ANT-kurserne i praksis har fundet en form, der fokuserer på at kunne møde kursisterne på en positiv måde samt at formidle viden om og engagere kursisterne i refleksioner over kørsel i påvirket eller svækket tilstand. En sådan deltagelsesorienteret undervisning har ifølge den gennemgåede litteratur et adfærdsændrende potentiale. Fordelen i forhold til ANT-kursernes specifikke situation og formål er derudover, at der ikke fokuseres så meget og så direkte på adfærdsændringer, at man risikerer at tale ned til eller forbi de mange kursister, der oplever, at de i forbindelse med straffen så at sige har "lært lektien." Der bør dog fortsat være opmærksomhed på, at det ikke er alle kursister, som har 'lært lektien'. Nogle dømte spiritusbilister finder det helt i orden, at de kører under påvirkning af alkohol og/eller stoffer, da de er af den opfattelse, at de har haft fuldstændig kontrol over deres kørsel (Fynbo 2014).

Underviserne gør på alle lektioner meget ud af engagere kursisterne, mens de ikke nødvendigvis er tilhængere af gruppearbejde eller gruppeøvelser. Flere oplever, at de bedre skaber engagement og deltagelse med klasserumsundervisning end med gruppearbejde – ligesom alle undervisere vedkender, at der er hold, hvor det ikke lykkes at skabe deltagelsesorienteret undervisning. Blandt kursisterne er der stor uenighed omkring, hvorvidt øvelser og opgaver – både individuelt og i grupper – bidrager til noget positivt i undervisningen. Flere kursister foretrækker dette fremfor at være passive, mens andre kursister hellere vil undvære det.

Undervisningsplan og undervisningsmaterialer

Underviserne påpeger, at hverken undervisningsplanen eller undervisningsmaterialerne understøtter dem i deres bestræbelse på at levere deltagelsesorienteret undervisning af høj kvalitet. Selvom der under gruppeinterviewene var mange diskussioner frem og tilbage omkring undervisningsplanen, var der konsensus om, at man med fordel fremadrettet kunne arbejde med en grundmodel for lektionerne med tilhørende opdaterede undervisningsmaterialer, samt med muligt tillægsmateriale. Grundmodellen skal kunne anvendes af nystartede undervisere, der endnu ikke har opbygget deres egen erfaring med lektionerne, og skal også være noget, som underviserne kan falde tilbage på, når de ind imellem møder et af de stille ANT-hold, som ikke lader sig engagere. Derudover efterspørges der et supplerende materiale, der kan bruges til særlige emner, praktiske øvelser og erfaringsudveksling, og som man som underviser selv kan trække ind i undervisningen.

Det påpeges både fra undervisere og deltagere, at undervisningsmaterialerne bør opdateres, så det indeholder de nyeste tal, statistikker og film – og at denne opdatering bør vedligeholdes fremadrettet. Kursisterne giver udtryk for, at detaljeringsgraden er for høj i materialet, samt at der er misbrugsmateriale, som med fordel kan undværes, da mange kursister ikke opfatter sig selv som misbrugere. Underviserne påpeger, at det misbrugsorienterede materiale tværtimod stigmatiserer kursisterne. Derudover ligger det kursisterne meget på sinde, at der er for mange gentagelser og opsummeringer i undervisningsmaterialet. Også underviserne mener, at der er mange gentagelser. Antallet af slides kan også reduceres, lyder det fra både undervisere og kursister, selvom begge parter også peger på, at det kan være svært for underviserne at fylde tiden ud med den nuværende undervisningsplan og de nuværende materialer. Underviserne understreger, at det er utroligt vigtigt, at der er nok undervisningsmateriale til de hold, hvor det ikke lykkes at skabe deltagelsesorienteret undervisning. Ellers opleves tiden som for lang. Kursisterne ønsker derimod, at kurset forkortes, også gerne med en reduktion af prisen, som de vurderer, ikke svarer til indholdet.

Overvejende er langt de fleste kursister tilfredse med, at ANT-kurset inkluderer både alkohol og narkotika. Men det pointeres, at kurset skal indeholde mere viden og information om narkotika. De fleste, der er taget for narkotikakørsel mener ikke, at de har fået det store udbytte af undervisningen. Det samme gør sig gældende for de personer, som er taget for at køre i svækket tilstand på grund af sygdom eller træthed. Derfor kan det være en fordel i højere grad at få undervisningsmaterialet tilrettet til den samlede målgruppe.

De enkelte lektioner

I forhold til de enkelte lektioner er tilbagemeldingerne på tværs af kursister og undervisere, at lektion 1 og 4 fungerer bedre end lektion 2 og 3. Især er lektion 3 udsat for kritik. De nærmere begrundelser er, at deltagerrunden ofte finder sted i lektion 1, at lektion 4 omhandler generhvervelse af kørekortet, at dele af lektion 2 og 3 har fokus på misbrug, og at lektion 3 opleves som "tynd". Kursisterne gør sig mange tanker om generhvervelsen af kørekortet og de praktiske og teoretiske prøver, der følger med. Lektion 4 fremhæves således positivt, fordi kursisterne får svar på de spørgsmål, de er optagede af. Derudover oplever både undervisere og kursister, at runden (oftest indlagt i lektion 1) fungerer godt. Kursisternes mulighed for individuelt at fortælle deres historie til de andre på holdet opleves som velfungerende, da det giver stof til eftertanke og engagerer kursisterne. Imidlertid har mange undervisere i årenes løb flyttet rundt på dele af lektioner for at skabe flow og deltagelse i undervisningen, og de giver udtryk for, at netop lektion 2 eller 3 fungerer særlig godt for dem.

Organisatoriske forhold

Generelt foretrækker både kursister og undervisere, at ANT-kurset ligger umiddelbart inden generhvervelsen af kørekortet, men underviserne påpeger, at tidspunktet med fordel kunne rykkes til seks måneder før generhvervelse på grund af administrative udfordringer med at få ansøgningerne om generhvervelse behandlet. Der er blandt underviserne også nogle refleksioner om, at man bedre kunne arbejde med adfærdsændringer, hvis kurset lå tættere på frakendelsen, men at dette ikke er hensigtsmæssigt i forhold til den del af kurset, der er målrettet generhvervelse af kørekortet. Kursisterne mener ikke, at de ved domsafsigelse kan rumme et ANT-kursus. Vedrørende organisering har det desuden for mange kursister været en logistisk udfordring at komme til og fra ANT-kurset til og fra 4 gange. Mange kursister ville foretrække større fleksibilitet og muligheden for dagskurser, weekendkurser samt muligheden for at påbegynde og afslutte kurset inden for kort tid, sammenlignet med den nuværende model med en lektion pr. uge i 4 uger.

Til slut fremkom et konkret forslag fra de prøvesagkyndige: at ANT-kurset blev skåret ned til tre lektioner, og at de som prøvesagkyndige var med på første og tredje lektion. Tilstedeværelsen af de prøvesagkyndige blev også positivt omtalt fra de resterende undervisere. Sammenholdt med resultaterne fra interviewene med undervisere på lektion 1-3 viser det sig, at ikke alle undervisere mener, at kurset burde reduceres.

Litteraturgennemgang sammenholdt med ANT-kursernes form og indhold

I dette afsnit sammenlignes og diskuteres fundene fra litteraturgennemgangen af erfaringer fra holdnings- og adfærdsændrende kurser fra andre områder (jf. delopgave 4 og delformål IV) med form og indhold i ANT-kurserne mere generelt og med den kvalitative undersøgelse af kursisters og underviseres oplevelser og erfaringer med ANT-kurset.

Sammenholder vi litteraturgennemgangen med den kvalitative undersøgelse, ser vi i forhold til begrebet psykoedukation et sammenfald: Som i Eskelinen og Olesens notat om brugen af begrebet psykoedukation på det sociale område viser den kvalitative analyse af ANT-kurserne, at underviserne opfatter psykoedukation som et bredt og uspecifikt begreb. Nogle kan genkende, at de arbejder med psykoedukation, andre kan ikke. Analysen viser, at underviserne på ANT-kurserne arbejder med de metoder, de har med fra deres grund- og videreuddannelser og fra arbejdslivet – for langt de fleste er ANT-kurserne en bibeskæftigelse ved siden af deres primære job. Ligeledes peger analysen på, at underviserne har disse metoder liggende 'i rygsækken' eller 'på rygmarven', og at de anvender dem erfaringsbaseret og situationelt – uden at de selv definerer eller nødvendigvis er bevidste om, hvilken specifik metode de anvender i en konkret situation.

Anvender man Carlssons skelnen mellem to overordnede tilgange inden for sundhedspædagogikken, kan man placere ANT-kursernes inden for både de behavioristiske og adfærdsmodificerende og de deltagelses- og handlingsorienterede tilgange. Dels ligger de inden for en ramme af straf og belønning: Kursister på kurset har mistet kørekortet på grund af kørsel i påvirket eller svækket tilstand og kan generhverve det ved at gennemføre dette kursus samt en køreprøve. Imidlertid fylder de deltagelses- og handlingsorienterede tilgange i lige så høj grad i den praktiske afvikling af ANT-kurserne – det er tilgange, hvor det kræver andet og mere af underviseren, end at man følger undervisningsplanen og afleverer den viden, der er på de obligatoriske slides.

Derudover ligner opbygningen af ANT-kurserne Regions Sjællands tilbud til patienter med skizofreni og depression med en standardiseret undervisningsplan med tilhørende obligatoriske undervisningsmaterialer. Men som nævnt ovenfor understreger analysen, at den praktiske afvikling af undervisningen på ANT-kurserne rummer meget andet end den faste undervisningsplan og de obligatoriske slides – underviserne fremhæver her deltagelsesorienteret undervisning, differentieret undervisning og gruppedynamik.

Deltagelsesorienteret undervisning, differentieret undervisning og gruppedynamik fylder også meget i det casestudie af patientuddannelser, der beskrives i kapitel 6. Her formuleres bredden i den sundhedspædagogiske opgave som en skelnen mellem teoretisk viden, træningsviden og erfaringsbaseret viden. På ANT-kurserne fylder opgaven med at formidle teoretisk viden, så den engagerer og involverer kursisterne, samt den erfaringsbaserede viden, hvor kursisters egne erfaringer bringes i spil med hinanden. De dilemmaer og kompetencer, der fremhæves i casestudiet i forhold til disse vidensformer, går også igen i tilbagemeldingerne fra underviserne på ANT-kurserne. Træningsviden ses på ANT-kurserne i den praktiske afvikling af køreprøven, samt i enkelte øvelser, hvor kursisterne fx skal hælde, hvad der svarer til en genstand, op i et glas eller bevæge sig med promillebriller på. Ligeledes fylder de gruppedynamiske processer – og de dilemmaer og muligheder, der følger med gruppebaseret undervisning – meget på ANT-kurserne.

I forhold til ANT-kurserne er der ligeledes både forskelle og ligheder i forhold til indsatserne under Kriminalforsorgen. Primært handler lighederne om, at indsatsen udfoldes inden for rammerne af en straf. Derudover er der en lighed mellem sammenblandingen af et standardiseret, manualbaseret top-down-forløb med deltagelses- og handlingsorienterede tilgange. Både screeningsværktøjet LS/RNR og MOSAIK-modellen er udviklet som evidensbaserede, standardiserede tilgange, men i den konkrete undervisnings- eller rådgivningssituation anvender rådgiverne de mere situationsbestemte og kontekstafhængige metoder, der kendetegner deltagelses- og handlingsorienterede tilgange. Imidlertid er der også mange forskelle. ANT-kursernes deltagere repræsenterer et bredere udsnit af den danske befolkning og minder derfor mere om kursisterne på patientuddannelser. Ligeledes er der i meget ringe grad tale om vidensformidling i programmerne fra Kriminalforsorgen, men næsten udelukkende om holdnings- og adfærdsbearbejdning (og her specifikt i forhold til evnen til selvindsigt, følelshåndtering og kommunikation). Her minder ANT-kurserne igen mere om patientuddannelserne, hvor der både skal formidles specifik viden på en engagerende måde og også arbejdes med adfærdændringer. Der mange ligheder mellem ANT-underviserne og MOVE-instruktørernes beskrivelser af, hvad der er væsentligt for, at kurserne lykkes – især fordi deltagernes indledningsvise modstand kan være markant. MOVE-instruktørerne fremhæver skabelsen af "det trygge rum", at kurset giver anledning til eftertanke og refleksion, og at kursisterne oplever, at de ikke puttes i kasser – alle er elementer, der også fremhæves af ANT-underviserne. Erfaringen med dobbeltrolleunderviserne og opblødningen mellem fængselsbetjente og indsatte afspejles også i ANT-underviserne oplevelser af, hvordan nogle kursister oplever mødet med de prøvesagkyndige, der alle har en politibaggrund. MOVE adskiller sig imidlertid fra ANT-kurserne ved at have løbende optag. MOSAIK adskiller sig ved at være et individuelt tilrettelagt rådgivningsforløb. Her er det især instruktørernes omformulering af et standardiseret og manualbaseret udgangspunkt til en deltagelsesorienteret og differentieret tilgang, der minder om erfaringerne fra ANT-kurserne.

ANT-underviserne beskriver, at 'de arbejder i modstand', fordi kurserne af kursisterne opleves som en del af en straf. ANT-underviserne overordnede tilgang er her i overensstemmelse med Vedtoftes hovedpointe, nemlig at modstand ikke betyder, at en undervisningssituation har fejlet, men derimod, at modstand er et grundvilkår, man som underviser både tager udgangspunkt i og forsøger at arbejde med. Imidlertid har ANT-underviserne ikke, som Vedtofte, reflekteret over de forskellige typer af modstand, der kan være tale om, men mere situationelt arbejdet med den i konkrete situationer i undervisningen.

I næste kapitel præsenteres rapportens konklusion, og på baggrund af nærværende undersøgelse giver VIVE et bud på en række anbefalinger til en eventuel revidering af undervisningsplan og -materialer.

10 Konklusion og anbefalinger

I bekendtgørelsen om ANT-kurserne står der i forhold til undervisningsform, at underviserne selv må vælge undervisningsmetode, men at det er vigtigt, at alle kursister så vidt muligt inddrages – samt at kurset ikke må have karakter af behandling (BEK nr. 236 af 10/03/2015). I forhold til metodebaggrund nævnes specifikt psykoedukation og livsstilsamtaler om alkoholforbrug.

I undervisningsplanen for ANT-kurserne beskrives det overordnede formål og udmøntningen af de fire lektioner med ord som *indsigt, forståelse, kendskab, bevidsthed, orientering* og *information* – ligesom ordet *viden* dominerer. I anbefalingerne fra ANDREA (Bartl et al. 2002) fremhæves derimod tilpasning til målgruppen, samarbejde med modvillige kursister, selvrefleksion frem for undervisning og tilpasning frem for et fast programindhold, ligesom det anbefales, at undervisningen foregår over længere tid for at understøtte arbejdet med holdnings- og adfærdsændringer. Sammenholder man således anbefalingerne med undervisningsplanen i dens nuværende form, fremstår der en klar diskrepans mellem undervisningsplanens fokus på formidling af viden og anbefalingernes fokus på differentieret og dialogorienteret undervisning med henblik på adfærdsændringer.

På baggrund af nærværende analyse kan vi konkludere, at det i en revision af undervisningsplanen for ANT-kurserne vil være væsentligt at tage højde for de særlige karakteristika, der kendetegner ANT-kurserne og – på baggrund heraf – de erfaringer underviserne på kurserne har med at få den konkrete undervisningssituation til at fungere. Ligeledes er det væsentligt, at undervisningsplanen ikke peger på en enkelt pædagogisk metode som fx psykoedukation, men derimod understøtter at underviserne kan anvende de mange forskellige metodiske kompetencer de medbringer fra deres uddannelses og arbejdsmæssige baggrunde ind i den særlige opgave som ANT-kursene repræsenterer. Det er dog også væsentligt, at de pædagogiske retningslinjer og refleksioner ikke kun "ligger i rygsækken", men gøres eksplicite – både i undervisningsplanen og i det løbende arbejde med ANT-kurserne.

Særligt væsentligt er, at ANT-kurserne både kan karakteriseres som adfærdsmodificerende (de indgår som en del af en straf) og som deltagelsesorienterede (underviserne søger i høj grad at engagere deltagerne med henblik på holdnings- og adfærdsændringer). I forlængelse af denne skelnen kan man også karakterisere ANT-kurset som på en gang en standardiseret manualbaseret tilgang og en deltagelsesorienteret tilgang, og den kvalitative undersøgelse viser, at dette er et forhold, som underviserne ønsker at fastholde. I forhold til at kurserne indgår som en del af en straf, viser erfaringerne fra Kriminalforsorgen, at det er særligt vigtigt at arbejde med den modstand, der følger med dette forhold. I forhold til den deltagelsesorienterede undervisning viser casestudiet af patientuddannelser, at der er tale om en bred vifte af pædagogiske kompetencer i forhold til de forskellige dele af et undervisningsforløb: formidling af viden, træning af praktiske færdigheder, deling af erfaringer mellem kursisterne samt arbejde med gruppedynamikken. Sidst, hvad angår forholdet mellem standardiserede og deltagelsesorienterede forløb, er det væsentligt, at det standardiserede manualbaserede koncept både giver plads til og understøtter arbejdet med deltagernes involvering og engagement. Den nuværende meget detaljerede undervisningsplan med obligatoriske slides understøtter dermed ikke kursets formål, men optræder nærmere som en hæmsko eller forhindring. Derfor peger VIVE overordnet på, at undervisningsplanen med fordel ændres, således at den i højere grad understøtter den praktiske afvikling af ANT-kurserne, som går i en mere deltagelsesorienteret retning i undervisningen.

Da ANT-kurserne repræsenterer en særlig undervisningssituation, der på trods af sammenfald ikke umiddelbart er sammenlignelig med de kurser fra sundhedsområdet og fra Kriminalforsorgen, der

er inddraget i denne undersøgelse, baseres de mere specifikke anbefalinger hovedsageligt på udsagn fra undervisere og kursister i den kvalitative undersøgelse. Ønsker man at inddrage mere systematiske erfaringer med kurser med adfærdsændrende sigte, inden man går i gang med revideringen af undervisningsplanen, kan man med fordel gennemføre et decideret litteraturreview af de mest relevante metoder, ligesom der kunne inddrages internationale erfaringer med ANT-kurser. Det vil dog stadig være vigtigt at tage udgangspunkt i de erfaringer, som undervisere og kursister på ANT-kurserne har bidraget med.

Anbefalinger

VIVE har haft til opgave at give en række anbefalinger til relevante områder for revidering af undervisningsplan og -materiale jf. delformål VI.

På baggrund af delopgaverne 1-5 jf. delformål I-V anbefales det, at:

- ANT-kursernes metodiske tilgang beskrives som deltagelsesorienteret undervisning, der kan føre til holdnings- og adfærdsændringer for kursisterne.
- Man udvikler et fast undervisningskoncept med tilhørende slides, der især skal understøtte nye undervisere og også kan tages i brug på de hold, hvor den deltagelsesorienterede undervisning ikke lykkes, samt at der udvikles tilvalgs-materiale/emner/øvelser til hver lektion, der kan understøtte deltagelse, refleksion og gruppeprocesser.
- ANT-kursernes materiale opdateres, så det understøtter deltagelsesorienteret undervisning, så det er tidssvarende, og med henblik på at reducere gentagelser, ikke relevante temaer og detaljeringsgraden på de enkelte slides.
- Man indarbejder og giver tid til en runde, hvor kursisterne fortæller om sig selv på første lektion, da det åbner for gruppeprocesser og deltagelse. Gruppearbejde og praktiske øvelser fungerer på nogle hold, men ikke alle – de skal kunne vælges til og fra. Der bør udvikles mere film og lignende materiale, der engagerer kursisterne.
- Materiale, der handler om misbrugsbehandling, placeres i tilvalgs materialet, da det ikke er relevant på hovedparten af holdene. Derudover bør der arbejdes med at sikre henvisning til misbrugsbehandling, når det skønnes relevant.
- Mulighed for kollegial sparring og udveksling styrker den specifikke ANT-faglighed – den kollegiale sparring kan også sikre, at viden fra fx temadage eller kurser bringes med ind i undervisningen.
- Der bør arbejdes med ensartethed i organisering, form og indhold i ANT-kurser på tværs af regioner.
- Tidspunktet for kurset rykkes til seks måneder før generhvervelsen af kørekortet.
- Det bør overvejes, om der kan være mere fleksible måder at deltage på – fx mere komprimerede forløb i weekender, dagskurser og lignende.

Litteratur

- Bartl, G., Assailly, J.-P., Chatenet, F., Hatakka, M., Keskinen, E. & Willmes-Lenz, G. 2002, EU-Project "ANDREA". Analysis of Driver Rehabilitation Programmes. Kuratorium für Verkehrssicherheit (KfV), Wien.
- BEK nr 100 af 22/02/2002 (Historisk). Bekendtgørelse om kørekort. Transport-, Bygnings- og Boligministeriet. Available: <https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=1234>.
- BEK nr 101 af 22/02/2002 (Historisk). Bekendtgørelse om undervisning for kursus i alkohol og trafik (A/T-kursus). Transport-, Bygnings- og Boligministeriet. Available: <https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=1275>.
- BEK nr 520 af 01/06/2012 (Historisk). Bekendtgørelse om undervisning for kursus i alkohol og trafik (A/T-kursus). Transport-, Bygnings- og Boligministeriet Available: <https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=141496>.
- BEK nr 236 af 10/03/2015 (Gældende). Bekendtgørelse om undervisningsplan for kursus i alkohol, narko og trafik (ANT-kursus). Transport-, Bygnings- og Boligministeriet. Available: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=167932>.
- BEK nr 280 af 23/03/2015 (Gældende). Bekendtgørelse om deltagelse i en alkoholordning. Transport-, Bygnings- og Boligministeriet. Available: <https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=168392>
- BEK nr. 815 af 21.6.2017 (Gældende). Kørekortbekendtgørelsen. Transport-, Bygnings- og Boligministeriet. Available: <https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=192108>
- BEK nr 1594 af 15/12/2016 (Gældende). Bekendtgørelse om forsøgsordning med udstedelse af kørekort til 17-årige. Transport-, Bygnings- og Boligministeriet. Available: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=185599>.
- Berger, N.P., Hjelm, U., Ladenburg, J. Mikkelsen, J.S. 2017. MOVE – Evaluering af et motivationsprogram for indsatte i et fængsel. København: KORA
- Carlsson, M. 2012. Sundhedspædagogiske perspektiver på læring og undervisning. I: Simovska, V. og Jensen, J.M. (red). Sundhedspædagogik i sundhedsfremme, København: Gads Forlag.
- Carstensen, G. & Larsen, L. 2009, Evaluering af kurser i alkohol og trafik, A/T-kurser (Rapport, 1, 2009), Danmarks Tekniske Universitet, DTU Transport, Kgs. Lyngby.
- Claussen, S. 2016. Delanalyse 1 vedrørende evaluering af RNR i KiF. København: Direktoratet for Kriminalforsorgen.
- EPINION. Evaluering af spritkampagnen 2008-2015. Kampagneevaluering: Rådet for SIKKER TRAFIK; 2015.
- Eskelinen, L. og Olsen, L. 2014 Psykoedukation. Notat. København: KORA.
- Fynbo L. Risk, control and self- identity: Young drunk drivers' experiences with driving under the influence of alcohol and drugs. Nordic Studies on Alcohol and Drugs 2014;31(3):229-243.

- Grøn, L., Buch, M.S., Nielsen, M., Boisen, E. & Buch, L.S. 2012. Egenomsorg og patientuddannelser i grænsefladen mellem medicin og humaniora. DSI rapport. Dansk Sundhedsinstitut.
- Grøn, L. og Hansen, J. (2012): Sociale forandringsfællesskaber. En guide til arbejdet med egenomsorg i patientuddannelser. DSI og Region Syddanmark.
- Jakobsen, S.F. og Johansen, K.S. (2014): Implementering af manualbaseret psykoedukation i Psykiatrien i Region Sjælland. En evaluering. København: KORA. (manuskript)
- Jensen AK, Frydkjær T, Fisker L. Trafiksikkerhed ifølge danskerne—5 paradokser om sprit og fart i trafikken. U.st.: Trykfonde & Mandag Morgen; 2011.
- Jensen, B. (2005). Sundhedsfremme og forebyggelse - to forskellige paradigmer? Tidsskrift for Forskning I Sygdom Og Samfund, 2(3).
- Kragelund, A.F. 2016. Implementeringen af RNR i Kriminalforsorgen i Frihed – en kvalitativ undersøgelse, der tager udgangspunkt i socialrådgivernes oplevelser og erfaringer med at anvende standardiserede, evidensbaserede metoder i det rehabiliterende arbejde med dømte. Kandidat speciale. Aalborg: Aalborg Universitet
- Kvale, S. 1997, Interview: en introduktion til det kvalitative forskningsinterview, Hans Reitzel, København.
- LBK nr 38 af 05/01/2017 (Gældende). Bekendtgørelse af færdselsloven. Transport-, Bygnings- og Boligministeriet, København. Available: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=185819>.
- Lov nr 73 af 04/02/1998 (Historisk). Lov om ændring af færdselsloven (Promillekørsel m.v.). Transport-, Bygnings- og Boligministeriet, København. Available: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=86724>.
- Lov nr 363 af 24/05/2005 (Historisk). Lov om ændring af færdselsloven (Sanktionsfastsættelse i sager om spirituskørsel m.v.) Transport-, Bygnings- og Boligministeriet. Available; <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=2072>.
- Lov nr 524 af 06/06/2007 (Historisk). Lov om ændring af færdselsloven (Alkoholkoncentration i udåndingsluft, nulgrænse for euforiserende stoffer m.v.). Transport-, Bygnings- og Boligministeriet, København. Available: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=2657>.
- Lov nr 184 af 08/03/2011 (Historisk). Lov om ændring af færdselsloven (Bødeforhøjelser, obligatorisk konfiskation af køretøjer ved kørsel uden førerret, skærpelse af sanktionerne for kørsel under påvirkning af bevidsthedspåvirkende stoffer m.v.). Transport-, Bygnings- og Boligministeriet, København. Available: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=136154>.
- Lov nr 457 af 14/05/2014 (Historisk). Lov om ændring af færdselsloven (Skærpet indsats mod kørsel i påvirket tilstand. Transport-, Bygnings- og Boligministeriet. Available: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=162799>.
- Lov nr 695 af 08/06/2017 (Gældende). Lov om ændring af færdselsloven (Ændring af sanktionerne for kørsel i THC-påvirket tilstand og regler om alkohollåse). Transport-, Bygnings- og Boligministeriet. Available: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=191637>.

- Mathar, H. 2009. Sundhedsloven, patientrettigheder og deres betydning for pædagogisk virksomhed. I: Vedtofte, D. I.: Pædagogik - for sundhedsprofessionelle. København: Gads Forlag.
- Ministeriet for sundhed og forebyggelse 2008. Lov om sundhedsloven. LBK nr. 95 af 07/02/2008
- Morgan, D.L. (1997); Focus groups as qualitative research. Second edition. SAGE Publications. United States of America.
- Olesen, O.B. 2017, Forslag til Lov om ændring af færdselsloven (Ændring af sanktioner for kørsel i THC-påvirket tilstand og af regler om alkoholåse), Transport-, Bygnings- og Boligministeriet, København.
- Olsen, L. og Eskelinen 2017: Evaluering af mestringsforløb for mennesker med kognitive funktionsnedsættelser. Danske Handicaporganisationers projekt Mening og Mestring. København: KORA
- Politi. Strategisk analyse 2016. Bilag til strategisk analyse 2015.
- Politi. Nationalstrategisk analyse 2017. Kriminalitet, trafikikkerhed, beredskab.
- Poulsen, J.B., Bien, N. og Lindstad, J. 2016. Tilsynsklienters oplevelse af LS/RNR. En delrapport på baggrund af Brugerundersøgelsen i KiF 2015. København: Direktoratet for Kriminalforsorgen.
- Rasmussen, S.R. (2018) Kultur og holdninger til kørsel i påvirket og/eller svækket tilstand. En gennemgang af danske studier. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Region Sjælland (2012a): Psykoedukation til patienter med skizofreni og deres pårørende. En manual. Psykiatrien, Region Sjælland, september 2012.
- Region Sjælland (2012b): Psykoedukation til patienter med depression og deres pårørende. En manual.
- Rigspolitiet Kursus i Alkohol, Narko og Trafik (ANT-kursus) - i forbindelse med generhvervelse af kørekort, Rigspolitiet, København.
- Rigsadvokaten. Berostillelse af sager om overtrædelse af færdselslovens § 54, stk. 1. Journal nr RA-2016-709-0295. Rigsadvokaten. København, 31. august 2016.
- Schnor, H. 2010: Den uddannede patient. I: Graubæk: A.M. Patientologi – at være patient. København: Gads Forlag
- Stürmer YA. Driving Under the Influence of Alcohol and Drugs (ESRA Thematic Report no. 2). Bern: Swiss Council for Accident Prevention; 2016.
- Trafikverket 2012, SMADIT Handbok för dig som arbetar med SMADIT, Trafikverket, Borlänge.
- Trigoso J, Areal A, Pires C. Distraction and fatigue (ESRA thematic report no. 2). Lisbon: Prevenção Rodoviária Portuguesa; 2016.
- Vedtofte, D. I. 2009. Når der ikke sker læring. I: Vedtofte, D. I.: Pædagogik - for sundhedsprofessionelle. København: Gads Forlag.
- Vejdirektoratet 2016, Uhedsstatistik - året 2015. Tabeller og udvikling, Vejdirektoratet, København.

Waage, N. 2017. Kronik: Kovending i kampen mod spiritus- og hashkørsel. Altinget. Available: <https://www.altinget.dk/transport/artikel/kronik-kovending-i-kampen-mod-spiritus-og-hashkoer-sel>.

2016/1 LF 142. Forslag til lov om ændring af færdsesloven (Ændring af sanktioner for kørsel i THC-påvirket tilstand og af regler om alkohollåse). Transport-, Bygnings- og Boligministeriet. Available: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=186813>.

Bilag 1 Ordliste og forklaring

Anvendte forkortelser, termer og begreber	Forklaring
ANT-kursus (AT-kursus)	Kursus i alkohol, narko og trafik, jf. § 60 i Bekendtgørelse af færdselsloven. I 2014 blev kurser i alkohol og trafik (A/T-kursus) suppleret med undervisning om narkotika, herefter ANT-kursus (LOV nr. 457 af 14/05/2014).
Dømte spiritusbilister	Fælles betegnelse for personer, som har modtaget dom for at have ført et motordrevet køretøj jf. bestemmelserne i §§ 53 og 54 (stk. 1-2) i Bekendtgørelse af færdselsloven (LBK nr. 38 af 05/01/2017).
Holdning	Personlig opfattelse eller vurdering af en bestemt sag eller sammenhæng, jf. Den Danske Ordbog.
Kultur	Forestillingsverden, der kendetegner en bestemt befolkningsgruppe i en bestemt periode, jf. Den Danske Ordbog.
Kursister	Personer, som deltager på ANT-kurserne
Kørsel	At være fører af (køre) et motordrevet køretøj.
Kørsel i påvirket tilstand	Kørsel under påvirkning af spiritus og/eller bevidsthedsudvidende stoffer, som jf. bestemmelserne i §§ 53 (stk. 1-2) og 54 (stk. 1) i Bekendtgørelse af færdselsloven er strafbar (LBK nr. 38 af 05/01/2017).
Kørsel i svækket tilstand	Kørsel, hvor chaufføren er under indflydelse af sygdom, svækkelse, overanstrengelse, mangel på søvn eller medicin (opstemmende eller bedøvende midler) eller lignende årsager i en sådan grad, at det ikke er tilladt at føre et motordrevet køretøj jf. § 54 (stk. 2) i Bekendtgørelse af færdselsloven (LBK nr. 38 af 05/01/2017).
Prøvesagkyndig	En person, som har gennemført grunduddannelse som prøvesagkyndig ved politiet
Spirituskørsel	Ved spirituskørsel forstår vi i denne rapport kørsel under påvirkning af spiritus, som jf. bestemmelserne i §§ 53 (stk. 1-2) i Bekendtgørelse af færdselsloven er strafbar (LBK nr. 38 af 05/01/2017).

Bilag 2 Kultur og holdninger til kørsel i påvirket og/eller svækket tilstand

Undersøgelsen af danskernes holdninger og kultur til kørsel i påvirket tilstand og/eller svækket tilstand er en selvstændig delrapport (Rasmussen 2018), der danner baggrund for nærværende evalueringsrapport. Undersøgelsen er baseret på en gennemgang af danske studier.

Af litteraturgennemgangen fremgår det, at det er blevet mere uacceptabelt at køre spirituskørsel – ca. 99 % af danskerne finder det uacceptabelt at køre i påvirket og/eller svækket tilstand. Næsten tre fjerdedele af danskerne angiver i overensstemmelse hermed, at de slet ikke drikker alkohol eller kun tillader sig at indtage én genstand, når de skal ud at køre.

Danskernes holdning til kørsel i påvirket og/eller svækket tilstand er imidlertid ikke i alle tilfælde i overensstemmelse med deres oplyste adfærd.

Dømte spiritusbilisters adfærd og holdninger til kørsel i påvirket tilstand kan beskrives gennem forskellige kulturer differentieret efter i) hyppighed af alkohol- og/eller stofindtag henholdsvis ii) over kontrol af indtaget. Der synes at være en stærk sammenhæng mellem oplevelsen af spænding og spirituskørsel blandt unge dømte spiritusbilister.

Det konkluderes i undersøgelsen, at danskernes holdning til kørsel i påvirket og/eller svækket tilstand ikke i alle tilfælde er i overensstemmelse med deres oplyste adfærd. Det er således mere end hver tiende, som angiver, at de indimellem eller sjældnere har kørt spirituskørsel henholdsvis har kørt efter indtag af medicin med advarsel om at køre. Mere end halvdelen erkender, at de egentlig har været for trætte til at køre.

Bilag 3 Interviewguider

Interviewguide til kursister

Tematikker	Spørgsmål
Intro	<p>Præsentation af undersøgelse og formål med interview: Præsentation af interviewer, student og KORA At få belyst jeres erfaringer med ANT-kursets indhold, opbygning og de anvendte undervisningsmetoder for bedre at kunne revidere undervisningsplanen.</p> <p>Om interviewet: Forventet varighed 1,5 time. Optagelse på diktafon. Anonymitet</p> <p>Spørgsmål inden vi går i gang?</p>
Præsentation	<p>Præsentationsrunde af kursisterne Fortæl om dig selv: Navn, alder, hvad laver du til dagligt, hvorfor de skal deltage på kurset? (frakendelsestype fx?)</p>
Inden kurset blev påbegyndt	<p>Hvad tænkte I om kurset, inden I startede? Hvornår gik det op for jer, at I skulle deltage på sådan et kursus? Hvad fik I at vide om kurset? Og i så fald fra hvem? Havde I hørt om kurset fra andre?</p>
Kursets formål	<p>Hvad ser I, er formålet med, at I skal igennem det her kursus? Lever kurset så op til det/de formål? Hvordan/hvordan ikke?</p>
Kursets indhold	<p>Hvad synes I om kursets indhold? Hvis I tænker tilbage på alle fire lektioner, hvad har så været godt? Hvad har været relevant? Hvad har været mindre relevant? Er der noget, der har manglet? Har I lært noget, som I ikke vidste i forvejen? – giv eksempler</p>
Undervisningen	<p>Hvilken form for undervisning har der været på ANT-kurset? Hvad synes I om måden, der undervises på? Brug af slides/tavle-undervisning Er I blevet inddraget i undervisningen? Har der været individuelle opgaver, I skulle løse? (fx teoriprøven) Har der været gruppearbejde? (fx afkrydsningsskema med fup eller fakta) Har I set film? (Fx den, vi så om dødsulykken) Ville I foretrække noget undervisning frem for noget andet? Hvordan oplever I, at kurset forholder sig til/inddrager/bygger videre på jeres egne erfaringer? Hvordan har underviseren været? Hvad har været godt/mindre godt? Har underviseren illustreret noget ved fx at hælde væske i forskellige glas i forbindelse med at fortælle om genstande?</p>
Kursets opbygning	<p>Hvad synes I om kursets opbygning? De fire lektioner Holdbaseret Tidspunktet, det afholdes på (både en hverdagsaften, men også lige før dommens udløb). Kunne I have haft brug for, at noget af undervisningen var placeret lige efter, at I blev taget og dømt? Altså at undervisningen blev splittet op?</p>
Holdundervisning	<p>Hvordan har det fungeret, at undervisningen foregår på et hold? Hvordan vil I beskrive jeres hold? Deltagende, stille, nysgerrigt, genert, modstand m.v.) Hvorfor tror I, at jeres hold har fungeret, som det har? Hvad har fungeret godt/mindre godt? Giv eksempler Har I haft en runde, hvor I hver især skulle fortælle om jeres situation? I hvilken lektion var runden? Hvad tænker I om den personlige runde? Kurset samler meget forskellige mennesker. Har I nogen tanker om, hvad det evt. betyder for undervisningen? – frakendelsestyper, alkohol/narko/køn/alder m.m. Er der situationer, hvor det har været udfordrende at være på et hold?</p>
Kursets påvirkning	<p>Har kurset gjort en forskel? Har I lært noget nyt? Blevet orienteret eller fået kendskab? Giv eksempler. Hvad vidste I i forvejen? Har kurset ændret ved jeres holdning til at køre i påvirket tilstand? Tror I, at kurset har betydning for, hvordan I vil håndtere kørsel og alkohol/narko i fremtiden? Har kurset på nogen måde være en hjælp? Har kurset på nogen måde påvirket jer, eller er det en påvirkning nok i selv at miste kortet? (altså er der andre forhold, som har påvirket dem mere? Fx at miste kørekortet, skam, miste sit job m.v.) Kan kurset på nogen måde blive relevant for det, som I har stået i?</p>
Forbedringer	<p>Hvad skal der til for, at kurset bliver bedre?</p>

Tematikker	Spørgsmål
	<p>Spørg til indhold, opbygning og undervisningsmetoder Hvordan mener I, at man bedst kan undgå, at folk kører spirituskørsel eller narkotikakørsel igen? – hvad tror I, at der skal til? Hvad tror I, at der skal til, hvis man skal ændre folks holdninger? Er der noget i undervisningen, der kan undværes? Er der andre temaer, som med fordel kunne tages med? Viden I mangler? Noget man kunne gøre mere ud af?</p> <p>Overordnet og afsluttende: (skal gøres helt kort!) Hvordan synes I, kurset gik? Er der sket noget fra 1. lektion til 4. lektion?</p>
Afslutning	<p>Noget vi mangler at afdække? Har I nogen spørgsmål, inden vi slutter for i dag? Tak for jeres tid. Der kommer en rapport, som bliver offentliggjort på KORAs hjemmeside sidst på året.</p>

Interviewguide til undervisere (lektion 1-3)

Tematikker	Spørgsmål
Intro	<p>Præsentation af undersøgelse og formål med interview: Præsentation af interviewer, student og KORA At få belyst jeres erfaringer med ANT-kurssets indhold, opbygning og de anvendte undervisningsmetoder for bedre at kunne revidere undervisningsplanen.</p> <p>Om interviewet: Forventet varighed – vi har afsat to timer Optagelse på diktafon. Navneskilte + region – men anonymitet</p> <p>Spørgsmål inden vi går i gang?</p>
Præsentation	<p>Præsentationsrunde af underviserne Navn, region, antal år som ANT-underviser? Uddannelsesbaggrund og undervisningserfaring? Fastansat eller vikar?</p>
Kursisterne	<p>Hvilke holdninger til kørsel i påvirket tilstand oplever I, der er blandt kursisterne? - Er der sket ændringer over årene? - Eventuelle forskelle mellem landsdele/land vs. by Er der nogen særlige karakteristika ved kursisterne? Kurset samler meget forskellige mennesker – giver det nogen udfordringer? Fx at både narko- og spiritusbilister er samlet? Eventuelle forskelle mellem landsdele/land vs. by</p>
Undervisningsplanen og kurssets opbygning	<p>Hvilke fordele og ulemper oplever I ved at undervise efter den fastlagte undervisningsplan? - Hvordan skal den ideelt set være? Hvilke dele af undervisningsplanen fungerer godt/mindre godt? - Har I forslag til justeringer/tilpasninger? Er indholdet og opbygningen af de enkelte lektioner hensigtsmæssig? Er tidsrammen med tre timer over fire mødegange passende? Har I forslag til justeringer/tilpasninger?</p> <p>Kurset ligger lige op til tidspunktet for generhvervelse af kørekortet, men for nogle kursister (ubetinget frakendelse) langt fra forseelsen? Har I nogen overvejelser omkring at kurset tidsmæssigt lå på et andet tidspunkt eller var splittet op?</p>
Metoder og undervisningsmateriale	<p>Hvilke metoder i undervisningen oplever I, fungerer godt/mindre godt? Forslag til justeringer/tilpasninger. Hvor anvendeligt er undervisningsmaterialet? Forslag til justeringer/tilpasninger. Har I en bestemt metode eller måde, I underviser ud fra og arbejder med holdnings- og adfærd ændringer på? Hvordan bruger I det? Hvad giver det? Hvad med psykoedukation – er det noget, I forbinder med noget specifikt?</p>
Holdundervisning og inddragelse	<p>Hvad fungerer godt ved, at undervisningen er holdbaseret? Arbejder I aktivt med at understøtte/aktivere dynamikken på holdet? (runde, holdøvelser, diskussion) Er der situationer, hvor det er udfordrende, at undervisningen er holdbaseret? Hvad gør I for at håndtere disse situationer? Hvordan inddrager I kursisterne i undervisningen? (øvelser, relaterede til personlige historier osv.)</p>

Tematikker	Spørgsmål
	Understøtter undervisningsplanen i tilstrækkelig grad den holdbaserede og deltagerinddragende dimension af undervisningen? Hvad skal der evt. til, for at det understøttes bedre?
Oplevet udbytte	Hvordan oplever I, at kursisterne tager imod jer? – Virker kursisterne (u)interesserede, stiller de spørgsmål, virker de deltagende? Hvad er det for nogle spørgsmål, som kursisterne ønsker besvaret af jer? Hvad tror I, at kursisterne får ud af undervisningen på kurset Giver det god mening, at det er en prøvesagkyndig, der underviser i lektion 4? Fordele/ulempes Er der noget, som med fordel kan gøres anderledes for at give kursisterne et bedre udbytte?
Afslutning	Er der emner, vi ikke er kommet ind på, men som I synes, er væsentlige at få med i forhold til at give indspark til undervisningsplanen? Har I nogen spørgsmål, inden vi slutter for i dag? Tak for jeres tid. Vi tager jeres input med videre. Sammen med kursistinterview vil interview med undervisere danne baggrund for et notat om erfaringer med ANT-kurserne.

Interviewguide til prøvesagkyndige (undervisere på lektion 4)

Tematikker	Spørgsmål
Intro	Præsentation af undersøgelse og formål med interview: Præsentation af interviewer, student og KORA At få belyst jeres erfaringer med ANT-kursets indhold, opbygning og de anvendte undervisningsmetoder for bedre at kunne revidere undervisningsplanen. Om interviewet: Forventet varighed – vi har afsat to timer Optagelse på diktafon. Navneskilte + region – men anonymitet Spørgsmål inden vi går i gang?
Præsentation	Præsentationsrunde af prøvesagkyndige Navn, region, antal år som prøvesagkyndig på ANT? Uddannelsesbaggrund (er alle fra politiet?) og undervisningserfaring?
Kursister	Hvilke holdninger til kørsel i påvirket tilstand oplever I, der er blandt kursisterne? - Er der sket ændringer over årene? - Eventuelle forskelle mellem landsdele/land vs. by Er der nogen særlige karakteristika ved kursisterne? Kurset samler meget forskellige mennesker – giver det nogen udfordringer? Fx at både narko- og spiritusbilister er samlet? Eventuelle forskelle mellem landsdele/land vs. by?
Undervisningsplanen og kursets opbygning	Hvilke fordele og ulemper oplever I ved at undervise på den sidste lektion 4? – giver det mening, at I kommer til sidst? Hvilke fordele og ulemper oplever I ved at undervise efter den fastlagte undervisningsplan? Følger I den? Hvad oplever I, fungerer godt/mindre godt i lektion 4? Er indholdet og opbygningen af lektion 4 hensigtsmæssig? – Er tidsrammen med tre timer passende? Har I forslag til justeringer/tilpasninger ift. undervisningsplan og kursets opbygning mere generelt? Kurset ligger lige op til tidspunktet for generhvervelse af kørekortet, men for nogle kursister (ubetinget frakendelse) langt fra forseelsen. Har I nogen overvejelser omkring, at kurset tidsmæssigt lå på et andet tidspunkt eller var splittet op?
Metoder og undervisningsmateriale	Hvilke metoder i undervisningen oplever I, fungerer godt/mindre godt? Forslag til justeringer/tilpasninger. Hvor anvendeligt er undervisningsmaterialet? Forslag til justeringer/tilpasninger. Har I en bestemt metode eller måde, I underviser ud fra? Oplever I at kunne påvirke kursisternes holdninger og adfærd? (jf. kursets formål).
Holdundervisning og inddragelse	Hvad fungerer godt ved, at undervisningen er holdbaseret? Arbejder I aktivt med at understøtte/aktivere dynamikken på holdet? (runde, holdøvelser, diskussion) Er der situationer, hvor det er udfordrende, at undervisningen er holdbaseret? Hvad gør I for at håndtere disse situationer? Forsøger I at inddrage kursisterne i undervisningen i lektion 4? Understøtter undervisningsplanen i tilstrækkelig grad den holdbaserede og deltagerinddragende dimension af undervisningen? Hvad skal der evt. til, for at det understøttes bedre?

Tematikker	Spørgsmål
Oplevet udbytte	<p>Hvordan oplever I, at kursisterne tager imod jer på lektion 4? – Virker kursisterne (u)interesserede, stiller de spørgsmål, virker de deltagende?</p> <p>Hvad er det for nogen spørgsmål, som kursisterne ønsker besvaret af jer?</p> <p>Hvad tror I, at kursisterne får ud af lektion 4 med en prøvesagkyndig?</p> <p>Giver det god mening, at det er en prøvesagkyndig, der underviser i lektion 4? Fordele/ulemper</p> <p>Er der noget, som med fordel kan gøres anderledes for at give kursisterne et bedre udbytte?</p>
Afslutning	<p>Er der emner, vi ikke er kommet ind på, men som I synes, er væsentlige at få med i forhold til at give indspark til undervisningsplanen?</p> <p>Har I nogen spørgsmål, inden vi slutter for i dag?</p> <p>Tak for jeres tid.</p> <p>Vi tager jeres input med videre. Sammen med kursistinterview vil interview med undervisere danne baggrund for et notat om erfaringer med ANT-kurserne.</p>

**VIDEN I
VELFÆRD**

DET NATIONALE FORSKNINGS-
OG ANALYSECENTER FOR VELFÆRD